

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

NOTES ON POST-TALMUDIC-ARAMAIC LEXICOGRAPHY

By J. N. EPSTEIN, Charlottenburg.

II

Sheeltot.

THE language of the Sheeltot (= She.) is on the whole the language of the Babylonian Talmud. But, as in the case of the language of the Geonim generally, it shows a particular resemblance to the language of Nedarim, Nazir, Temurah, Keritot, and Me'ilah, these tractates being distinguished from the others dialectally¹ (על instead of א, למימרא, וסוף, לא איכא, לא אית, לחמא, א, and so on), and characterized by 'older'² and fuller forms in the nominal and verbal suffixes (דינן, דינן, דינן; דילהון, אינן, דינן; further הלן instead of הני, הרן, הרין, מידעם, &c.).

There is no doubt, however, that the She. were composed in Babylonia, and thus furnish us linguistic matter of the genuine Babylonian-Aramaic type. The proofs are as follows:

1. The language which is Babylonian throughout, and is marked as such in orthography and vocabulary (אומצא, אומא, משום לתא, מיהת, מיהא, הרק, הרר הורנא, בהרי הררי, ריסקא, גורא, ברו,

¹ Concerning these tractates see the article by W. Rabbinowitz in *ירושלים*, X, 233 ff., esp. 244-5.

² But to conclude from this that those tractates belong to an 'older redactional stratum', as Margolis does in his *Lehrbuch*, § 1 d, is an error (in accordance with this conclusion the She. and the Gaonic literature generally must be *older* than the Talmud!); comp. on the contrary note 1.

and יתקרא, הם הכי, דותקא, גורבא, אומא, אוזינקא; Persian: נמי (פרהווי).

2. Its Babylonian terminology (אילו, מי, מאי, תא שמע) כי תיבעי לך, לא תיבעי לך, אם תמצי לומר, אי נמי, או דילמא, אלמא, היכא, הני מילי, אלא אי אמרת, אי אמרת, בעינן, ולא מיבעיא, למימרא, אמור רבנן, &c.) and the almost exclusive use of the Bab. Talmud (a few citations from the Palest. Talmud and Midrash prove nothing to the contrary, comp. Poznański, *FQR.*, N. S., III, 405).

3. Passages, though citations from the Babli, which speak of the Babylonians and Babylonia as אָנן, לָן, and ולא פליגי הא לָן והא No. 5: התם and להו in contrast to ואלו בטלו כותים עבדינן: 46 (= 109); כי סליק להתם כו': 35; להו אָנן שליחותיהו קא: 58; חד יומא כו' והשתא מ"ט עבדינן תרי יומי והכא נהגו בו: 68; דאייעד התם ונחת להכא: *ibid.*; עבדינן איסור (comp. *Hullin* 49 b–50 a and *Pesahim* 51 a). [Furthermore, She. No. 100 paraphrases a difference of opinion in b. Ber. 35 a which is not called expressly a controversy, in a manner not unusual in the Babylonian Talmud פירי דשאר אילני פליגי בה רבי חייא: בה תרי אמוראי במערבא ורבי שמעון ברבי חד אמר פירי דפרדיסא וכו' ומאן דאמר דפרדיסא לחוד מאי טעמיה פליגי בה תרי אמוראי במערבא חד אמר (in b.): דתניא רבי^{3a} אומר) נאמר כאן תבואתו ונאמר להלן ותבואת הכרם וחד

³ Cited in HG. חלב, ed. Venice (= V.), 132 b = Berlin (= B.) 549; comp. טריפות, fol. 129 a = B. 529. Nevertheless also R. Han. cites *Pes.* 51 a from *Hul.* והכא נהוג בו איסור. Besides, it was already remarked by J. M. Freimann to *והזהיר*, II, p. 4, n. 90: מכאן משמע דרא"מ חיבר. השאילתות בעוד היה בבבל ע"כ כתב והכא נהגו בו איסור for *Babylon* and התם for *Palestine* occur also in Anan: *Hark.* 4 נמי ואף התם נמי; *הכא*, *האכא*, *האכא*, 14–16, 21. Likewise in Sherira's *Epistle*, Neubauer, *Anecdota*, I, 22, 23, 27, 28.

^{3a} This Baraita from the School of Rabbi, רבי רבי, was considered by She. as post-tannaitic, Amoraic.

אמר קדש הלולים דבר שאומרים עליו שירה. Since this is no citation from the Babli the author must have composed it in Babylon.]

4. Furthermore, the single Sheeltot are to be considered from the very outset as of Babylonian provenance, i. e. as a collection of decisions and lectures^{3b} by Babylonian scholars (Geonim)—as far as they did not conflict with the personal opinion of R. Aḥai—in part literally transmitted, as already suggested, but without proof, by Reifmann.⁴ Thus the She., No. 58: ה"ש דחניא בראשונה : ברם צריך הלכתא כשמואל ב' ה"ש דחניא בראשונה (quoted in the name of Aḥai, Responsa, ed. Cassel, No. 133), is mentioned in a responsum of Sherira as a decision delivered on a שבתא שבתא before the exilarch Solomon b. Ḥisdai in the days of R. Samuel b. Mari, Gaon of Pumbeditha (it met, however, with opposition), Responsa, ed. Harkavy, No. 183, p. 82: ואיכא מן רבנן דאמרי הכא לענין שומא : הוא דקא מצריך רב נחמן תלתא דאינון בית דין הדיוטות ואמרי דבימי שלמה בר חסדאי ריש גלותא ביומי מר רב שמואל גאון גם (פומבדיתא, פום = פום = פום) אמירא בשבתא דריגלא קמי ריש גלותא ופסק⁵ כרב נחמן דהשולח לסיועיה בשמואל דאמ' שנים שדנו דיניהן דין אל' שנקראין בית דין חצוף ואהדרוהו ואמרו ליה דרב נחמן דואלו מציאות טפי דיקא ודמאי להא ואיפסיקא בר' אבהו קמי תרתין מתיבאתא. Again, Hai Gaon in Responsa, ed. Harkavy, No. 228: ואתם חבירינו שמרו מפינו דברים שהן מסורת בידינו מפי אבותינו ואבות אבותינו מדורות הרבה כלשון הזה פנויה דונאי ולא ידעינן במאן זנאי

^{3b} שאלתא רכלה ! see below, sub I (שאלתא).

⁴ בית תלמוד, III.

⁵ Comp. Nathan ha-Babli : ופותח ראש גלות ודורש בענין הפרשה של : אותו היום או יתן רשות לראש ישיבת פומבדיתא ב' וכשהוא גומר מתחיל בבעיא ואומר ברם צריך את למילף ועומד זקן אחד חכם ורגיל מתחיל בבעיא ואומר ברם צריך את למילף ועומד זקן אחד חכם ורגיל ?

כשר או פסל ושאלנה ואמרה לא ידענא ליה הוולד שתוקי ואו אמרה מכשר הוולד כשר ואפילו חזויה דאיבעל ולא ידעינן לכשר נבעלה או לפסול ואמרה היא לכשר נבעלתי היא כשרה לכהונה ובתה נמי כשרה ואילו פנויה: resembles almost *verbatim* She., No. 95: רזנאי ואולידה ולא ידיע (so MS. E⁶) אי מן קרובין דאסירן לה זנאי דהוה ליה הולד ממזר אי מן הנך דהתירא אינן לגבה⁷ דהוה ליה וולד כשר הוה ליה שתוקי ואסור למיעל בקהלא די"י. ברם צריך אילו היכא דחזויה דאיבעל ולא ידיע אי מן כשר אי מפסול ואמרה היא דמכשר נבעלתי כו' מי מהימנא או לא כו' אם תימצא לומר לגבי נפשה מהימנא כו' Likewise in the (by R. Samuel Gam'a), fol. 143 (Steinschneider in *Jüd. Zeitschrift*, II. 78): ופי אלהכות אלמנסובה למ' רב: יהודאי ז"ל ופי אלהכות מר' שמעון קיארא ופי שאלות מרב אחא משבאחא תנר והיכא [ד]משתכחא בהמה בעלת כוליה אחת... (wanting) . . . וקאל אדונינו . . . האי . . . אן הדה אלקול (in our copy of the She. משמא דרבנן סבוראי אתמר וכעין תלמוד נקיטין ליה⁸

For a Palestinian origin, however, there is no evidence at all; for *אלפא*, *הירא*, *צריך*, *ברם*, *שאלחא*—which are quoted by Ginzberg—are good Babylonian-Aramaic words, since they occur in both the Babylonian Talmud and the Gaonic literature, as I shall prove further below.

The date of the composition of the Sheeltot is therefore to be placed before the Gaonate of his pupil Natroi (Natronai) Kahana—who was the cause of his emigration to Palestine—which, according to Ibn Daud (Neubauer, *Anecdota*, I, 63), lasted thirteen years, until 4521 (= 1072 Sel.), and hence began at 1059/60 Sel. Sherira Gaon, however, places in the year 1059 Sel. the beginning of the Gaonate of Rab Samuel b. Rab Mari, which is followed by

⁶ E = MS. Epstein, F = Cod. Merzbacher, Frankfurt.

⁷ E: פנויה דזניא וילדה ולא ידיע אי מהנך; F: אי מרחוקים זנאי; ed. V. ידעה. וקרובים הוא דאסירן כו'.

⁸ More in another place.

that of Natroi Kahana (the duration is not given), then Abraham Kahana (again the duration is not indicated), and then in the year 1072 Sel. begins the Gaonate of Rab Dōdai (Neubauer, *ibid.*, pp. 35–6). According to this statement Natroi's term of office would have to be shortened slightly, and 1061–1070 Sel. would be the date. At all events, the composition took place during the Gaonate of R. Samuel b. Mari, under the reign of the exilarch Solomon b. Hisdai (see Sherira), which is confirmed also from another source (see above under 4).

The place of composition is probably Pumbeditha,⁹ where subsequently Natroi became Gaon.

Whether his above-mentioned pupil, Natroi of Bagdad, took part in the redaction of the Sheeltot, cannot of course be maintained with any degree of positiveness. Redactional glosses, however, which are exceedingly ancient and are found in all our MSS. (אי נמי מישרא דשאלתא, אי נמי, &c.) make it evident that the work has come down to us in the form of a later redaction considerably modified and shortened by his pupils. Further proof is furnished by many She. which are abbreviated and translated into Hebrew (as, for instance, No. 167—see *Hal. Ged.* and *Geonica*—No. 146, see *Hal. Ged.*, &c.), and also by a passage in No. 138: אמר רבא וכי בעינן תנאי כו' MS. E and RNZB^{9a} אמר מר רבא כי כו'.¹⁰

⁹ In שחימה ה', fol. 214 b: ותגד פי שאלות מרב אחא משבחה בפרשת: . . . ואעלם אן הדא אלאסתאד כאן הר גבוה ור' מובהק מובל בהעלותך. . . . למר רב יהודאי גאון ז"ל ומן אהל מכאנה נעני פום בחכמה ומעאצר (!) כדיתא. Steinschneider, in *Jüd. Zeitschr.*, II, 79–80.

^{9a} MS. of R. N. Z. Berlin, quoted in his commentary העמק שאלה and in his Additamenta.

¹⁰ If מר רבא, the pupil of Jehudai Gaon (see Aptowitzer, *REJ.*, LVII,

Assuming that Natroi Kahana participated in this redaction, we should have to expect in our She. also something of the Aramaic dialect of Bagdad, to which no doubt belongs the *ספר המצות* of Anan (see above), who, as a member of the family of the exilarch, probably had his residence in Bagdad.¹¹

I begin with the technical terms and other constant expressions. It should be noted at the outset that we can hardly speak about the She. 'citing' the Babli; where the latter is quoted it is often done in paraphrase, and even in citations the exact wording is not retained (see above *sub* 3; furthermore, e.g., *sub* 13 on *הירא*, *הלין*, *אינון*, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 25, 29, 31, 43, 48, 71, &c.), but rather accommodated to the language of the She.

1. *שאלתא*. Every She. begins with the word *שאלתא* (pl. hebraized *שאלתות*, as the name of the book). The word is good Babylonian; it signifies there not only 'question' = *בעיא*, as Meg. 28 b: *הוּ קיימי ושאל שאלתא מרבא*; and Shab. 30 a-b: *שאל שאלתא לעילא מר' כו' ולענין שאלתא*

246 ff.)? Now comp. also the *הלכות על סדר הפרשיות*, ed. Schechter (in print in the *Festschrift zu Ehren D. Hoffmann* [now Hebr. division, p. 263 ff.]) A *recto*, l. 1 f.: *א' רבא הלי' כר' שמע'* (= She. No. 47, וזהוהיר, I, 240-41); *ibid.*, l. 1. ff.: *א' רבא חרש שיודע הלכת שחיטה הרי זה לא ישחוט* (= ה' ראו 137) *מעשה בחרש אחד שכתב הלכת שחיטה ובא לפני* (comp. Rabba, Hul. 12 b) *וא' אפעלפי בן לא ישחוט* (further, *רבינו אבא* (= ר' יוחנן הסנדלר או' כו' א' רבינו אבא כך הלי' V. 23, II, 261, in the name of הנאון = R. Jehudai; ה' ראו 6 on the contrary like א' רבא מה בין מבשל לשוחט אלא המבשל כו' *ibid.*, l. 25: ה' ראו 15 b). As to the relation of Mar Rabba to 'R. Aḥa' we must call attention to *Kalla rabbati* (comp. Aptowitzer, *l. c.*, note), ch. 4: *מתקיף לה רבא כו' א"ל רב אחא כו'*.

¹¹ That Anan lived in Bagdad is proved by Ibn Alhiti (Poznański, *JQR.*, VIII, 432; ירושלים, X, 84). Comp. in addition the *Irakīyah* (إيراقية) in Targ. Onk., Berliner, *Massora*, 23, and below to *לא אית*, *sub* 14.

‘דשאלתא קדמיכון כו’ (so Rashi in accordance with MSS.), but also, as is frequently the case with the Geonim, ‘responsum’ (comp. my *Der Gaonäische Kommentar*, &c., pp. 83 and 160) and even ‘lecture’ of the Resh Metiba generally, as HG. אילו פירושי דפריש מר רב: *bchorot*, ed. Venice, 138 d below: דשאלתא כלה naturally is the correct reading; concerning כלה see below, the passage quoted *sub* 2 and *sub* 85).

2. Every She. opens then (after the word דשאלתא) as follows: ד—מחייבין דבית ישראל, ד—מחייבין דבית ישראל כו’ —אסיר להון לדבית ישראל כו’, דאילו כו’¹², ד—אילו כו’, ד—אסיר להון לדבית ישראל כו’ (No. 19), דאזוהרינהו קב”ה כו’ (167 and 102). The ד is the Bibl. Aram. די Papyri (comp. my ‘*Weitere Glossen*, &c.’ in *ZAW.*, 1913, p. 235), Syr. ד = לאמר, as introducing the direct speech. It is preserved in the Talmud as far as I know only in the following places: Suk. 46 b לא לימא איניש; Ket. 53 a אטו מי קאמינא לך דעול ועשייה; Ker. 3 b אמ’ *ibid.*, 18 a: “ל דהא פלוגתא דר’ יוחנן ור”ל כו’; Me’ilah 14 b אמרי דדילמא בעי כו’; Sanh. 46 b Aruk: “הוה אמר ליה דעבד ארגו: Aruk: “ל דעביד ארגו” (כלומר תתנהו בארון); RCH.: “דעבד ארון וקבריה ביה. We might perhaps add the phrase אימור דאמרי אנא, אימור דמחוסר זמן הוה: comp. Rosh Hashanah 6a: אימור דאמור רבנן. But it is quite frequent in Gaonic literature as well as in Anan’s writings: HG. גימין, ed. Ven., 79 a (B. 325): בעו רבנן: קמי מר רב חנינאי גאון בכלה רבתי דנכרי לא הוי שליח כו’ מהו דכתבא דנן כו’; Responsa, ed. Hark., No. 555: למיכרכיה כו’; in the ‘Formularies of

¹² No. 60 E has: שאלתא דמחייבין בית ישראל, F: שאלתא דאילו מאן; דאילו; likewise No. 115 E, F, and Oxf. c. 18 (fragment): דאילו; No. 44 F: ברם צריך דאלו בכור כו’; and 130 F: ברם צריך דאלו מאן כו’; otherwise here without ד.

Decrees, &c.', by Aptowitzer in *JQR.*, 1913, pp. 23 ff., No. IX (p. 29): והי כו' פל' בת פל' כו' וזה; Responsa נויה, No. 13: חמרה ננוה; אמרת דפל' בעלי שכב כו'; ואי כתבי סהדי כהאי לישנא דקנינא מן ראובן בדטיל כו'. In She. not rare even in other connexions: No. 10: רבר לי רב; דנטרתי E) ואמר שומר שני דכי אורחא נטרית יתה; כהנא דכי הוא בי כו'; ואמרה דאנא עשור נכסי בעינא: 21 F (כאוורחיה); אי נמי כתב ליה דיסקא: 72 E and F (הא קא E); ואמרה דלא בעינא ואמרה היא דמכשר נבעלתיו כו' ואמרה היא: 95; דשרד לי ביד פלוני כו' ואמר ליה דלא שוי הכי ואנא: 113; D מעברנא E F) דמכשר אעברנה דבשתא דאמרו ליה לאהרן דמשח: 130 E (likewise E, but F wrongly גזלה!); and 119: בהכי מזונינא לכך Qא אמא דלא: In Anan, Hark., 5: מן דעתיה הוא דיהב לכך אמא חקותי תשמרו קא מוזר להון דנטריה (= דנטריה): 6; תלבש כו' הכי קא [אמא] ליה רחם למבשרת ציון: 13; לנפשיכון לאוריאת קא אמא לכך דחרפינון ליבנך באורייתא: 24; and דאמרי ישראל HG., ed. B., 63; ומתבעי ליה לאודועי דאנא לא קא מברכנא: ibid., ועוננה דאתיה לבי דינא ואמרה דהוו עאלי (= עלי) שהדי כו': 326 (ed. V., 79 a הוו עלי, hence the correction by Hild. is unjustified); ed. V., הלואה c: 109 דבעינא לוקח דמותה; ואי אמר ליה לוקח דמותה; אמר ליה לוקח דאנא מכי יהבי לכך כו' ibid., d: למכתב כו' אמר ליה לוקח דאנא מכי יהבי לכך כו'; in = ed. B., 448, 449): ולים לחון דהני זחי דפלטין אינון כו' HG., ed. V., 66 c (B., 315, ראו h, ed. Schl., 121): גט חליצה; Responsa, ed. Cassel: וכן אמרת פלנית דאנא הוה נסוב לי כו' No. 41 (comp. my 'Rechtsgutachten, &c.' in Fahrbusch der jüd. lit. Gesellschaft, IX, 261): יכול ניגול למימר ללוקח דאנת: אל דאת: Responsa, ed. Hark., No. 546; בהדי ארעאי כו'; R. Zemaḥ: ואמ' דעיני לי בחושבאני כו': 554; מהימן כו' אתח לי אנרתא מביתו (מביתי r.) דראובן: 43 in Hamakria; דסמכותין עליה כו' לבתר יומי אמר לו האי ראובן דשמעון כתב לי כו' Geonica, ed. Ginzberg, p. 101, last line: ולימא קמי בי דינא: א' לה בר ראובן דבעצרה מדירתא היא כו': 212, l. 16: ibid., דאנא כו'

ואמרת ליה דאנת זבנת גריוא כו' : *ibid.*, 213, l. 21 ; מאי טעמא בעית כו' *ibid.*, 214 : מי אית ליה לבעל למימר דהא איתתא כו' : *ibid.* : (= ואילא) אמרה אין[תתא] (sic!) דולד דילי כו' 1. 3 : 'and as to his saying : come ye, let us remove him, &c.', וְאָתוּ = תו, imp. pl., as, for instance, Baba batra 22 a : (תו אכלו בישרא). Comp. Land., *Anecdota Syriaca*, III, 3, l. 20 : ואמרו דתו נבנא לן קריתא :^{12a}

עמא דבית ישראל is an abbreviation for דבית ישראל, as in No. 1 : לעמא דבית ישראל (E and F עמא דבית ישראל), as likewise in the Bab. Talmud דבי נשיאה, דבי נלוותא, in Targ. Yer. II to Deut. 25. 17–18 דבית עמלק, in Pal. Talmud frequently אילין דבית פל' (similarly Syr.). In Targ. Yer. I in direct speech : עמי בני ישראל (often), in Targ. Yer. II : (עמי עמי) עמי בית ישראל, Exod. 20. 1 ; 23. 2, 19 ; 34. 20 (עמי עמי בית ישראל) ; Lev. 19. 16 (עמי בית ישראל) ; Deut. 14. 22 (עמי בני ישראל) ; 25. 4 (same) ; Pal. Talm. Ber., V, 9 c : [Mand. דבית אמא] ואילין דמתרגמין עמי בני ישראל כו' :^{12b} עסראייל Sidra r. I, 45, 5 fr. below, 120, 9, 10.]

דאילו is frequent in the Bab. Talmud, note particularly Pes. 5 b : כיון דאילו מיגניב ואילו מיתביד ברשותיכו : דאילו קאי כו'.

3. והיכא. After the introduction follow details, often prefaced by והיכא (e. g. Nos. 6, 17, 20, &c.) in the sense 'if', *si*, of the legal codes, Syr. אין (אין). In this sense היכא appears here for the first time (then frequently in HG., &c.). Comp. והיכא in Anan, ed. Schechter, 12, 21 ; 14, 14.

4. ודאי. Then follows very often (usually before ברם ודאי) as an introduction of a case about which there cannot be any doubt : 'this is certain' (that if . . .), e. g.

^{12a} See Addenda, No. 16.

^{12b} See also Landauer, *Festschrift Harkavy*, p. 26.

No. 17: ודאי אמר ליה זיל כו'; 20 E: ודאי אמר ליה תא כו'; 38 *bis*, 43: ואי ודאי כו'; 50, &c. In the Bab. Talm. we usually find פשיטא instead (also in She., No. 42—citation from Sanh. 74 b—כו' בעי ר' פרהסיא כו' פרהסיא; No. 154: (פשיטא) שערי כו' ברם כו'; and No. 170: פשיטא הוא ארוך כו', which is always rendered by ודי (ודאי) in הלכות ראו, e. g. p. 8.

5. ברם צריך. Then comes the 'question' which begins (often) with ברם צריך, or ברם alone, as the She. from the Petersburg MS. in the ed. Wilna, III, 226; *Geonica*, 386 = No. 44; *ibid.*, 372 r, l. 25 and v., 7; Hark., No. 376, p. 191, a citation fr. No. 124; HG., ed. V., 57 b—ed. B., 275: ברם צריך—; *ibid.*, 57 d—ed. B., 277: ברם צר—, wanting in She.; והוהיר I, יתרו, fol. 32 a, She. No. 115 F: אינמי ברם אלו; היכא כו', No. 124 F: ברם אלו היכא כו', &c. The complete formula was למילף (or צריכין אנו), according to the testimony of Nathan ha-Babli (Neubauer, *Anecdota*, II, 84, cited above, p. 301, n. 5). So it is still found in the ed. (ed. = ed. Venice 1546, which I use exclusively throughout) Nos. 1, 2, 65; abbreviated to ברם צריך למי' in Nos. 133, 135 ll. 1 and 3, 142 l. 2, 146, 168; ברם צריך למ' in No. 139. Beginning with No. 97 the abbreviation למי' has been resolved erroneously into לומר, למימר, which is always missing in MSS. E and F. The complete formula mentioned above is still preserved in MS. F, Nos. 35 and 44 (margin); *Geonica*, 371 (ברם צ' א' למי'), 380 (ברם צריך את); in my Vienna fragment, *ƒQR.*, 1914, 420 (ברם צריכין אנו למילף), likewise in the pl. ברם צריכין, in Tanḥuma, חקת = No. 137; MS. Oxford (fragm.) hebr. d. 63 (2826₃₁) fol. 55 v., No. 33 *bis*, fol. 56 r., No. 34; (2826₅₀) fol. 99 v., No. 4, fol. 100 r., No. 10 *bis*, 100 v., *ibid.*, 101 r., No. 96; HG., ed. Berlin, 219 (wanting in She., No. 103); abbreviated to

למילף ברם צר' MS. Oxf. (fragm.) d. 48 (2760₁₀) fol. 23 r. (No. 6), 23 v. (No. 7), 24 v. (No. 8); Oxf. (fragm.) e. 16 (2660₈) fol. 12 r., No. 4 (בר' צר' למ') and fol. 12 v., No. 5 (the same).

ברם is not confined to Pal. Aramaic, as Ginzberg maintains, but was also used in Babylon in public inscriptions, as e. g. Baba batra 58 b: ברם סאבי דיהודאי אמרי, and in lectures. For this assertion we have not only the above-mentioned testimony of Nathan ha-Babli, but also such Babylonian-Hebrew passages in the Babyl. Talmud as the frequent דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי ברם כך אמרו Erub. 16 b (R. Nahman in Nehardea), Shab. 63 b (R. Dimi, *ibid.*), Hulin 56 a (Zeiri, *ibid.*), Erub. 104 a, B. B. 127 a and Nidd. 68 a (Rabba in Maḥoza); comp. Yeb. 108 b: אמר רב יהודה: אמר רב כו' אמר ר' ישמעאל בר' יוסי לזו לא הוצרכנו כו' ברם כך שאלו כו'.

However, this word was preserved later in Babylonia (nor is it very frequent in Syriac), like many another word, only in the official language.

צריך signifies in She. not as in Yerushalmi 'it is doubtful', but, as already mentioned, it was shortened by the copyists from ברם צריך את למילף, and this certainly is good Babylonian, B. m. 101 a: כנון דא צריכה רבה; *ibid.* 16 a: לא צריכיתו; Naz. 19 a: לא צריכה לפני; Bek. 31 a: לא נצרכה אלא, צריכה, &c. ליה שעתא.

6. ברוך שמיא. אלא. A blessing precedes the answer to the 'question': No. 1: דיהב (ברוך רחמנא F) לנא אורייתא ומצותא על ידי משה רבנא לאלפא (למילף ולא לפא F) עמיה דבית ישראל. So also Nos. 64², 125, and No. 7 MS. Oxf. d. 48, fol. 24 r., margin; abbreviated to בריך שמיא Nos. 66, 92, 121, 145, 154, 165, 166, and 170; ed.

Wilna, III, 226; *Geonica*, 381, and HG., ed. Berlin, 235 (wanting in our copy); shortened to בריך, *Geonica*, 364, 368, 371 (ברוך שמיא); והזהיר, I, 152 (= 157 שמיא), 277 (ברוך שמיא), II, 69, line before last (ברוך r. צריך), 101, 119, 141, 160, 174, 188, 222, 255, and 275. In MS. F, beginning with No. 6 up to 58 throughout: בריך שמיא דקוב"ה, or בריך שמיא וכו', or even בריך. Otherwise it is missing altogether.

ברוך רחמנא comp. Ber. 54 b: בריך שמיא דקוב"ה דיהב כו' בריך; Shab. 88a: בריך רחמנא דיהב מלכותא כו'; 58a: דיהבך כו'; רחמנא דיהב אוריין תליתאי כו'; but קוב"ה is frequent in Babli also otherwise (comp. also the קריש prayer: שמיא יתברך שמו של הקב"ה שבחר כו'; 15: (דקוב"ה), Hebr. HG., ed. B., 15: This introduction is quite frequent in the later Midrashim.

אלפא likewise is not confined to Pal. Aram.; as a matter of fact it is found in b. Naz. 4a: לאלופי שכר שבר למקדש and in Anan, ed. Hark., 22: מליף, מלפין, אלופנון, אלופי; in a question from Basra to R. Moses, Gaon of Sura, *Geonica*, 214₆: דנפיק מנך טעמא מלפך and Yeb. 63a: אליף מרנא לעבדוהי: ילף was therefore current in Babylonia alongside with אלף.

7. Then follows: אימור כך תנו חכימא במתניתא דילנא (whereupon . . . תנו רבין, or . . . תנן), No. 64² (E and F have אמור כן), 66, 92 (which in E and F is found in תצא), E אמור כן תנו חכימא דילנא and F אמור כן תנו חכימא, אימ' כך כו' (אימור כך כו'), 121, 154 E (במתניתא דילנא), 165 E (אמור), 166, 170 (אמור), and thereupon the Derasha. Now Reifmann (III, 28) made the most absurd suggestion that it is a mistake for עימ"ר = עימ"ר, על ידי משה רבנא = עימ"ר, and this was incorporated in the אצור, s. v. אחא, without the least scruple! But, indeed, it is the imper. אימור or אימור.

¹³ But 64 has indeed על ידי משה רבינו anteceding!

'say'! in Babli אימא, אימר (Aboda zarah 10 a : לעילא; in Pal. Aram. אמור (מור) and אימר (Dalman, *Grammatik*, p. 246); in Pal. Aram. = אימור בעין תער : 105, ה' ראו, ed. V., 96 d,¹⁴ (see also below *sub* 35), comp. איפוך and Mand. אמאר and אמור (Nöldeke, *Mand. Gram.*, p. 242). It is an exhortation to the interpreter, אמורא, standing near the learned lecturer, to begin the Derasha (comp. Sanh. 7 b *et al.*).

מתניתא דילנא. No. 64 follows a Baraita; 66 Bar.; 92 F Bar.; 166 Mekilta de R. Ism. (but cited here from Zeb. 116 a); 121 Mishnah, 125 Mish., 154 Mish., 165 Mish., and 170 Mish.; HG. Gittin, ed. Berlin, 317 (the whole She. is wanting in our copy): ותנן במתניתא דילנא Mish.; *ibid.*, Kiddushin 340 (missing partly in our copy) ותנן במתניתא דירן Mish.; *ibid.*, Shebuot 499 (missing partly) במתניתא דילנא Mish.

Ginzberg concludes from this fact that here מתניתא דילנא is employed for Mishnah and Baraita, that the author lived at that time in Palestine, where everything was called מתניתא. But also in Babli תנינא (= תנינא 1 pl., written תנינא, She., No. 48⁴, HG., ed. B., 200 = תנן, in Yer. תנינן) is used for Baraitot, e.g. Ber. 8 b, Taan. 21 b, B. m. 59 b, 73 b, Hul. 29 b, where Rashi, it is true, resorts sometimes to the explanation תנינא (Taan., *l. c.*; Ket. 53 a); but on the other hand it is evident that תנינא refers also to Mishnah (e.g. Meg. 27 b, B. m. 4 b, and frequently רבנן רבנן), likewise the frequent תנינא נמי תנינא, which is used even

¹⁴ Otherwise ה' ראו translates אימא by אמור, 28, 64, &c. The אמור (אימור ד) אימר, אימור construe ה' ראו as imp. also elsewhere; p. 44 : אמור (אימור) היה נושא בו : 61; אמור (= אימור) ברשות לוקח היקר אמור שאמר (= אימור דאמר) ר' יוסי בין : 130; מתחילה ועכשיו פרעו אמ אחזירה : 93, but it occurs also in the first pers., p. 93 : בשכר כלום אמר כו' ואימור שיש לו כו'. See also below, *sub* 35.

for Baraita, e.g. Ker. 22 a 'אָפּ אָנן נמי תנינא דתניא כו' Furthermore Ber. 22 b: (Tos. II =) ת"ר בעל קרי כו' בר"א לעצמו אבל לאחרים ארבעים סאה כו' תנינא במה דברים אמורים כו'. Entirely against Ginzberg's view speaks the word תְּנִיתָהּ, which is likewise used for Baraita (e.g. B. m. 23 b). Also מתניתין and תנן for Baraita has survived, despite all the corrections of the levelling revisers: מתניתין, e.g. Ned. 55 a (She., No. 121, has תנינא instead!), Tem. 14 b: דלא תיסמי כו'; במתניתין תנא אלה כו'; on the other hand מתניתא for Mishnah Tamid 28 a! comp. B. m. 104 a: הני תרתי מתניתא. Further, innumerable times תנן for תניא, where we could not possibly invoke corrections, e.g. Ber. 27 a: מאן תנא להא דתנן (= *Mekilta* בשלח, Yoma 83 b: רבי אבא מתני; חיינו דתנן מים ראשונים כו' (see R. Isaiah Berlin, *ad loc.*), B. m. 119 a: ותנן נמי גבי ערלה; H. m. 6 a, 14 a, where the editions have דתניא, but the Tosafists had דתנן — דתנן also Erub. 36 b, Yoma 55 b, and Suk. 23 b according to Tos. and R. Han., *ad loc.*, likewise Git. 28 a (25 a erroneously דתניא, B. k. 69 a, and Me'ilah 22 a —; further H. m. 14 b, 15 a, 31 b, 58 a *bis*, 69 a, 77 a, 82 a, 111 b, 125 b, 138 a (see the marginal glosses), and even תנן התם 87 b (see Tos., *s. v.* תנן!) and 120 a (see the marginal gloss)—all this in one tractate!—and many more.¹⁵ Attention should also be called to Beṣah 16 b: ת"ר כו' = אתם שונים) משום דשלה ר"א לגולה לא כשאתם שונים בבבל רבי כו' (תנייה for Baraita). Similarly *vice versa*, תניא for תנן is very frequent (comp. Ginzberg, *Geonica*, p. 190, and Aptowitzer, *MGWJ.*, 1911, 637, and ראבי"ה, 89, n. 8.^{15a}

¹⁵ Comp. in addition Tos. Suk. 4 a, *s. v.* בית, *ibid.*, 18 a, *s. v.* בארובה, and Nid. 26 b, *s. v.* בתחלתו, likewise *Sepher Keritot*. [See now also further proofs by R. Baruk b. Samuel in R. Bezael's חלל התלמוד, Hoffmann, *Festschrift*, p. 216-17, No. 421.]

^{15a} [More detailed data on this theme, in my book *Der Mischnatext und seine Überlieferung* (in MS.). See also *Jahrbuch*, XII, 121 below.]

For שנו רבותינו, Hebr. שנו חכמים (125 = 87), comp. the beginning of the sixth chapter of Abot: (167), ושנו חכמים במשנה frequently והזהיר, שנו חכמים בלשון המשנה כו', &c.; similarly in the later Midrashim.

ואמרי חכימא שס"ת אסור למכתב, in She., No. 66° F: חכימא, likewise HG., ed. B. 38: אלא בעורות שעברין בעפצים כו'; (in ed. V. here: פסק, no doubt, as is the case frequently, from the She.). The She. have usually אמור רבנן.

After the Darasha: ולענין שאילתא דשאלנא קדמיכון ת"ש כו' (Nos. 1, 64, 92, 154, 165, 166, 170, and MS. F, Nos. 6 and 7) or merely ולענין שאילתא (No. 66; MS. F from Nos. 9-58 throughout). On שאילתא, ולענין, see the parallel above *sub* I. as in Babli.

8. למימרא. As an introduction to the closing sentence of an argument the She. employ למימרא in the sense of לומר of the Baraitot (e. g. B. ḳ. 23 a) or אלמא of the Babli: No. 10=37 למימרא דהילכתא כרב, 21 *bis* (for the first למימרא Ket. 68 a (קמ"ל), 27 end, 51² end, 58 *bis*, 80, 88, 96 *bis*, 103, 126, and 152 *bis*).¹⁶ Further, in the sense of כלומר (פירוש) למימרא דמספקא, and 95 (למימרא דחלמא בישא כו'), and 95 (למימרא דספוקי מספקא F). It is used frequently in Babli to introduce a retort, a question: מיחיבי למימרא כו' והאמר כו' (frequently) נימא מתני' כו' (frequently) נימא, לימא, (והתנן), or in the sense of לימא, לימא, (והתנן), Ber. 13 a *bis*; but in the same sense as She. Ned. 35 a, 58 a, Naz. 39 b, and Me'ilah 25 b!

9. אמר מר, לימא מר, and the like. אמר מר in the Talmudic sense only, No. 35: מר אינה כו' (this is said at the beginning of the No.); likewise HG., ed. V., 39 a above: זמן שלמים דאמר מר כו';

¹⁶ No. 32: למימרא דבשני כו', F has דבשני ריעבון כו'.

ibid., 41 d: 'אמר מר דברים שבצינעה בו' (פסק), which was stated previously in HG. For this purpose the She. employ מימר קא אמרין (see below); in its stead we find frequently in the She. the expression 'וכי לימא מר בו' and מר with the third person of a verb inst. of the second: No. 31, 'לא לימא מר דבדוכתיה', 48¹; 'וכי לימא מר הכא נמי שביק בו', 'ואם תאמר: II, 3: (וזהוהי) =) 'וכי לימא מר בעלי מומין בו', 68; 'בו' לא F) 'לא לימא מר דשיליא', 86; ('שיש בבהמה בעלי מומין בו' corrupt 'וכי לימא מר אי בפטר רחם בו', 118; 'לא לימא מר דאית ליה E) 'לא ליבמ' מר מה דאית לי בו', No. 32, 'דאי מצריך ליה מר משיכה בו', 33; ('לא לימא מאן דאית ליה F, 48⁴; 'כי עייף ליה מר', 127; 'דכי משח ליה מר' בו', 48⁴; (ed. Wil., 71) end, אמאי קא מחייב ליה מדאגזילה קמא, r. with E and RNZB. (אמאי קא מחייבת ליה אההיא שעתא דגזלה: b. B. m., 43 a: מר אגזילה). Likewise HG., ed. B., 178 (where the whole is probably derived from the She., but is missing in our copy): לא נימא (ed. V., חומא), ed. V., קדוש (which no doubt belongs wholly to the She.) 12 c: 'ולא נימא מר דהני מילי' (ed. B., 44, 'ולא והאמ' מר); comp. further *Seder R. Amram*, ed. Frumkin, I, 84: 'וכי לימא מר בשלמא בחול בו'; corrupt in *Pardes*, ed. Const., 57 b: 'וכי תימא מר תינח בחול בו'; Siddur Rashi, 3: 'ובר' (וכי לימא מר) ממירה כמה זימני וכי תימא בשלמא בו' ואי אמר מר בו' ואי (= Hal. Pes., ed. Schlossberg, 39: 'ואם תאמר בו' = B., 537): 'ואם תאמר בו' and HG., ed. V., 130 b (= B., 537): 'וכד מצריך ליה מר בו' (not in b. Hull. 55 b).¹⁸ This expres-

¹⁷ Sherira פירושא דרבנן סבוראי, 94 a-b quotes this as שיערי צדק and adds: 'אלין מילי בסדר הזה וכלשון הזה אתאמרו משמא דרבנן סבוראי (לתלמוד). (I. בתלמוד, comp. my remark, *JQR.*, N. S., IV, 435, n. 11, and above, p. 302.

¹⁸ The halakah of גלודה is quoted in the name of R. Aḥai.

sion, which in the She. is addressed to the public, is preserved in Babli, as far as I know, only Ned. 71 a: איבעיא להו כו' אי אמר מר כו' ואי אמר מר כו'.^{18a}

10. מימר אמור רבנן, מימר קא אמרינן, מימר אמרינן. In connexion with an already mentioned halakah, to which then a further query (ברם צריך) is appended, the She. make use of מימר אמרינן אם קברוהו כו': No. 15 end: מימר קאמרינן; 26: אי נמי ברם צריך מימר קאמרינן דמחייבין כו'; 26: מימר קא אמרי' נר כו'; *ibid.*: אי נמי מימר קאמרינ'; 54²: אי נמי ברם צריך מימר קאמרינן כו'. 48 F follows the second She.: אי נמי ברם צריך מימר דאמרינן אלו מאן דאפקוהו כו' והיכא כו', whereupon comes a whole She.—somewhat abbreviated, it is true—which is wanting in our copy, but is still preserved in HG. in its greater part; 100: ברם צריך מימר (stated previously in the She.), and 129 E and F: ברם צריך מימר אמור רבנן אסור לקבולי כו' (in the She. above).¹⁹ Further *Geonica*, 371 (corresponds to No. 96): ברם צריך את מימר קא 380: ברם צר' א' למ' מימר קא אמר' מימר קא אמרינן דמחייב איניש אהני חמשה 381: אמרינן דאסיר כו' = HG., ed. V., 31 b (= B., 156), in accordance with which the She. *Geonica* is to be corrected and completed²⁰ (which Ginzberg failed to see); Hebr. in She., No. 146: אי נמי מימר הרי אמרנו שנים כו'²¹ (the whole number is extremely abbreviated, but is preserved to a great extent in HG. and *Hal.*

^{18a} On the other hand there is found in Babli אמרת Suk. 38 a and Naz. 60 a, inst. of מר כו'.

¹⁹ No. 137 E has: אי נמי ב' צ אמור רבנן כלי כו' . . . , אסירי (stated in the She. above).

²⁰ p. 380, after מי אמרינן אפילו כיבוד דיום הכפורים, a lacuna; whereupon supply from HG., *l. c.*, as follows: מימר קא אמרינן דמאן [אי נמי מימר : דאכיל ביום הכפורים] מחייב כרת כו' קא אמרינן.

²¹ הרי אמרנו, also in *והזהיר*, I, 35; II, 113 = She. No. 85.

Pes. fragment ^{21b}). Again, in the *She.* extant in the *HG.*: *HG.*, ed. V., 37 b (= ed. B., 187): 'ולענין מוקצה מימר קאמרינן בו' (almost the whole of *ה' יום טוב* certainly from *She.*); V., 57 b (= B., 275): 'ברם מימר קא אמרינן היכא דנפול בו' (ברם צריך: B., 277: *ברם מימר קאמרינן דאיילונית בו'*; *ibid.*, 57 d: 'ברם צר' מימר בו' (ברם צר' מימר בו'), all from a missing *She.*; V., 123 d (B., 479): 'מימר קאמרינן (קא אמרינן) מאכיל ומשקה בו' (= *She.*, No. 56). In *Babli* *מימר אמר* is quite frequent.

11. קתני. As an allusion to something already mentioned the *She.* employ often the term קתני (inst. of *אמר מר* of the *Babli*): No. 58, 'קא תני דיני ממונות בו', 74, 'קתני למול' (likewise E, but F erroneously מוחת). However, this is the case already in *Babli*, comp. *Me'ilah* 2 a, 7 b, 8 a, 12 b, 13 a, to which *Rabbinowicz* (*l. c.*, 235) has called attention.

12. איתבעי. In *Babli* *איבעי* is used both in the sense of 'being asked', properly 'being sought' (comp. *נחבקשה הלכה*), 'being needed' (comp. *ברם צריך* above), and in that of 'be in need of, have to'. However, B. b., 58 b: 'תמן מתבעי סמנין' (are asked, are needed); *Ned.* 50 b: 'מאי סמא מתבעי ליה' (is necessary to him); *Suk.* 53 a (in the mouth of R. Johanan, it is true): 'לאחר דמתבעי' (whither he is to go); *Sanh.* 98 a, MS. Karlsruhe (in Margolis, *Grammatik*): 'דילמא מתבעינא' (perhaps I am asked for); *Moed k.* 28 a: 'ולא מתבעי' (and it is not asked for), antonym *משתכח*; in *Yerushalmi* it occurs frequently in the sense of 'being searched', e.g. *Erub.* I, 19 a: 'איתבעה מתני' ולא אישתכח, likewise in the sense of 'be in need of, have to', e.g. *A. z.*, I. 39 b: 'אנא מיתבעי מיקרי'. The *She.* employ predominantly in the sense of 'have to' (with ל-): 'מתבעי' (מיתבעי), so ed. V., Nos. 1, 3 (here E and F

^{21b} [See now J. N. Epstein in the *Jahrbuch d. j. l. Gesellschaft*, Ffm., XII (1918), p. 123.]

מיבעי, מבעי, 4 (מיבעי F), 8 thrice (likewise E and MS. Oxford d. 48, fol. 24 r., F on the other hand מיבעי in the first and last), 15, 16 (מיבעי E), 18 (מבעי F), *ibid.* end, 19 beg. (רבעי F), *ibid.* (ומיבעי E), 21 *bis* (מיבעי F, the first time also E מיבעי), 22 thrice (מיבעי, מבעי F), 31 once מיתבעי (מיבעי twice), 32 *bis* (מיבעי F), 34 (F, E מיבעי, מבעי), 36 מיתבעי (F and E מיבעי) beside בעי²² (F and E מיבעי) and מיבעי, 41 (מיבעי F), 54¹ *bis* (the second time F מיבעי), 58, 63 thrice, beside מיבעי, 89 (F מיבעי), 101 (ומיבעי F), 111 לנמורי נפשך (מיבעי E) איבעי F, אבעי), 130 *bis*, 147 *bis*, 161, and *Geonica*, 373₁₁; in the proper sense No. 79: מיתבעי ציבי. Ed. V. and the older MSS. (Genizah, Oxford Fragment) have therefore mostly מיתבעי, by the side of the rarer מיבעי (Nos. 31, 36, 63). מיבעי ליה in ed. V. still in Nos. 2, 28, 45, 51¹, 73, 132, 136, and 167, many of which, as most of the cases in E and F, are to be ascribed to the haste of the copyists who put down the form more familiar to them. Similarly מיתבעי is frequent in HG., e.g. ed. V., 5 b *bis*²³; likewise Jehudai Gaon Responsa, ed. Lyck, No. 45, frequently מיתבעי לא. In Anan, Hark. 113, No. 47 four times, Schechter 37 = 30₁₄, 325, 527, beside מבעי, Hark. 7 *bis*, and בעא, Hark. 81 *bis*, Sch. 5 l. 1., 15_{13, 16}, 28_{10, 22} l. 1.

13. הירא 'which' (fem.), is frequent in She.: No. 26^{3, 24}

²² ובעי, also No. 20; בעינן, No. 35.

²³ Instead of Ned. 8 b (Ar. and RN.): לא ואלי למישרי נירא we find in HG., ed. V., 75 c: לא מיתבעי, no doubt only a paraphrase of the Syr. ܠܐ 'be proper, have to', and not a variant, comp. Rabbinowitcz, *ירושלים*, l. c.

²⁴ For this in the parallel 161: הי מיניהו, but alongside with it הירא. Also No. 26¹: הי מיניהו ערין, likewise 64, but for this in the parallel 122 הירא. No. 142: הי מיניהו מותבני; *Geonica*, 353: מינ'יהו; הירא r.

below, 104; Sch. 3₂₅: דהלן נמי ליי' הוא כי הלך דאמא מיקמיה: 35₉, alongside with the constantly used והני מילי, and הנך, (Hark., 5, 89, &c.) by the side of הלך (frequent in Anan, see above, pointed הלך, Hark., 58; הלך also used by the Geonim, see my *Rechtsgutachten*, &c., p. 248). הִנֵּךְ in She., No. 34: אפילו להנך נמי: 39; הני דרמי כו' אבל הנך אחרני: (F: כו' לא כו' (אפילו) להאיך כו' להנך לא כו' (F: כו' או דילמא הני לא כו' והנך: 88; והנך ז' יומי: 86; והנך מיעוטא: 68³; דהנך פירי: 51; (דהני) (F) 27 דהנך בני: 135; האי דתרומה והנך משתרו: 103; צפרים Mand. האלין *hi*, by the side of האניך *illi*, Nöldeke, *Mand. Gram.*, p. 54. In the Babyl. tractates Nedarim, Nazir, Temurah, Me'ilah, and Keritot,²⁸ as it is well known, הלן occurs likewise by the side of הני מילי and הנך, all of which are undoubtedly Babylonian. אֵינֶן is even more frequent in She.: No. 14 (on the side of נִינְהוּ 15 (אֵינֶן), 16, 17, 32—six times!—34, 35, 43 end, 47 *bis*, 64² (citation), 74 *bis*, 77, 79, 86, 89 *bis*, 95 thrice, 103 *bis*, 147 *bis*, and even more numerous in the manuscripts. Alongside with it is אֵינְהוּ, e.g. 2, 51², 104, 114, and נִינְהוּ, e.g. 14, 88, and 108. הדין, No. 11, 36 beg., 66⁴, 74, and 126, alongside with האי, *ibid.*, &c. הדיא מילתא: 49 and 131 (בהא מילתא: 49 and 131), 79, 68¹, and 121 *bis*, alongside with הא, e.g. 47¹ (see also above). But all this is known to occur in the above-named tractates²⁹ and likewise in Anan throughout: אֵינֶן, with

²⁶ אע"ג דלא ידע האיך דקא מחתין ליה: 50: 'that' in She. No. 50: האיך, &c.—האיך מידעם: 137, מהאיך דלא מנטר כו' מהאי דמנטר: 76, כו'—Anan, ed. Hark., 13: אף האיי כו' 31–2 the same, 83 pointed מה האייך, *ibid.*, No. 11 the same, 84–5 the same, 48 דהאייך מנא; ed. Schechter, 8₂₁, 17₁₀: האיך.

²⁷ Gaonic also אֵינֶן (Bab. אֵינֶן), see Aptowitzer in *JQR.* for 1913, p. 40.

²⁸ Besides also B. mez. 90 a: כו' דשמואל הלן תורי כו'.

²⁹ אֵינֶן also elsewhere in b. Ber. 31 b: וּמֵאן אֵינֶן (= Shab. 118 b), 50 a: אֵינֶן נפקין.

14 a: דליכא נבאי : מיכא הוא דלא איכא נביה קא אמ' edition : מיכפת לא קאמר. — The inf. מיכא is a splendid parallel to לא איכפת ליה Git. 62 a, comp. Fleischer in Levy's *Wörterbuch*, II, 454]. In Anan—it should be added here—לא איכא, לא אית throughout: ed. Sch. 9₂₀, 14₃ *bis*, 23₂₈, ed. Hark., 14, 21 *bis*, 62, 115 *bis*, 171 (לא איכא); Sch. 6₃₁, 9₂₁, 23, 25, 14₁₂, 14, 15₅, 23₁, 3, Hark., 5, 18, 20, 41, 67, 107, 108, 116, 119, and 171 (לא אית). This is probably the older form, BA. לא איתי (Dan. 2. 10, 11) (*ibid.* 11), Pal. Mak., I, 31 a: לא איתי תני שלשים יום (*Shebi.* 39 c: לא איתי), but it also occurs in Babli (alongside with the more frequent abbreviated form לית and ליכא): Nazir 38 b: לא איתיה (on the side of לית, often); Ker. 5 a: לא איתיה (but 10 a (*ליתיה*); Me'ilah 2 a, b, 5 b, 7 a,³⁰ 12 a: לא אית, by the side of לית *ibid.* and 9 b; 19 a: לא איכא; *Midr. ha-Gadol*, 52 (from Sanh. 97 a): לא איכא קושטא *bis* (*ibid.* *ליתיה*); Targ. Onk. Num. 24, 17 לא איתוהי Cod. B., R., W., for וליתוהי, variant in Cod. 7 (Berliner, *Targ. Onk.*, p. 47, see also *op. cit.*, 143); Onk. Gen. 30, 32 Cod. Angel. has variant לא איתוהי inst. of דליתוהי; Gen. 7. 3, 8 we have for דליתוהי the עראקיה (Berliner, *Massora*, p. 23), for which Berliner rightly suggests דלא איתוהי (a reading from Irāk). This would then be a form from the dialect of Irāk! see also above, introduction, p. 304.

15. על instead of א. The א constituting an abbreviation from אל, which is very frequent in Babli, does not occur in Anan at all; in She. we note a great tendency towards על: No. 6 MS. Oxf. d. 48: על בהמה טמאה; No. 10 Oxf. d. 63: על גוי מהול = No. 37, ed. V.:

³⁰ 5 b: דלא איתנן כ' פסולין דלא איתנן כ' טמא דאיתיה כ' אבוד ושרוף 7 a: איתנן in Anan, ed. Hark., 48, איתנן 106. לא איתנן בעולם.

מידי דהוה על היבא בו' ; No. 35 : 97 E and F : מידי דהוה על אם אמו ואם אביו (ועל אם אביו F) ; בחדא, ושדי ליח על חדא זויתא ; No. 11 E : מידי דהוה על עושק (ed. אכולהו, d. 63 F) ; 33 F : דקא מפקיד על כלהו נכסיה (ed. אכולהו, d. 63 illegible) ; *ibid.* d. 63 : עול בולחון ניכסיה ; No. 24 : מוקים : below) דקא יהיב ליה זחי על פירי : 43 ; סמכין על קפילא גוי דמקטרא על חדא : 96 ; (דאיתרא F) דעל יתרא : 68 ; (ליה אפירי (אבי E, F) מנחא ליה על בי סדיא ; *ibid.* : אחדא E, F) ; בינתא איירי *Geonica* (ed. and *ibid.* F : ואי אמשכינן על ידי מרובא פסלו) ; קא מחיל על, (איקריה F) רבה דמחיל על יקריה : 101 ; (איקריה F) יקרא דנפשיה לאסוקי : 99 F ; ותניא על פתורא : 107 ; (איקריה F) יקרא דנפשיה על מה אמ' רב קדרות בו' : 137 F ; מינא על מינא (בגומרי E, אנומרי ed.) ואחתיה על גומרי : 141 F ; (אלמ', אלמא) ; and 152 ed. and F : (אאישות E) דיהיב דעתיה על אישות.

This על is frequent also in the above-named tractates of the Babli : Ned. 14 b על ארעא (preceding it ארעא, but MS. M., R. N., Nachmanides and Asher : על ארעא) ; *ibid.* : על 23 a ; על ענבים על תאנים : 17 b ; דעתיה א' דעתיה על beside דעתיה ; 70 a : ארעתא על דעתא : 25 a ; (אברעיך Kid. 36 b and else א' beside often) ; Ker. 9 a : ואיכא : 14 a : איכא בו' על הדא ; likewise 22 a : דמתני לה על הדא איכא דאמר על : 12 b ; (אחא, 15 b) הדא איתמר לאו על הדין חטא : 26 b ; *ibid.* ; אליבא, סיפא (= אסיפא) ; and 27 b : ועל הדא אמרה : 27 a ; קאתי בו' דעל הדין חטא קאתי (= אאישם) אי קשיא אשם ודאי על אשם ודאי קשיא.

16. מידי. In Babli the shorter form מידי is the most generally employed, while מידעם is rare (see Levy, III, 31 b) ; especially numerous is מידעם in the tractates Ned., Naz., &c. (see Rabinowicz, *l.c.*). In She.,

as in Gaonic literature generally, מירעם is predominant: She., Nos. 6, 11, 17, 21 *bis* (F has מירי in the second passage), 55¹ מירעם (= 55² מירי), 47 beg., and abundantly elsewhere; however מירי דהוה, Nos. 2, 6 (also ליכא מירי, but thereupon מירעם, ליכא מירעם), 10 מירי דהוה = 37, but Oxf. d. 63 here: מירעם דהוה (see above), 35 end, 50, 58, 111, 113, 162; מירי also e.g. 20 and 70 *bis*. In the Gaonic literature mention must be made here of מירעם, so pointed *Geonica*, 182; מירעם *ibid.*, 172; and the pl. מיראני, מיראני, from a sing. מירא, Responsa, ed. Hark., 190 (see my 'Nachlese' in *Fahrbuch d. jüd. lit. Gesellschaft*, X, 373). In Anan מירי is frequent, Hark. 3, 13, 31, 34, 35, 36, 49 *passim*, 55, 82; Sch. 410, 12, 521, 23, 27, 814, 11 l. 1., 125, 6; more rarely מירעם, Hark. 18, Sch. 14 l. 1.

17. מיתן, נתן. In Babli we meet in the perf., part., and imper. forms of ירב; in the imperf. and inf. forms of *נתב: מיתב, מיתבא, and ניתב; inf. also of ירב: מיהב; impf. of נתן in isolated forms only: Ned. 55 a: דליתנן, Gittin 56b and B. m. 51 a: אהן; very rare is an inf. of נתן: למהיתן ליה Sanh. 113 a [R. Samuel b. Hofni in ספר השותפות (in Hoffmann, *Festschrift*, Hebr. div., p. 89) cites from B. m. 32 a: התם אפוקי: r. with מותיב להאי: edition however: ממונא למר ומיתן ליה למר MS. M. ומיתב; Pes. 12 a and b MS. M.: דניתב inst. of דניתב in ed.]. In Yerushalmi, however, מיתן is frequent, e.g. Pes. III, 30a, &c., She., like Anan and the Geonim, employ exclusively forms of נתן in the impf. and inf. She., No. 4: ומיתן ליה: 39; ומיתן לה, למיתן לה: 21; למתן ליה: 11; למיתן ליה: *ibid.*: ומיתן ליה: 40; (והדר ניתן F) למיתן ליה צדקה ב' והדר יהבינן ליה: 41; (citation from Kid. 70a) לך: 41; (וניתב F) וניתב לך: 44²; 63; למיתן ליה: 56; למיתנינהו ליה: 45²; אתניה ליה, דליתנן ליה: למיתן תולתא ב' דבעי למיתן ב' יהבינן: *ibid.* end; ומיתן למאן דצריך: 117; למיתן ניה שמיטתא: 112 F and RNZB.; ליה רשותא למיתן

ומיתן לכהני כו' ומיתן ללוי כו' : 132 ; למיתן פורקניה ; ליתנן ליה : 139 end ; דליתנן ליה : further, למיתן כו' ומיתן לכהן ומיתן : 151 ; למיתן להון מיא כו' ואי אמרין ניתן לבון כו' : 147 ; Geonica, מיתן ריפתא לינוקא : 168 ; למיתן אנריה : 157 ; לכהנים למיתן לחבריה כו' למיתן לחבריה : (in the Derasha to No. 43) : 360 (paraphrase of B. m. 69 b) ; and in my Vienna fragment (FQR., 1914, 420) *r.*, l. 19 : ולית ליה למיתן : *v.*, l. 4 : וואתן זווי.

Exactly so in Anan : Sch. 37 למיתניה, 8, 9 למיתן, 410 למיתן, 1112 מיתנה, l. l. מיתן, 121, 4, 9, 137, 145, 1510, 13, 16, 24, 1615 ומיתן, 1511, 1617 וניתן. Also frequent in HG., e.g. ed. V., 5 b below : ואסיר ליה לבר ישראל למיתן כו'.

לחם. 18. In the She. only לחם instead of לחמא, לחם. *passim*, לחם, לחמא : 77 ; לחם, בלחמייהו : No. 73 : לחמא, והני : *ibid.* below : מן דבעי למיכל לחמא : 90 ; לחמא דארעא, but E : ללחמא, similarly quoted in HG., ed. V., 9 a : לחמא *bis* 512 ; הני מילי היכא דקאבעי למיכל לחמא (= Ber., 42 b-43 a!), F and E have here נחמא in the first place, in the second also E לחמא : 107 F (= HG., ed. V., 30 b, ed. B., 146!) ; ולא שנא כי אכיל ליה לחמא כו' : in HG., ed. V., 9 c (from She., No. 90!) לחמא *bis* ; לחם, לחמא very frequent in HG., also otherwise : ed. V., 6 c below, 7 a above, 7 b above thrice (= She. 77), 10 b *bis* (פסק), 10 c לחמא דארעא, Erubin 21 c, 29 d (from She., No. 74 F, see below).³² In Anan לחם, לחמא throughout (Hark. 18, 47 ;

³¹ = HG., 30 c. For this לחמא דארעא, in Ber. 38 a ('Aruk, HG., 7 b above, and R. Hai Gaon in RSBA., *ad loc.*) : בוכא דארעא, in 'ה' ראו, 16 : פת קרקע ; בוכא is Syr. כוכא 'cake', as rightly in Levy, II, 303 b. Anan, ed. Sch. 1113 : לה אפינן לה, *ibid.*, l. 15 : כוכי, 21 כוכא (annulled). To Ber. 42 a 'Ar. : תריסר ריפי כעבי the 'Aruk has *s. v.* כעך : ספר אחר ככי והוא כעבי כי הרבה מבליעין בלשון ארמית ח' וע' Löw, in Krauss, *Lehnwörter*, *s. v.* כוכא, is therefore to be corrected.

³² Against Albeck, ס' האשכול, p. 55, n. 19.

Sch. 14₂₇, 15₃, 10₅, l. l., 11₂₆₋₂₈). Thus the ל was not, at that time, transformed into נ in that Babylonian dialect, as appears also in Mandaic להאמא, להמא, likewise in Huzv. written, *lahma* (𐩧𐩣𐩪), and was pronounced *nân* (Quatremère, *Journal asiat.*, Mars 1835, p. 256) against נהמא of the Babyl. Talmud. The ה, however, despite its being written so, was probably pronounced like ה, as many another ה in Babli (see Nöldeke, *Mand. Gram.*, p. 59). But לחמא occurs also in Babli: Ber. 42 b-43 a (see above), Taan. 25 a *bis*, and Ned. 49 b *passim*.³³ לחמא, as it were, was completely forced out from the Babli by the more frequent נהמא; however, not all its traces could be effaced. On vacillations between ל and נ in the Babylonian see above, *sub* 13.

19. איתמא, איתמא, אמא. Already in the Babli forms of the abbreviated אמא (for אמר) are employed usually in the impf., imper., and part. combined with נא (אנא), as אימא, חימא, לימא, אמינא, &c. (on the Ithp. see below). But in Anan the short form אמא is used also in the perf. throughout (see above on Anan, *sub* 17).³⁴ This is the case also in She. in the old fragment, Cod. Oxf. d. 63 (see above), throughout: fol. 55 r. (No. 33): זירא אמא רב [דאמ' רבי]³⁵; 55 v.: דאמא שמואל; *ibid.* (No. 34): תא שמע דאמא ראבא, דאמא שמואל; 56 r.: אמא רב חמא בו'; 56 v. (No. 35): דאמא רבי שמעון; 99 r. (No. 2): תא שמע דאמא ראבא; 99 v. (No. 4): דאמא [רבי] אלעזר, ומנין אמא לה; ואמא רבי יוחנן כל בו', אמא רבי אבהוא שלושה, דאמא רבי אלעזר הכל

³³ Sanh. 100 b, Alfasi has נהמא, comp. Rabb.; in A. z. 35 b, *Geonica*, 26, &c. in Rabb., has נהמא, see Albeck, *l. c.*

³⁴ Once אמא, Hark., 27; in the part. *sing.*, Hark., 13: ומאן דאמא מימר.

³⁵ I supply in accordance with ed. Venice.

דרי' בר פאפא משמא דרב אַמָּא : (No. 10) 100 r. ; אַמָּא רבי יוחנן
 אמא ליה אבבי כו' ! דתנן כלל אַמָּא , למאן . *ibid.* , כו' רבי יוחנן אַמָּא
 אמא אבבי כו' בתר כן אמא כו' , אמא ליה כו' אמא ליה דכי
 אתא ראבון , כרבי אלע[זר בן] עז[ריה] דאמא : 100 v. ; אמא ליה
 אַמָּא רב יהודה אַמָּא שמואל : ³⁶ (No. 12) ; אמא כו' אַמָּא רבי יוחנן
 : (No. 97) ; אַמָּא מר משגרו , אמא ליה דליוה : (No. 96) 101 r. ;
 רב יהודה אמא כו' , אַמָּא רב אשי , רבי אושעיה אמא , אַמָּא רב הונא
 אַמָּא , אַמָּא רב ארבע , [רב כהנ]א אמא : 101 v. ; מאי איזן אמא כו'
 אמא ליה אבבי כו' אמא ליה כנון כו' , רב נחמן כו' . The Geonim
 likewise, *Geonica*, 80 below : אמא ראבא ³⁷ and even אמא
 ליה = אַמְלִיָּה (see on Anan, *sub* 17). [Now in addition in
 the ספר of R. Samuel b. Ḥofni, Hoffmann
Festschrift, Hebr. div., p. 86, קא אַמְלִיָּה להא שמעתא , 1.
 12, 14 : אמלִיָּה , אמר להו = אַמְלִיָּה : 87₃₄ , p. , אמלִיָּה : 12,
 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129,
 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143,
 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171,
 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185,
 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199,
 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213,
 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227,
 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241,
 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255,
 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269,
 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283,
 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297,
 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311,
 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325,
 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339,
 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353,
 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367,
 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381,
 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395,
 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409,
 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423,
 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437,
 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451,
 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465,
 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479,
 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493,
 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507,
 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521,
 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535,
 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549,
 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563,
 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577,
 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591,
 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605,
 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619,
 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633,
 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647,
 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661,
 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675,
 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689,
 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703,
 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717,
 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731,
 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745,
 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759,
 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773,
 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787,
 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801,
 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815,
 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829,
 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843,
 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857,
 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871,
 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885,
 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899,
 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913,
 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927,
 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941,
 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955,
 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969,
 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983,
 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997,
 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009,
 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021,
 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033,
 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045,
 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057,
 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069,
 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081,
 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093,
 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105,
 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117,
 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129,
 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141,
 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153,
 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165,
 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177,
 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189,
 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201,
 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213,
 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225,
 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237,
 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249,
 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261,
 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273,
 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285,
 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297,
 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309,
 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321,
 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333,
 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345,
 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357,
 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369,
 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381,
 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393,
 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405,
 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417,
 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429,
 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441,
 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453,
 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465,
 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477,
 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489,
 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501,
 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513,
 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525,
 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537,
 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549,
 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561,
 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573,
 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585,
 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597,
 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609,
 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621,
 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633,
 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645,
 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657,
 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669,
 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1680, 1681,
 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693,
 1694, 1695, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705,
 1706, 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717,
 1718, 1719, 1720, 1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729,
 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741,
 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, 1751, 1752, 1753,
 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765,
 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1774, 1775, 1776, 1777,
 1778, 1779, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789,
 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801,
 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813,
 1814, 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825,
 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837,
 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849,
 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860, 1861,
 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873,
 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885,
 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897,
 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909,
 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921,
 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933,
 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945,
 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957,
 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969,
 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981,
 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993,
 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005,
 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017,
 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029,
 2030, 2

Sheelta with ברם *and* תא שמע, which is borne out also by למימרא at the end of that decision, this term being usually placed after תא שמע (see above, *sub* 8). No. 142: אי נמי מיישרא דשאלתא הכי אמר ריש לקיש כו' ואיתמר ומסיק בדרבא מקרי מינה דרדקי דאישתכח דעדיף מינה (F and E); No. 82 E, F, and RNZB. connects with 81 through the words: אי נמי בין דאמרין יותר מרביעית אפילו מוזג נמי משכר דתניא ולהבדיל place *after* the words (בין דאמרין) משכר כו' אפילו in No. 81: אי נמי: (E, F, and RNZB.) No. 58: דמפרשין הודאות והלואות בשלשה הדיוטות גזילות וחבלות בשלשה מומחין היכי דמי גזילות וחבלות דבעינן ג' מומחין כדרבא כו' i.e. after the words (כדמפרשין) מומחין: בשלשה מומחין: at the beginning of the number, to the place: היכי דמי גזילות כו'; No. 91 after שמעון בר' והלכתא בר' E, F, and RNZB (see ed. Wilna) have the following: דרש (ר' F, ר' Wil.) חייא בר' אבא (אבה) בפשטא דשאלתא ובעיא בחרש שומה וקמן אי נמי ב"צ אי נמי אוקמוה אליישא: No. 88, see ed. Wilna,³⁸ אילו חרש כו' i.e. as was already remarked by Reifmann: אי נמי, which follows here, is to be placed after ליישא (ed. V., 35 c); No. 103 before the second ברם צריך E and F have: אי נמי (אי נמי דרשה F marg.) בתר להזדיר גדולים על הקטנים מימר (קא אמרנא F) והיכא (והא E erroneously) דמחית מת תותי טולא ועד דסלקא והדר מימר ולהני ז' קרובים ומיסק (ומסיק F) באשתו, an order of succession which HG. טומאה, ed. V., 44 b ff. had before it; No. 50: אי נמי מיבעיא הכי כי שרי כו' (comp. No. 107!). As shown by the expressions בין דאמרין (81), מימר (103), these redactional glosses still belong to a time when the She. were 'spoken', preached.

Mention must be made here also of two other glosses by copyists which are likewise *old*: *Geonica*, 361 (in the

³⁸ What is still to be said on this does not belong to the sphere of lexicography.

Syr. צבת, *ornavit, adornavit* (צבא כורסא), כותינא לא מצבתתא לא מצבתתא (Payne-Smith 3360), also כותינא (PSm.: 'Tunica acupicta'?), Arab. صَبَّتَ, *reparavit* (*vestem*), see in addition *sub* 42.

Instead of הליל בתי we find in Tanḥuma and var. in F: הליל; but since עבד הליל precedes it, הליל would be more correct. 'feast', in Talmud 'feasting, wedding' (Levy, I, 472 b), see esp. Sanh. 105 a: כרבושתא ושונרא עבדו הלולי, and Git. 57 a: הלולי (יומא טבא) מתרבא דביש נרא חלולא; Hebr. הלולים Jud. 9, 27; Mand. הלולא, Syr. 'feast, wedding', PSm 1270 (comp. Nöldeke, *Mand. Gram.*, p. 118, and Ges.-Buhl, s. v. הלולים). The אמרי אינשי is not known otherwise, hence it is taken from *life*.

22. *Ibid.*: ומסקנא דשמעתא אמרינן בו'; ומסקנא דשמעתא: 12; למימרה ליה ומסקנא (also in No. 13 F מסקנה, ומסקנא; א"ר בו' ומסקנה הילכתא מן תנת) 18, 33 Oxf. d. 63 (fol. 55 v.: כרב יוסף שכיב מרע במקצת] צריכא קינן ואפילו מית . . . ומסקינן א"ר יונה 95; ומסקנא אמר רב בו' 113 end; *Geonica*, 103: ומסקינן הילכתא: 138; ומסקינן כולהי דבי 97: ומשינינן כמא שינויי וסלקינן אלא שמע מינה ומסקנא הכי Meg. 14 b: ומסקנא only in the sense of 'result', Meg. 14 b: ומסקנא הויא (Levy, III, 176 b); the verb, however, in the B. kamma 92 a: לא הוה סליק ליה שמעתא אליבא דהלכתא, in the Aph.: Suk. 39 a: ואפוקי מילתא; Anan, ed. Hark., 39: וסאליק

of R. Ḥefez b. Yazliah (see Halper, *JQR.*, 1914, p. 560). From this—and not from the כתאב אלשראיע as Halper, *l.c.*, thinks—is also derived the תפסיר אלא לפאט מפיוס הקטרת, for that Baraita הקטרת is found incorporated in the ed. B., 636!

⁴⁰ No. 91, RNZB. (see ed. Wilna), F and E: ועבקינן ליה לר"מ עד; אמרה לי מסקא ליה על דעתיה (= סלקא דעתיה) *Geonica*, 154: ומסיק דיבוריה ועד דסלקא בו' (see above *sub* 20), No. 103: ומסיק בדרבא: 142; ומסיק (ומסיק) באשת

‘and concludes, ends’; Responsa גנוזה, No. 161: וקרו. In HG., and likewise in the later literature, as is known very frequently, מסקנא, מסקנין.

23. אװינקא. No. 5: ‘ומאן דלית ליה אװינקא למינסב איתתא כו’; הכי דמי כגון דלית ליה: *ibid.*; זבוני ספר תורה ומיעבר אװינקא ברמיה דלית אװינקא: (E) אװינקא אלא או למיעסק באורייתא או למינסב איתתא דלית ליה אװינקא, Oxf. c. 16, fol. 12 v.; למיעסק באורייתא ולמינסב מישקל מן יתמי ומיעבר אװינקא: No. 14: (למיעסק באורייתא ולמינסב E and F) להספידא = HG., הספד, ed. V., 142 c below: further HG., ed. V., 67 b, below: דינא הוא דשקיל אװינקא; HG., ed. B., 209 in *Geonica*, 213 (from Basra to R. Moses Gaon): עלה אװינקא (ומהנפקת) (ומהנפקא ר.); ובת שמעון אמרה דמעברא וקא בעיא אװינקא מן בריה דראובן: *ibid.*; in the ‘Gaonic Decrees, &c.’ (*FQR.*, IV (1913), 29), IX, 6: ולימני להון אפוטרופא ליתמי דמשתעי בהרי אינשי ווכי להון ליתמי הנפוקי אװינקא: *ibid.* 14: (וקאים בצרכיהון ומהנפק להון אװינקא ודינא ליתמי ירחא בירחא מה דספיק להון a monthly salary); in a responsum by R. Zemah, המכריע, No. 43: ואמרית ליה אװינקא: מאה זוזי והב יתהון אװינקא לביתי כו’ לבתר דנפקית ומטית לרובתא אתת לי אגרתא מביתו (מביתי ר.) דראובן דסמכתינן עליה למיתן לך (לן ר.) אװינקא וכתבת ליה שטרא לא יחב לן כלום כו’ והכי הוה עוברא (means of living, expenses) דאסיק ביתי (ביתיה ר.) עלי למיתן להו אװינקא כו’ therefore means here not only ‘costs, expenses’, but also ‘wealth, money’ (as in No. 5: דלית ליה: מסקנא, אװינקא), and ‘salary’. In Babli only in the sense of ‘costs’ (Levy, I, 52 b); in Targ. Est. 7, 4: אװינקא, ‘in the treasury’, Pehlewi אװינקא = באװינקא, דמלכא, Lagarde, *Hagiographa*, p. 366, and *Abhandlungen*, p. 25, n. 3. A similar change of meaning is noticeable also in the Old Persian γάζα, גוזא ‘treasure’, which later on assumed the meaning *pecunia, divitiae, census, χρήματα, τίμια*,

24. No. 9: קל צוֹצִיטָה דוולר, דאישתמע, similarly below. In Babli only the Pael צִיִּץ 'to pipe, chirp' (Levy, IV, 185 b); here noun, 'the piping, crying', Syr. צוֹצִיָּא *pipitus*, PSm. 3382.

26. No. 13: וכוון דלא ברא ריליה הוא לא יהיב לה למסמוסה; E and F: למסמוסי; No. 154: ממסמסתו בבזיצים; F: מסמסתו. This is the correct reading, fr. סמס = סמסם, Syr. ‘to cure’, ‘nurse’, סומסא, סומסמא, ‘healing, nursing’, PSm. 2653-4. Also used by the Geonim, Hark., No. 338, p. 169: (Yeb. 42 b אפשר דמסמסא) (מסמסא)

לִיה בְּבִיצִים וְחֶלֶב כּו' שֶׁכְּשֶׁמֶרְבֵּה מֵאֵכִילָת חֶלֶב וּבִיצִים סִמְסוּם יִפֶּה וְלֹא כּו' (see Löw, note, *ibid.*, p. 369); pal. Shek., V 2, 48 d: חֶמֶר טַב לְמַעֲיָא וְהִי דִין חֶמֶר סִמֵּם: לְמַעֲיָא, var. מְסִמֵּם 'venomous' (comp., however, Löw in Krauss, 398).

27. No. 15: האידנא נהוג עלמא (לצאת) אפילו בצרדא בר זוזא (לצאת is gloss, wanting in E), F: האידנא נהוג עלמא אזרי מאי; Syr. אִזְרָא, PSm. 110; in this manner the Syrians explain also צִרְדָּא by اِنْزَار, *Sindon*, PSm. 3367, comp. Schemel, *Die Kleidung, &c.*, p. 33, note. צרדא as Aruk, *s.v.* is the correct reading. R. Solomon ben ha-Yatom on M. k. 27 b, p. 127: בצרדא, בר זוזא, בנר; עב ייקרא בלשון ארמי צֶרֶר, והיסוד צדי דלת ריש (= בצרדא), (ובבא מינעא (51 b) חבירו צרודאי (= צדוראי) מוכרי בגדים; She., No. 113: בצרדיתא; Oxf. c. 18: ⁴¹בצדרייתא; HG., ed. V., 94 b: בצדרייתא, ed. B., 378 and Aruk: בצדרייתא; Assyr. *šuduru*, syn. of *el-lu-ku* (= חֶלֶק), Delitzsch, *Handwörterbuch*, 564 a, 'a cloth'.

28. No. 20 F: דבעי רבעי למיתב בהדה ביממא ובליליא (is cited also by Asher, *Decisions*, B. k., VI, 5), to ובליליא the margin has: מְסַקְבָּאנָא. כי מסק באנא. might be 'torturer', 'one who inflicts wounds', which does not fit here; nor is it in place to emend it to מִסְקָדָנָא ('driver of cattle', as Pes. 153 a: מִסְקִיד לך כמא דהדין מסאסא דהוא מסקיד כו', see Levy III, 163 a and 580 a, and Löw in Krauss, *s.v.*), for the simile does not explain anything. In accordance with b. B. m. 93 b: נטרי לך נטירותא יחירתא כחוני מתא, I suggest כְּנֹסֶקְבָּאנָא 'guardian of a tower', Pers. کوشک, Arab. جَوْسَق, Talm. גושקא (Shab. 11 a Aruk), Targ. קושקא, Syr. גושקא,

⁴¹ Over the line in old Greek script *μεταπρατας* = *μεταπράτης*, 'one who sells again' (so also 'Aruk'); there are more such Greek glosses here.

באנא = בַּאן ('master'), 'guardian' (comp. דרבנא, 'guardian of a door').

Ibid. r. with E: אבל בחצר כיון דעיולי נמי לחצר כו' חצר הוא (ed. דארשי ליה), Af. from שאל, as Git. 77 b.

29. משום לתא. No. 21: אי משום לתאי ידיי אפילו במאי: אי מנאי: דכתבת לא נוחא לי ידיי. But the reading of the ed. V. is certainly correct. In Gaonic literature also the following: HG., ed. V., קידוש, ואור של בית הכנסת היכא דאיכא אדם חשוב דמדליק משום: 13 b: ליתיה ⁴² (דמדליקין אמטלתיה, 47, ed. B.), אף על גב דלא צריך לנהורא מרימר ומר זוטרא כו' אי: 36 b, HG., ed. V., יום טוב, ed. B., נוחא לך במאי דטריח לן לחיי ואי לא משום לתך לא טרחין (pleonasm), in She., 107 after מרימר ומר זוטרא... ואי לא: F has: שמא ירבה בשבילו דירך: 182 (in b. Bez. 21 a another reading). Thus in both passages of the HG., ed. V., and in that of the She., No. 21 משום לתא corresponds to אמטולתא 'because of'. It is a translation—let us say a vulgar translation, a popular etymology—of אמטולתא divided into אמטרלתא, in which אמטו = משום! And so it is to be explained also in the Babli: Yeb. 29 a: גזירה אחותה משום לתא דידה, Rashi explains משום מול דידה, but is compelled to add הא ליתא יתור לשון הוא! פקע ארזא דבי רב מר אמר משום לתאי ידיי פקע ומר: B. m. 20 b, while בשביל מזלי, Rashi also here משום לתאי ידיי פקע, it is self-evident that it means 'for my sake', 'in behalf of my honour (because of injury to my reputation)';

⁴² The passage must have experienced the following changes among later writers: Giyat, I, 17 cites: משום דיליה, MV., No. 151, p. 117, משום צוותא: Siddur Rashi, 263, No. 126: לינה! [For that in my Fragment, *Jahrbuch*, XII, 118, 23: שמדליקין בשבילו] likewise for HG., ed. V., 36 b, ואם לאו בשבילך אין אנו טורחין: 8, ה' ראו we find

similarly *ibid.*, 106 a: משום לתך דידך, משום לתאך, משום לתאי (לתך, מזולך 'for thy sake', 'for my sake' (Rashi מולך, דירי). Thus alongside with אמטול הכי, אמטול תא, we find in the Babli also a vulgar לתא ! משום לתא ! Levy's attempt to explain it (*s. v.* לתא, II, 531 a) was reversed entirely by Fleischer, p. 536.

אמטול in She., No. 69: אמטול הכי; 72: אמטול דנשב; and 13 E: אמטול הני מי גורין הני אמטול הני (V. and F: אטו).

30. *Ibid.* E: סיכתא ואפיל' לנפשא מידי שיירי לא חייה דמר לא שיירי מידי לנפשא ואפיל' סיכתא. The latter is wanting in the edit. Ket. 53 a; however Erub. 53 a: ואנן כי סיכתא בגורא לגמרא; Rashi: ביתר שנועצין; אותו בכותל בנקב צר ונכנס ברוחק, an explanation which does not fit the context in this passage. 'a plug in the hedge'), in accordance with R. Han. in Erub.: פי' סיכתא בגורא ('a plug in the hedge'), in accordance with R. Han. in Erub.: פי' (quoted in Aruk, *s. v.* שאינו לא מעלה ולא מוריד), probably means 'something of little value, something insignificant'.

31. *Ibid.*: וחזרות וחולקות אמאי כל חדא וחדא כו', E wants חזרות וחולקות ס"ד = edit. Ket. 68 b, F has חזרות וחולקות אמאי. But אמאי is not a scribal error, it is the usual introduction of a question in this dialect, frequent in Anan (see I, *sub* 15) and in the above-named tractates (see *l. c.*); in She. also No. 23: ואמאי כיון דמושבע כו' (Ned. 8 a another reading).

32. No. 23: עילוי נדרא מיתכשל עילוי נדרא, read with E and F מיתשיל, from שאל.

33. No. 24: משהרין ליה לבהדיה הוא בישולא; further 48 F: נפיק מינה חד ביתא וכולה לא נפקא; לבהדיה (בהדיה ed.) כמאן דמליא לבהדי ביתא דנפיק כו'; talmudic בהדי (properly בחדא, 'in one', Bab. בחדא, Papyri חדה, see my 'Weitere Glossen' in *ZAW.* for

1913, p. 139), 'together with', 'while, near to', להרי 'opposite', but also לבהרי Zeb. 39 a: תלתא פטורי לבהרי תלתא 'together with'. As to the form comp. Pal. בלחור and לבלחור (Targ. Yer. to Exod. 18. 14), (Targ. on Job 1. 19), similarly biblical למבראשונה, Talm. לכתחילה, למכחתי, and like forms in Phoenician, as למכסוף, למפרע, לרופתא דאפייה ולא &c. She., No. 77 F: בשיל כי ארחא כרבעי (כרבעי r.) לה מבצעה להרייא ולא נגדין חוטי 'immediately' (without effort); Bab. להריא 'directly' (opposite), anton. אגיסא; 'straightway, in a direct line, at once' (see Levy, s. v.); Mand. להראיא, ליהראיא, rarely להוראיא = Syr. and Talm. לחוריא, solus (Nöldeke, Mand. Gram., p. 141).

Ibid.: לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו והיא) ניהי קטינייתא, E והי ניהו but the ט is scratched out, F קטינייתא והי נינהו קנוקנתא: cites ענקוקלות, Aruk, s. v. קנוקנייתא.

34. No. 26: E, שבת וחנוכה נמי הכי, נמי הם הכין (F), שבת וחנוכה נמי הם הכין שבת ור"ח וחנוכה נמי הם הכין: RNZB. E, ואזל ואשכח הם הכי נמי מיבעי ליה כו': No. 29; לא כו' הם: 50; בי דינא הם הכי: No. 30; הן הכין מבעי F, הכי מיבעי וכי היכי דאסיר באכילה הם הכי נמי אסיר: E 75; הכין בזכות כו' 80 E; בהנאה 80 E; בהנאה הם *etiam*, see my remark on הם in *Fahrh. d. jüd. lit. Ges.*, IX, 226 and 252 (and above on Anan, *sub* 32), on הן X, 380.

35. No. 35: E, ואומר ער דאיכא כולהי; ואימא F, ואימא; nevertheless ואומר in the ed. V. is not a scribal error. It is imper. sing. = אמור, אימור (see above *sub* 7), and this form occurs frequently: [inst. of *imper.* אימא: Gaon. Kamm. to Kel. XXVI, 1. s. v. ובים MS., cites from b. Sab. 91 a: (ed. אימא) ראיית ליה (= אומר) ראיית ליה (ed. אימא) b. Ker. fragment, ed.

it should be translated as follows: כִּי מַה שְׁאוּמֵר כּו' בְּנִשְׁוֹאִין : אָמַר, part. ; אָמַר, however, is in Anan אָמַר, see above, *sub* 19. [אומר, p. 119, is either a Hebraism (אָמַר) for אָמַר, as p. 170 (as to אומר, כִּי אומר, comp. the Babylonian (כִּי קָאמר) or else it is Aramaic written in accordance with the vulgar pronunciation of the long ā like ū (see J. N. Epstein in the Schwarz *Festschrift*, p. 321), to which may perhaps be referred also Responsa ed. Cassel, No. 53 (fol. 12 a below) : דְּהִלְכְּתָא דְּתַנִּין גְּבִי דִּינִי עֲדִיפִין מִן מַאי דְּאוֹמֵר בְּרוּכְתָּא נֹכְרִיאָתָא (we might have expected here אָמַר, comp. No. 91 fol. 32 a in the middle : אִימִירָא). On the other hand, Ned. 51 a : קוּם רְקוּד לִי דְּאִימֵר לָךְ (previously, *ibid.*, לָךְ, but MS. M. has also here דְּאוֹמֵר (!) is probably a Hebraism (אָמַר) for דְּאִימֵר, impf.]

Ibid. end: וְאִירְפֹּשׁ לִיה מְנִיָּה, denom. of רָפַשׁ 'become filthy, dirty'. E however וְאִיטְפִישׁ, F וְאִטְוִיִּס, which is probably וְאִתְוִיִּס, see below *sub* 61.

36. No. 36: טוֹפִינָא, טוֹפִינָא, r. with E and F טוֹפִינָא in Babli; Anan, ed. Hark., 10 טוֹפִינָא.—F here טוֹפִינָא והֲדִין טוֹפִינָא inst. of הָא, see above *sub* 13.

37. No. 38: לְשִׁלִּיָּה, E לְשִׁלִּיָּה, F לְשִׁלִּיָּה.

38. No. 40: דְּאוֹמִי מַתָּא (= No. 134²). Likewise דְּאוֹמִי in the Commentary MS. Berlin oct. 333, fol. 311 a (to No. 134). This form, as also *Geonica*, 372: דְּמַעַת עִירִיד (= דַּעַת, Nid. 65 b: דִּמַּת), supports my suggestion (*Fahrbuch*, IX, 246) that Bab. מִידַּעַם (= מִידַּעַם הוּא דִּמַּעַם) מִידַּעַם, in the Aram. formularies for documents לְמִידַּעַם וּלְבַטְלָא (*Fahrb.*, l. c., and X, 379), from דַּעַם in the sense of 'be in evil repute', 'declare disreputable'.—An explanation cited by the above-mentioned Comm. *MS.* deserves mention: וִי"מ דְּמִי זִלּוּת מַלְשׁוֹן אוֹטֵם אוֹנוֹ (Isa. 33. 15) מִשְׁמוּעַ דְּמִים (Isa. 33. 15) וּמִפְרָשִׁי דְּלֹא שְׁמַע לְזִלּוּתָא דְּצוּרְבָא

מרבנן (Mak. 24 a). This is Arab. ذَمِيم (fr. ذَمَّ), *contemptibilis, vilis*, from which, however, our דומי is to be kept apart, see *l. c.*

39. No. 41: מתבעי ליה למיבדק ולמינסב דמסיב מדוקתא דמייחס: ולא ליקרי לינסיב מדוקתא דאית בה פסילתא דמאן דנסיב איתתא למינסב מדוכתא (!) כו' מדותקא כו' מדותקא דמייחס כו' (where, however, the left foot of the ת and ק is erased); F: מיתבעי ליה למיבדק ומינסב מדותקא דמייחס ולא ליקרי לינסיב מדותקא (from מרובקא resulted מכותא = מדוכתא). Correctly in the parallel passage No. 153: מיתבעי ליה למיבדק ומינסב מדותקא דמייחס ולא ליקרי לינסיב מדותקא לא ירית בעל אלא דותקא דאבוב: 135, דאית ביה פסילתא, and No. 135: דותקא דאבוב (E and F דוקא!). Bab. דיותקא 'family', B. m. 59 b, Zend *dutan*, Huzv. דותך (Perles, Levy, I, 395 a), corresponding to the Gaonic form. Here no doubt belongs also the puzzling דנתקי of *Seder Olam Zuta*: דנתקי דהוו בהדיה ואשכחונן דהוו שתויין כו' Neubauer, II, 73 = דנתקי דהוו בהדיה ואשכחונן דהוו שתויין כו' in the Hebrew translation, *ibid.*, 76, hence something like 'relatives, kith and kin' ^{43a}.

Ibid.: דנתקי, see above *sub* 17.

Ibid. (= Kid. 70 a): פורתא דגנדרייא הוא דקא עבידנא כו' או: מחיצה כדאמרי רבנן, E and the Comm. Cod. Berlin, fol. 76 a: גונדריסא, גונדריתא (Aruk גונדריונא), edit. דגונדריונא, F גונדריונא, is the right reading, a dimin. of גונדרא = גורא (Syr., Arab. جُذْر, ⁴⁴ גורא = (! מחיצה—גורא) (B. Talm., B. b. 2 a: גורא = גורא), 'fence', as Syr. פטרא, fr. פטרוחא 'sheep', Talm. פטרא, fr. פטרא 'fatted cattle', Mand. פטרא 'fatted oxen' (Nöldeke, *Mand. Gram.*, 315), ⁴⁵ Hebr. פטר 'suet', Bab. פידרא, Nid.

^{43a} [So already *Brüll*, *Jahrbücher*, II, 106 n.]

⁴⁴ Nöldeke, *Neusyr. Gramm.*, 28. גורא in She., Nos. 49 and 145.

⁴⁵ Comp. in addition the reading of R. Hai (*Responsa*, ed. Hark., No. 46, p. 22) in 'Az. 11 b: פאדר ועיסרי פאדר: אקניאתא כנוני (R. Hananel *ad loc.*: מהרקי כו' כנוני ועיסרי פאדר, in MS. quoted by Kohut, *s. v.* אקניאתא: פאדר) and his explanation to פאדר פאדר.

27 a, Aruk, 'dry filth of small cattle' (Aruk in the name of the Geonim; בלשון ארמית פדרא, comp. עגלי מרבק and רבקה (n. pr. and Mishnic). The נ is frequently inserted in Aramaic, as e.g. in the word before us נגדר = נדר, Taan. 23 b: קא מנגדרא עלי, Hebr. התגדר, Ned. 81 a: על: שלא יתגדרו על: 'to pride oneself, to boast'. In Anan—I may be permitted to add it here—in the same sense: מיגדר [ורי], איגדר [ורי], ואמא תרין ליש[אנ]י לא תהיה לו כנשה ונ': Anan, ed. Sch., 27₂₀ f.: לא תהיה לו כנשה דאסיר לאיגדר [ורי] עליה הוא י[זופא כד] מסקת ביה: *ibid.* 28₂: 'כו' לאגמורך דאי מיגדרת עליה ריבית[א ק]א שקלת מיניה קא מזהר לן דאי איכא איניש... דמיגדר עליה כד מסיק ביה מחיב... 'to boast'.⁴⁶

Ibid.: דכיר E and F, אמר לי דכי מר: see, however, on Anan, *sub* 17.

40. No. 43: דמוזוף זיפתא לחבריה כו' וכי היכי דמוזפנא: Instead of זיפתא read with F זיפתא, as below in F: זיפתא וערים דחתימי על ההיא זיפתא: (זיפתא, ed. שיטרא) and at the end of the No. frequently זיפתא (F here likewise זיפתא); Anan, ed. Hark., 10, 12: זיפתא, M. k. 28 b: זיפתא, Syr. זיפתא. The זיפתא at the beginning of the No. in ed. V. and E is therefore a scribal error, although the Aramaic papyri have זפתא, papyri Sachau, 56, ll. 5-6 (see my 'Glossen' in *ZAW.* for 1912).

זיפתא 'the debtor' and מוזפנא 'the creditor' also below in this No. and above No. 31 frequently, likewise H.G., ed. V., 98 a (ed. B., 380), Syr. זיפתא, Targ. זיפתא.

⁴⁶ For the Hebr. להתגדר בו in Sherira's *Epistle*, ed. Lewin,—in print—67, Span. לאגדורי (French לאגדורי), 68, לאגדורי 'to force oneself to the front' (make oneself deserving), as the Arab. جَدَرَ dignus fuit.—غَدَرَ from غَدَرَ (see Dozy, II, 229 a) has nothing in common with it. Hence Ben Jehuda's new formation (*Millon*, s.v.): גִּנְדָּר with its derivatives גִּנְדָּרִית &c., in the sense of 'coquet', 'coquette', is not to be recommended. Is not the מְתִיפָה good enough?

41. No. 44: עד דמחוי ליה לחכם, *Geonica*, 362: דמחוי, לאחזויי F, אלא צריך לאחוייה לאחר' ; דמיתחוי ; further: מהו לאחוייה: below, also in the Ed.: *Geonica*, 363: לאחוייה (F), likewise in the citation from Bez., 26 b: ואיתי בוכרא לאחוייה ליה (*Geonica*, 364: לאחויי). Therefore Aph. of חוא, instead of חוא. In HG., however, Bekorot, V., 139 e: אלא מחוי ליה ; עד דמחוי כו' אלא צריך הוא לאחוייה כו' ; ed. B., 597: לאחויי בוכריה, in b. Bez., 26 b: אחוייה לחכם: *bis, ibid.* ; דמחוי, MS. R₃ and Rashi, and in two MSS. of Rashi: דמחוי. In She., No. 88 beginning: צריך אינמי מנא דמשכא צריך לאחוייה: לאחויי F, below: לאחוייה לכהן, א"נ אילו דאיתליד ביה ננעא וטהר מנגעה צריך לכהן: then: אחוי E, האי טבא דלא אחוי סכיניא: 125, לאחוייה לכהן F.

42. No. 44²: מר זוטרא איקלע לבי רב אשי צבת ליה אומצא, F ספת ; HG., ed. V., 139 d (B., 599): צבת, in b. Temurah 8 b אומצא ליה צבת is wanting. As to צבת, see above, *sub* 21. ספת is merely another form of writing of צבת^{46a}, which, according to Bickell, is to be derived from Pehl. ספית, Pers. سپید (see PSm., 3360, s.v. at the beginning), and signified as that: (1) Ab. zarah 50 b: ספת לה צואה = צבת 'prepare' ('offer'), Maas. II, 6 סופת ואוכל, b. B. m. 89 b: ולא יספות ; (2) 'mend, repair', Shab. 124 b: יספות יתקן, Rashi: ולא יספות ממנה שבר לכסות בה את הכלי ! להסיר בליטותיו ועוקציו !

43. No. 45: והדר F, היכא דאנח תפילי כו' ותנא קא מחית להו, but E ותנא like ed. V.—תנא 'repeat', also No. 50 (E and F): ודאי נהיל: 107 = ודאי נהיל קימחא ובעי למתנייה ביום טוב כו' : כי תניא כו' ותניא על: *ibid.* ; קמחא מאיתמל שרי למיתנייה

^{46a} Mand. : מצאפאת, צפת ניצאפית, Nöld., *Gram.*, 48.

44. No. 48⁴ F and E: הָרָה הוֹרְנִיהָ דְּעִירוֹבוּ (= HG., V., 25 d), and No. 103: הָרָה הוֹרְנִיהָ אַרְבַּע אֲמוֹת (= HG., 44 a): in HG. in addition V., 27 a (הָרָה הוֹרְנִיהָ), 40 a, 128 d end: הָרָה הוֹרְנִיהָ (B., 529: הָרָה הוֹרְנִיהָ); further R. Jehudai, Responsa, ed. Lyck, No. 45⁹: וּמִפֶּקֶא מִהָרָה הוֹרְנִיהָ. In b. Shab. 77 b (RIF., Asher, and Rabbinowicz) and Pes. 76 a⁴⁸ = סָחוּר סָחוּר 'round about'. [Mand. הָרָה הוֹרְנִיהָ, SR., I, 169₈ from below.]

45. No. 54: מְדֹאֲרִיתָא, F מאורתא, likewise HG., ed. V., קידוש 12 b, in accordance with which already R. N. Z. Berlin corrected it to מְדֹאֲרִיתָא. But the error is very old, for already the author of the וְהוֹחִיר found it so; I, 245: וְהוֹיִיבִין לְקַדְשׁוֹ מִן הַתּוֹרָה (!) שֶׁכֶּךָ שָׁנוּ חֲכָמִים בְּבִרְיִיתָא כו':^{48a}

Ibid.: וְהִכָּא דְּלֹא קָרִישׁ בִּנְיָ שְׁמִשִׁי, read with E and F: בְּבִי שְׁמִשִׁי.

Ibid.: וְהִכָּא דְּאֶתְחִיל בְּסַעֲוֶדְתָּא מְדֹאֲנָהָר מְעַלִּי שְׁבֵתָא: 'while it was still light (day)'; in this sense not found in Babli, comp., however, p. Yoma, III, 40 b: מַהוּ בּוֹרְקִי בִּרְקָתָא. F מְדֹאֲנָהָר (in Babylon) אֲמַרִין בְּרוּ' בְּרוּקָה אֲנָהָר מְנַהָר, but also HG., V., 30 d below (B., 154): וּמִתְבַּעִי לֵן לְאֶפְסוּקִי: עֶרֶב יוֹם הַכַּפּוּרִים מְדֹאֲנָהָר, for which, however, She., No. 167: וּמִיִּחְיִיבִין לְאֶתְחִילִי מְדֹאֲרִיתָא (but that No. is abbreviated!). In an Aram. piyyuṭ in *Mahzor Vitry*, No. 307, p. 340: וְזִדְתִּיהָ: מְדֹאֲנָהָר לְבִשּׁוּלִי וְלֹאֲטֻמוֹנִי וְלֹאֲפִיּוּ 'since Friday', 'while it is still day'.

46. No. 54²: לְאֶפְקִי שֶׁל רִיחַ רַע דְּפָנֵי רִיחִיהָ (in F the whole Sh. is wanting, in E only the part beginning with ב"צ, read with HG., ed. V., 14 a: דְּסָנֵי רִיחִיהָ; here, however, No. 65: לְאֶפְקִי שְׁרִיחֵהּ רַע וְדִמְאָסֶן רִיחִיהָ; HG., ed. B., 51: (r. רִיחִיהָ), likewise Cod.

⁴⁸ Pseudo-Rashi, Hor. 12 a: לִיָּהּ הוֹרְנִיהָ.

^{48a} Comp. Naz. 4 a: וְהָרִי מוֹשְׁבֵּעַ, Pseudo-Raschi and Tos. s. v. מָאִי.

Oxf. 2760, fol. 28 *verso* [now in *Fahrbuch*, XII. 119, 11]: להוציא של ריה רע שממן ריחו. Their archetype, the הלכות פסוקות, had probably דסאמין (inst. of דמאסין!), as cited by Bacher, *Hebr.-Pers. WB.*, 64: דסאמין ריחיה, which the translator renders erroneously by טמון, as fr. סמי (= סמוי)? [סמוי is the Syr. מָסָא, מָסָי 'to ferment, stink' (AUDO., 65), see now *Fahrbuch, ibid.*, 121].

47. No. 64: וכר מדליק צריך לאדלקי ברוב היוצא מאי טעמא: ומאן דעביר נמי מדורה בבי: דילמא לא בדרא נורא וכביה שמשי אי איכא שהות ביום כי היכי דבדרא נורא ברובא שרי ואי לא לא כדרא: in No. 122: אסיר, כרתנן ובגבולין עד שיצית האור ברובו ואסיר למישתל בערב שביעית: No. 112 F: אלא הוא דבריר מקמי (אלא הוא RNZB, אלא הא דברך מן קמיה E דברך מקמי שביעית) שביעית דתניא אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית (also E) פחות כו' תנא קמא סבר לתלתין (לשלשם F) בדרא רבי יהודה סבר לתלתא (בשלשה F) בדרא כו' לשתי שבתות בדרא (V. כדרא, which already R. N. Z. Berlin rightly corrected into בדרא), read: אלא הוא דבריר in E and RNZB. (see העמק שאלה, letter ז). ברר 'dissipate, dissipate oneself' (She., No. 10: אברור; 68³: איברר), to spread oneself, become dispersed' of a fire, to take fire, eventually 'take root', to put, (קלט) of a plant (Berlin: To the first meaning belongs Ps. 97. 11 אור בָּרָא = אור זָרַע 'a bright (spread out) light' (is adj., אור זרע, as Esther 8. 16), Syr. נוארא Jac. Sar. I r. *diffusus* (PSm. 455); the latter^{48b} meaning reminds us of the Arab. *prodūt germen*.⁴⁹ The first (No. 64) is also of great importance

^{48b} See Addenda, No. 19.

⁴⁹ We must mention here also Kalla r., II, end: מאימתי צריך תלמיד לזרוע בפני רבו כמלא עיניו (comp. Kid. 33 a), 'get up', 'arise', and Tanh., ed. Buber, 13 MS. Mich. (n. 44): וישב, אבל כשנפל הוא ביד יוסף: (Gen. 18, 8: = עומד עליהם) כדי להאכילו.

for the explanation of Shab. 20 a f., where we read: אמר רב הונא קנים אין צריכין רוב אגדן צריכין רוב גרעינין אין צריכין נתנן בחותלות צריכין רוב, מתקיף לה רב חסדא אדרבה איפכא מסתברא קנים מבדרן אגדן לא מבדרן גרעינין מבדרן נתנן בחותלות לא מבדרן איתמר נמי אמר רב כהנא קנים שאגדן צריכין רוב לא אגדן אין צריכין רוב (ולאבדורי לא חיישינן: Rashi) גרעינין צריכין רוב נתנן בחותלות אין צריכין רוב. According to the explanation of Rashi, who refers מבדרן to the burning material ('they fall apart'), the phrase איתמר נמי, by which, however, no change is made in the case of קנים, is striking and against the talmudic method (as was already remarked by אֶשֶׁר to Asher, *sub* ר; it is true that Rashi has רב כהנא אמר קנים כו', M. and old prints איתמר א"ר כהנא, but even this does not help much). The right reading here is preserved in Alfasi, *ad loc.*, S. ha-Ittim, and Magid Mišneh, שבת, III, end (גרסת הגאונים וקצת ספרים),⁵⁰ and no doubt it was also the reading of R. Aḥai (his בדרא leans towards it): אמר רב הונא קנים צריכין רוב אגדן אין צריכין כו' גרעינין צריכין כו' בחותלות אין צריכין כו' איתמר נמי אמר רב כהנא אמר רב קנים כו' [גרעינין אגדן אין צריכין רוב נתנן בחותלות צריכין רוב], MS. Oxford (see Rabb., note ש) קנים צריכין רוב אגדן אין צריכין רוב גרעינין צריכין רוב: (ש here by another hand: נתנן בחותלות אין צריכין רוב (קנים מיבדרן: כו' בחותלות לא מיבדרן) מתקיף לה ר"ח אדרבה איפכא מסתברא איתמר נמי כו'. Accordingly, מִבְּדָרָן (pt. Ithp. pl., fem. for masc., MS. M. and R. Nissim) is to be taken in the same sense as in our She.: 'are seized by the fire', which is possible only when the inflammable material is kept loose, as appears also from Rashi's remark to the words of R. Hunna (according to his reading): לפי שאין שלהבת יכולה ליכנס ביניהם.

⁵⁰ Similarly Asher, but corrupt, as was noticed already by R. S. Loria, Glosses to Asher, and others: he had no doubt the reading of Alfasi in mind.

49. No. 66: בעזרא אשכחן דהכי בסדיקי לעיוני בסדיקי דהכי אשכחן בעזרא דגור: F correctly בסדיקי תעניתא ועיין בסדיקי גברין סריקין Targ. to אנשים ריקים; Syr. Menander, Land, *Anecdota*, I, 68, l. 11 fr. below: ובנין סדיקא קרין להון לאחין.

Ibid.: ומִיתֵב כו' ברם צריך כו' לאורחא, F correctly: ומִיתֵב
לֵן בתעניתו, בַת טוֹת = בַת

50. No. 68¹: פִּירוֹסוֹתָא : הָדָא הִיא דְּקָרְבַּן כּו' ; והי ניהו תרבא דקרב כו' ; פִּירוֹסוֹתָא : II, 4 : והזוהיר ; HG., ed. V., 132 b, ed. B., 549 : פִּירוֹסוֹתָא : והיא המפה המפורשת על הקרב ; HG. ed. V., 129 a (B., 529) : פִּירוֹסוֹתָא דַּעַל כֶּרֶסָא (B. correctly) : וּפִירוֹסוֹתָא דַּעַל פֶּרְסָא ; והיבא דמינקב ריאה ואתי תרבא דפירוֹסוֹתָא : (*ibid.* below (B., 531) : 145 : ה' ראו ; וכד מינקיב פִּירוֹסוֹתָא דתרבא : *ibid.* b. and סתים פִּירוֹשׁ פֶּרְסוֹתָא : II, 83 : והזוהיר ; כשתנקב פֶּרְסוֹתָא של חלב של ריאה 'napkin', مُنْدِيل , (*פִּירוֹסוֹתָא* : below) דתרבא אל מנר"ל אם ניקב כו' . Pal. Targ. פִּירוֹסוֹתָא דתרבא (Levy, *NHW.*, IV, 124, *TWB.*, s. v.), comp. Talm. פֶּרְסָא and פִּירוֹסָא 'veil, awning' .

Ibid.: דאצותא F, חלב שעל גבי הכליות היינו תרבא דצדייתא
דצרוואתא E, דצרוואתא HG., ed. V., 132 b דצרוואתא ed. B., 549
pl. (from צרווא, 'kidneys').

Ibid. : למשלפינהו, ובעי למשלפינהו לבוזהו, read with F and E (למישלפינהו), on שלף, Hul. 93 a, comp. below, *sub* 72.

Ibid.: 'מֵהוּ שִׁיעוּרִיָּה בְּכוּיַת כו' E and F מִיָּהוּ No. 169:
וּוֹדָאֵי מִי הוּא F and E מִיָּהוּ No. 89: מֵהוּ הוּא שִׁיעוּרִיָּה כו'

מי הוא משמי כו' : No. 92, F מחזא חזיא ; ודאי מיחזא חזיא E, מיהו F, מי הוא פליג כו' מי הוא אי איכא כו' : No. 73, E מיהו ; מיחזא = מיהו, מאי הוא, מי הוא, As to *Rechtsgutachten*, &c., p. 270. Comp. also *Epistle of Sherira Gaon*, ed. Lewin (in print), p. 67 to the left : ולא מאי (= מיהו) דלא הוה ידעין ליה רבנן קמאי אלא מאי (= מיהו) רשבקוהי כו' ^{50a}.

והא מוזירק' אע"ג דלא פריש אסור דאמ' רבא אמ' : 51. No. 68². E מוזירקא, F מוזירקא, HG., ed. V., 133 b, B., 554 : מהאי מורקא ; in 147, ה' ראו (an Aramaic passage!) מוזירק, *ibid.*, 140 : כל היכא דאיתיה מוזירקי דידא אסירין ; ושני מורקין של צואר : II, 3, והזהיר ; הוד אסורין HG., ed. V., 519 below : דם ; (ושנים מורקין של דם) ; HG., ed. V., 129 a, B., 530-1 : מורקי ; דאליאתא תרי הוו כו' מורקי : (B. מורקי) דאפקותא שיתא כו' מורקי דרפקי ארבעה חר דשינא (דשינא דחריא B.) וחד דגבי תחות ידא וחד דדרעא כו' ומורקי דאית במורקי ⁵¹ דכפלי עשרה הוו שיתא דרכובא כו' מורקי דעטמי כו' ומורקי (ברכובה B.) דעטמי כו' ; further HG., ed. V., 126 d (B., 515) (here = ורידין) דבהמה צריכין למיחתכינהו ; further She. 92 (= H. 93 b, Pes. 74 b) : ומורקא ; אומצא ביעי ומורקא : (H. 93 b, Pes. 74 b) ; further HG., ed. V., 32 b, B., 161 ; Aruk, s. v. אמן. In Pes. 74 b, ed. Ven., and ed. Amsterdam, 1645, have מוזירקי כו' וכן מוזירקי ; likewise MS. M. ; MS. Oxford : מוזירקי כו' מוזירקי ; in H. 93 b, MS. H. and R₂ have מוזירקי, R₁ מוזירקי (both times) ; MS. M. : ומוריקי (!) כו' וכן מוזירקי. Also RABN., No. 24, fol. 13 d, has מוזירקי several times : (from She.) אבל הני מוזירקי : כו' ומדמוקי לה במוזירקי כו' להוציא דם מן המוזירקי והם הגידין של

^{50a} See Addenda, No. 20.

⁵¹ In the שחיטה by Gama, *Jüd. Zeitschrift*, II, 79 cited ; מוזירקי דאית בכפלי עשרה הוו שיתא דרכובא . . .

53. No. 72: 'לי' אי נמי כתב ליה דיסקא דשדר לי כו' (לי, so correctly E and F, see above, *sub* 2). In Babli דיסקא is used for court documents, summons (K̄id. 70 a, B. k. 112 b), epistles of spiritual leaders (Men. 40 a-b) and doctors (Git. 36 a, 88 a), but not for *private* letters. The Geonim, however, employed it also for *private* missives: Gaon., Hark., No. 368: דיאסקי, כל כתב מאדם שכותב אצל חבירו בשאלת שלום ובצרך. משא ומתן וכיוצא בהן שהן אגרות רשות ונקראין דיאסקי. ורבנן (to Git. 36 a) היו רגילין שמרבין לחתום על דיאסקי כדי שיודיעו ומפרשין רבנן: (HG., ed. V., 41 c (B., 203): אגרות של רשות פסקי (= פתקי) דרשואתא אבל דיסקי אסיר למיכתב, see also Aruk, s. v.; comp. also, Nathan ha-Babli (*Yuhasin*, ed. Cracow, p. 120, and Neubauer, *Anecdota*, II, 78): ועוד כשהיו משלחין אגרות זה לזה ראש ישיבת פומבדיתא כותב יתקרי הדי דכתבי בכל אתרוותא פשוטי ודיאסקי וכתבי פסוקי כמו שהן וכו'.

54. No. 73: 'לא אסיר למקצר' E and F, ולקצור נמי כו' לא אסיר למקצר, so also in the ed. V., No. 170 למיחצר, למיחצר, למקצר, חציר, likewise in Anan Sch. 119: חצירא דחיטי; חצירא (קצירא), Anan, ed. Hark., 38, HG., ed. V., 67 c. [as in b. B. k. 91 a (ליקצר), Mand. (מיכצאר), Morgan, *Textes Mandaites*, p. 192, 5].

Ibid.: חלה, ed. V., 15 b ופנינן ונסחינן ושדינן לסלא; חלה = נסה, Cant. r. V, 14, 3; ונסחנן; as to חלה = נסה, see Gaon, Uḡzin III, 10; for further information comp. my book *Der Gaonäische Kommentar zur Ordnung Thohorot*, p. 62.

55. No. 79 F: 'התם כגון דבריו ליה רנא', likewise דבריו התם in the commentary MS. RNZB. (see העמק שאלה), E and

דבריו. דבריו דבריו, but E on the margin דבריו from ברז 'to bore through', hence 'pierced, opened'^{51d}, as e.g. Shab. 146 a: למיברז חביתא (see Levy, s. v.); HG., ed. B., 423 below: לרוחה דשותא (= ברז) ה' ראו = ולא ברז (ברז) (= ברז), ושלא נקבה מול שמרים או שלא נקבה מול רוח דרומית: 67, ed. V., 103 d below: נאוני מזרח ומערב Responsa No. 68: ולא ברז; ודאנא דחמרא חירותא (= קירותא) בבראזיה אסור למיברזיה לההיא חירותא (= קירותא) כו' כיון דפתח להאי קירותא כו'.

דמימלך בסעודתיה ואזיל דמנח לאומציה. *Ibid.*: 56. אומצא. דבהדי דקא אכלי מיתבעי: further: (ומנח ליה אומצא F) ומשתלי (מתבעי ליה E, מיתבעי ליה F) ציבי ובהדי דקא אכלין בעי ינוקא תמרי זימנין דנפיל מיניה גריצא בי תמרי ונפיל אומצא מיניה בי ציבי. Here therefore אומצא in the sense of 'morsel, piece of bread', parallel to גריצא ('a small loaf of bread'), which fits the context best, since the discussion turns about חמין!⁵²

Further, No. 90: זימנין דלא מיתאכיל ליה אומצא מעייל ליה: וכל איתתא או גברא דמוכלין לחמא: in HG., ed. V., 9 c: *ibid.*, 8 c: ⁵³ לינוקא כו' דזימנין דלא עיילא אומצא ושדי ידיה כו' : 10 b (= B., 64): בבית האבל פרים גדול ויהיב אומצא דהמוציא לאבל והיבא דאיתבו ואימלוך אמלוכי וכל חד מנהון איקרי אבל אומצא ^{53a} לא והיבא דמקדיש התם מתבעי ליה: ed. B., 120: מיחייבין בברכ' זימון; also Seder R. Amram, פסח (ed. Frumkin, II, 214): ובוצע ולא אכיל עד דמברך על ההוא אומצא לאכול מצה: meaning 'a morsel of bread' in all these places.

In the Bab. Talmud אומצא occurs with the following meanings and nuances: (1) 'a piece of bread', Ker. 7 a:

^{51d} See Addenda, No. 21.

⁵² R. N. Z. Berlin in העמק שאלה: ופת עמו: !אומצא בשר, פי' ופת עמו:

⁵³ The explanation of Rashi Hul. 107 b, s. v. בלם, and Tosafot, s. v., is quite forced, see below.

^{53a} [For that in my Fragment, *Jahrbuch*, XII, III, 27: פת.]

⁵⁴ Responsa, גנוזה, חמרה, No. 9: דוקא, HG. ed., *ibid.*

ר' חייא בר Kid. 30 a: דילמא בהדי דקאכל נהמא חנקתיה אומצא
(comp. Suk. 26 a: אבא לא טעים אומצא עד דמקרי לניוקא בו'
55; (וכמה אכילת עראי בו' כדטעים בר בירב ועייל לכלא
Hul. 107 b: 'gave him a morsel (of bread) in the mouth' (see
above from She. and HG.); likewise probably Shab. 155 b:
וכמה—משח) 'a piece of bread' אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא
56, כיון דבי שדיא ליה אומצא מסריך בתרה בו' B. m. 70 b: (אודניה
'seven morsels of bread' (one gathers bread but not meat). (2)
איתו לי אומצא דבישרא Sanh. 39 a: דכי הוה אזיל לבי B. batra 22 a: איתו לה אותבה תותי בחשא
בר בי רב דובין אומצא ליובין Shab. 140 b: טבחה למשקל אומצא
שרא טרפתא וזבן Hul. 44 b: אונקא דאית ביה תלתא מיני בשרא
מינה בישרא בו' מאי איכא משום אומצא מעלייתא כל יומא אומצא
(a good piece' of meat), and *ibid.* 93 b
אומצי ביעי ומורקי בו' אומצא דאסמיק חתכה ומלחה: (= Pes. 74 b)
האי אומצא (= She., No. 92), and Pes. 74 b: אפילו לקדרה בו'
57, דאסמיק הוא וחלייה אסיר לא אסמיק הוא וחלייה שרי
to HG., R. Hananel, and Tosafot, s.v. אסמיק and M2, against
Rashi's correction. Concerning the dipping of the meat in
vinegar comp. below.⁵⁸ (3) 'Seasoned (in vinegar or spices)
raw meat', Shab. 128 a: שאני בר אווא רחוי לאומצא, 142 b: סכינא

⁵⁵ Rashi: ! בשר מעט בנחלים היו רגילין לטעום בבקר.

⁵⁶ People gave and still give (despite תשליכון אותו comp. Sab. 156 b) bread to the dog, comp. M. k. 28 a: לכלבא סמירא בי רב חסדא רבא שמינא אלביא רקנא
כו' בי רבה נהמא דשערי לאינשי כו'.

⁵⁷ Perhaps it belongs to number (3) see below. R. Han. Pes. and 'Aruk: חתיכה של בשר שהאדימה.

⁵⁸ To (2) probably belongs also Shab. 109 b: ריקנא ומיא אליבא ריקנא (Rashi: בשר בנחלים, see note 55), despite the
פת שחרית, B. ḥamma 92 b; likewise Yoma 80 b: אכל אומצא ומילחא. On the other hand, Ber. 45 a: רחנקתיה אומצא is doubtful on account of Ker. 7 a (see above).

שיש בני אדם שדעתן: (Rashi) אבר יונה למה לי הא חזי לי לאומצא השוחט לחולה: Hul. 15 b; (יפה ואוכלים בשר חי וקרו לה אומצא באומצא, חי לכוס כלומר חתיכה: RG.) בשבת מותר לבריא באומצא ההוא בר טביא כו' סבר למיכל מיניה באומצא: 59 a,⁵⁹ (קטנה של בשר ואי בעי למיכל באומצא שפיר דמי (משום: 113 a Aruk, and 'כו' (to 2); דאי בעי למיכל מיניה אומצא אסור: RG.; דמבליע דם באיברים); Alfasi: לא, also RABN., No. 277 has: ואיבעיא לן מי אסיר למיכל מינה באומצא.

In the Geonim: (2) She., No. 44²: צבת ליה אומצא (see above, *sub* 42); HG., ed. V., 133 d (ed. B., 558):⁶⁰ אומצא מטימשיה בחלא^{60a} ואסוקי מיכליה לאלתר שרי, מטימשיה ושהוייה עד מאן דאמר מצמת צמתן כיון דאסמיק פרש מיניה דמא ויחביב שמשא וכי אסיר דם: (3) She., No. 68²: ומצמת אומצא ומיבש עליה דמא איברים היכא דפריש אבל היכא דלא פריש שרי מיכליה באומצא (= HG., ed. V., 133 b).

In Syriac we find (1) אמצא BB. 192: *وَعِنْدَنَا* *العاص* *الخ* *بِتَكْرِيتِ وَالْمَوْصِلِ هُوَ اللَّحْمُ الَّذِي يُشْرَحُ وَيُوكَلُ بِالضِّيَاعِ نَيْبًا بَلَّ الْأَمِصْ*: *العاص* (الامص), &c. With us in Takrit and Mossul (אמצא means) meat cut in pieces and eaten raw with spices' (see Lagarde, *Abhandlungen*, p. 13; PSm. 242 has *الموصل* and renders *Tacrit Mossulana*!). Arab. *أَمِصْ* *caro cruda aceto imposita*, &c. (Freitag; concerning the etymon see Lagarde and PSm. *l. c.*), comp. BB. 427, *s. v.* ברוחא.⁶¹ And

⁵⁹ = She. No. 128.

^{60a} So also יראים, ed. Wilna, No. 48 (p. 10): *הא כו' הא איבעיא להו כו' הא* *לדריה באומצא שרי*.

⁶⁰ HG., ed. B. 558, has twice: אמצא, likewise in the citation from Hul. (באומצא, p. 559 and 161 (yet also ed. B. 554, last line and 114: אמצא בעי), the pointing אמצא probably originated with the editor. For (3) אמצא would be more correct, see below.

^{60a} See note 57.

⁶¹ In a fragment of an Arabic commentary to Hullin, Oxf. MS. Hebr.

(2) עומצא, which simply signifies 'piece', 'morsel', لَقْمَة, قِطْعَة, as עומצא דבשרא, עומצא דלחמא (= אומצא דבישרא = Sanh. I see above), PSm. 2915, likewise Mand. עומצא, Nöldeke, *ZDMG.* XXXI, 539, n. 1.

That אומצא was eaten *raw* is evident from the passages quoted, *sub* (3); from HG. and b. Pes.,⁶² cited *sub* (2), we learn furthermore that in Babylon they used to dip *raw meat in vinegar* and so eat it, which corresponds more or less to the testimony of BB.—In Babli as well as in the writings of the Geonim the Syr. עומצא and אומצא were merged into a single אומצא, which is explained erroneously by the commentaries and lexica *throughout* as 'raw meat' (Rashi in some passages: meat slightly roasted on coals).⁶³

אומצא is construed in the Bab. Talmud as fem. (חנקתיה, אומצא, מעלייתא, אותבה, אפיקתה, see also Syr. עומצא, see Nöldeke, *l. c.*; but also as masc. (דאסמיק, הוא וחליה, see, however, note 57).

57. דנים כו' לרבבני אית להון קביעותא: *Ibid.*: נושטא, נִשְׁטָא. מעיקרא מקריב מאי דצריך זוטרי לית להון קביעותא ומקריב ומייתי בתוך מעיקרא מקריב זוטרי דמתאכלין בִּנְשָׁטָא לאו מעיקרא: E, הסעודה, זוטרי דמתאכלין: RNZB., מקריב ואיבעי לטוויי מקריב ומייתי זוטרי דמתאכלין: F, בִּטְשָׁטָא (?) כו' ואי בעי לטוויי מקריב ומייתי בנשטא (!). Read with E בִּנְשָׁטָא (נִשְׁטָא), or בנִשְׁטָא (with RNZB; נושטא is merely miswritten or misread from נִשְׁטָא), בנשטא in F is corrupt. Syr. נִשְׁטָא or נִשְׁטָא, *excoriatio*, in Talmud Sanh. 100b: לא תינשוט גילדנא מאודניה דלא ליזול (זוטרי = גילדנא = נילדנא) לחבלא.

d. 46, 17 (Cat. No. 2643), fol. 104b, we read: קאל רבינו האי ז"ל פי: כתאב אלחאוי השוחט לחולה כול'. תפסיר אומצא הו לחם נא יועמל בכל (בְּחָל) ואבאזיר יוסמא עמץ *אומצא* is raw meat which is prepared with vinegar and spices, called in Arabic عَمَص.

⁶² Pes., *ibid.*, in addition: כו' זימנא ביה חדא זימנא כו'.

⁶³ Perles, *JQR.*, N. S., III, 313 (in the name of Löw and Ginzberg): אומצא 'raw meat' (1) = Syr. 'umšā, 'bit'.

והיכא F: בשבתא כו' ואִיזוּם ליה נעליה בשבת ושכשכו ליה במים E: דאִיתוּם מירי כו' קמיה דרב ושכשך ליה מסאניה במיא כרבנן והיכא דאִזוּם ליה כו' קמיה דרב ושכשכי ליה מסאניה אלמא כו' (והיכא דאִזוּם ליה also RNZB. and ed. Men. 94 a). Read אִזוּם instead of איזוּם; אִזוּם Aph., or אִזוּם = אִזוּם. In No. 35 F ואִזוּם = ואִזוּם (see above, *sub* 35); No. 96: וכי טבלה צריכה לעיוני נפשה דילמא מאִסא קירא או לישא והווי חציצה מאִסא cites: חפפה, בעלי הנפש RABD. (! מחיצה F) מאִסא E (מִקָּא =) דילמא מוֹסא בבשרה מירי HG., ed. V., 85 a: דילמא אית בה מוֹסא מירי ed. B., 626; HG., ed. B., 406 (from B. b. 23 a): ויתבי בתאלי ומוֹסא לה לתמרי (= ומִוּסִי), ed. and MSS. (ומפסי, as E, No. 35: ואִיטפיש); B. k. 18 a: (דמִאִס) read דמִאִס לשון לכלוך, Rashī, דמאוס בלישה, ed. Soncino, Pesaro and Ven. 1521: דמִאִס; MS. Fl. and 'Aruk, s. v. דמתוּם בלישא: ווס.

The stem is therefore at any rate וּשִׁי = וּס, as Levy and others assume, and not תוּס, as Buxdorf and Fleischer suppose, Additions to Levy, I, 560 a. The missing of the third radical does not speak against it, see on Anan, *sub* 1. So also the Nahardean recension of Onkelos reads צַל for צֶל, אַס for אִס (comp. Berliner, *Massora*).^{64 a}

Ibid.: דחִיףּ לְהוּ מִחָףּ בְּמִיא דֶּאֱרִיךְ לְהוּ מִירְךְ בְּמִיא כו' שְׂרִי RNZB.: לְמַחְפִּיּוּ וְשְׂרִי לְמִירְכִּיּוּ כו' מַחְפִּיּוּ וּמִרְכִּיּוּ כו' וּלְמִירְכִּיּוּ (וְאֶדְרִיךְ לְהוּ מִירְךְ E) אֶדְרִיךְ לְהוּ מִדְרִיךְ שְׂרִי לְמַחְפִּיּוּ וְשְׂרִי לְמִירְכִּיּוּ F: וְאֶרְךְ מִירְךְ לְהוּ בְּמִיא כו' וְשְׂרִי לְמִירְכִּיּוּ כו' לְמִחְפִּיּוּ וּמִירְכִּיּוּ F: וְשְׂרִי לְמִירְכִּיּוּ כו', which is probably the correct reading, from רַךְ, רֶכֶךְ 'make soft, mollify'; אֶרְךְ. Referring now

⁶⁴ No. 125 (= 92): מִאִס לִיה F: מִאִס לִיה E: מִמְסָמִין HG., V. 125 d, and ed. Hül. 18 a: מִמְסָמִין. מִמְסָמִין may be equal to מִאִס, for מִאִס, *mies*, occurs only in the intr. Kāl.

^{64 a} [Comp. however the Syr. ܡܢ ܐܪܝܬܐ: ܡܢ ܐܪܝܬܐ, AUDO. 11, according to which it might be permitted to assume אֶרֶשׁ as stem.]

to b. Shab. 33 b: עייליה לבי בניה הוה קא אריך ליה לבישריה, in view of דאריך occurring here in the She. by the side of רחייך, we are not to follow the explanation of Rashi and the Aruk, as: דעריך עורך,^{64b} but translate it 'soften' (make fresh).

Ibid.: מידר=מידרא. אבל בית דלמידרא ביה תדירא הוא דעביד: as למימרא on the side of למימר, למימרא with למימר (see Anan, *sub* 13), &c. F however למידר.

62. No. 99: כלומ' בהא קא מיפלגי בו', read with E and F לימא בהא בו'.

63. No. 90: לא לישקול מיא בחרא ידא ולמשיא לאירך ידיה אלא למשכניהו תרווייהו בנהרא בו' היכא דאיכא משיכלא דמיא מהו למישך ליכשכניהו לתרווייהו בו' לכשכושי ידיה בו': E, אינש ידיה ביה וממשה לשכשכניהו לתרווייהו; RNZB.: לשכשכניהו בו' למישך ידיה; HG., ed. V., 9 b: לשכניהו בו' למישך בו' (ed. B., 67: דלשונהו; 68: לשכניהו), here in She. read therefore לשכניהו.—Concerning לחמא see above, *sub* 18.

64. No. 92: ואתרי ניסני five times, likewise E (F erroneously ניסי), ed. Hül. 17 b ואתלתא רוחתא. Pl. on ני, as מיצרני, No. 115, גירני,^{64c} No. 159, see my remark, *Fahrbuch*, X, 373.—*Ibid.*: דאפי' דלא ליתכשר לזבונה לגוים, ed. Hül. 18 a: דאפי' לאכשורי גברא בו' לאכשורי פירא. In the Talmudic sense She., No. 127: קא מתכשרי דיריה. בעשייה דיריה קא מתכשרי.

65. No. 93²: לא ליתב לא אפחיה אמצניתא, RNZB. and Com. MS. RNZB.: לא אפורי' ולא על אצטבתא, E: לא אפורי' ולא אצטבתא (F has אמצפתא ולא אצטבתא, for the cancelled אמצטבתא the margin has אמיטתא!). אצטבתא = אצטבתא, אצטבתא 'bench'; Tamid 26 b אצטבתא, MS. M. and RG.

^{64b} MS. Oxf. חכריך; 'Aruk has אבישריה.

^{64c} Also in Neo-Syr. the Pl. גורנא; Nöldeke, *Neusyr. Gramm.*, 137.

מַעֲטוּתָא 'bench of stone'. The same mistake in H.G., ed. Berlin, 507: לֹא יִנְחָנָה ע"ג מִטָּה וִיקְרָא ע"ג אֲמַצְתָּה וִיקְרָא, read מִסְטוּבִיתָא in Yerushalmi), or else אֲצַמְבָּתָא.

66. No. 94: אֲבָל טַלְטוּלִי מִבִּי סְרִיא לְנַחוּתִיה שְׂרִי מִן בְּסַדִּיה מִן בִּי סְרִיא כו' וְחֹרִיָּה, F: אֲבָרֵי וְחֹרִיָּה אֲסוּר מִן בְּסַרִּיה (!מיבי בדיה), RNZB.: אֲבִיסְרִיה (= Ket. 61 a), F: אֲבִיסְרִיה (= B. b. 9 a) בִּי סְרִיה = בְּסַדִּיה.

Ibid.: עֲרַבָּא וְשְׂרִי לְאַחוּתִי עֲכָבָא דְמִיָּא כו' דְּנָקֵר לִיבִיה, F: עֲרַבָּא וְשְׂרִי לְאַחוּתִי עֲכָבָא דְמִיָּא כו' דְּנָקֵר לִיבִיה, RNZB.: עֲרַבָּא דְלִיקֵרֵר כו' דְלִיקֵרֵר, E: עֲרַבָּא דְלִיקֵרֵר כו' דְלִיקֵרֵר, Talm. עֲרַבָּא 'trough' (then also 'boat'), Pes. 40 b beg. (see below, *sub* 78), Syr. עֲרַבָּא, BB. 1549, Mishnic עֲרִיבָה, [comp. my פִּירוּשׁ הַנְּאוּנִים—in print—p. 37, n. 24 and p. 54, n. 16.]

Ibid.: וְלִמְעֵמֶן עֵינֹו אֲסוּר כו' אֵלָא נָטַר לִיה עַד שְׁכִיב וּמֵאֲמָן לִיה וְלִעֵמֶן, F: עֵינִיה, וּבִשְׁבַת אֲפִילוּ בְּתַר דְּשָׁכִיב אֲסוּר לְאֲמָן עֵינִי (וְלִמְעֵמֶן E) עֵינִיה כו' דְּשָׁכִיב וְהָדָר מֵעֵמֶן (מֵאֲמָן E) כו' אֲסוּר לְעֵמֻצִי (לְאֲמֻצִי E) לִיה עֵינִיה also in b. Shab. 108 b. In the citation from the Mishnah and Bar. F has עֵמֶן: לְעֵמֶן, while ed. and E have א, comp. Shab. 77 b. Syr. חַפְּצִי, Talm. עֵמֶן (Levy, *s. v.*) [Mand. לְפֻמָּה, SR. I. 394₃].

Ibid.: וְדִשְׁכִּיב בְּיוֹם טוֹב מֵאִי דְשְׂרִי לְמַעֲבַד לִיה בִּשְׁבַת כו' מָה דְשְׂרִי, F: וּמֵאֲן דְּשָׁכִיב כו' מֵאֲן דְשְׂרִי לִיה לְמַעֲבַד כו' מָה דְשְׂרִי מֵאֲן neut. in Syr. as well as also elsewhere in the writings of the Geonim (see my *Rechtsgutachten*, &c., p. 232). In MS. F in addition, No. 41: א"ל מֵאֲן שִׁיטִּיה דְּמַר הָכָא 61, דְּכִיר מֵר מֵאֲן דָּאמ' שְׁמוּאֵל זְמִינִן דְּעִבִּיד לִיה טְפִי מֵמֵאֲן דְּמַתְּבֵעִי 61, וְכֹד מִשְׁלָם לֹא מִשְׁלָם אֵלָא מֵאֲן דְּמוֹזִק III: נִזְיָקִין בְּרִשּׁוֹת ibid.: וְכֹד מִשְׁלָם לֹא מִשְׁלָם אֵלָא מֵאֲן דְּמוֹזִק III: אֲסִיר לִיה לְאֲטַעוּי וְזִבְנִי II3, וְכֹד קִימָא וּמֵאֲן דְּמוֹזִק מִשְׁלָם (מֵמֵאֲן, ed. מֵמֵאֲן, x.) לִיה טְפִי מֵאֲן דְשׁוֹי

Ibid.: למיזבן ליה זודתא ולמיחש ליה לבושה, read with E and F ולמיחש 'to sew', from חוט, חוט; p. Kil., IX, 32 d: מיחוט, b. Men. 37 b: דחייטיה לגלימא, &c.

67. No. 96: מאיסא, see above, *sub* 61.

Ibid.: ואפיל' בחמי חמה משום דקרירי ומיסרק מזייה ולא עיילין; E and RNZB.: בחמי חמה לא משום דקרירי אינן, (אינן) ומכריד' כו' בה (בהו) מיה שפיר ובחמי חמה לא משום: F: (it refers accordingly to דקרירי. ומיסרק מזייה דילמא לא כו' ואפילו בחמי חמה דמשרו: ^{64d} HG., ed. V., 85 c: (! ואתא עזרא ותיקן ואפילו בחמי חמה: B., 626-7: מזייה וקרירי מסרכי מזייה ולא כו' ואפילו בחמי: Hil. Re'u, 103: משום דקרירי מסריך מזייה ולא כו' חמה לאו מפני שהן צנונין מסריך שיער כו' Therefore read here: חלב סרוכי מסריך, fr. סרך, as Hül. III a: דקרירי (אינן) ומיסרק.

Ibid.: וצריכא למישרא מסרקא: E: וצריכא למיסרק רישה כו': F: וצריכא למשרא מסרקא: RNZB.: וצריכא למשרא מסרקא: B., 626: וצריכא למישרא מסורקא ברישא: HG., ed. V., 85 b: ברישא; DR: וצריכא למשרא מסרקא ברישא: After 'to begin', מסרקא can be nothing else but inf. (lengthened through an א, see *sub* 61), but this is contradicted by the old (Syriac, see PSm., s. v. סרק) form מסורקא in HG., which can only be a substantive and denote 'comb'. Now ה' 103, has instead: וצריכא להשליך מסרוק בראשה כו': hence he had before him the correct reading למשרא, from שרא 'throw'.

Ibid.: וכי גדלה לה למיזייה לא תקטרינון לרישי צוציתא דומני': לראשי: F and E: לראש צוציתא: HG., ed. V., *ibid.*: לרישי צוציתא דומנין דמיקטרין: B. *ibid.*: צוציתא דמיקטרין [ט]רין, as צוציתא (צוציתא) pl. צוציתא. לראשי צוציות: ה' 103, in Men. 42 a (= She., No. 127), Hebr. ראשי, Syr. דאראמי

^{64d} RABD. בעלי הנפש, 20a cites: ומיזבן מזייה ומיסרק: בעלי הנפש, 20a cites: ומיזבן ומיזבן.

צוֹצִיָּתָא 'lock, ringlet'. לרישי in the ed. and HG. supports the pl. צוֹצִיָּתָא. [צוֹצִיָּתָא also Mand., *Das Johannesbuch*, ed. Lidzbarski, p. 165, 2.]

Ibid.: ובעידנא דטבלה לא תסרוך עילוי כו' ולא תיבי ולא בריו : דמיקטרין עילוי מויה וכו'—read with E, F, and RNZB.: תיכתא (Levy, *s. v.*) pl. of תיכא (תכרוך) כו' ולא תיבי, Anan. Hark. 8: תיכא, תיכא, Mand. 'thong', Syr. تَجَاة, תכתא (Nöldeke, *Mand. Gram.*, p. 103, comp. also 172); as to בריו F has the following gloss (which is derived *verbatim* from 'Aruk, *s. v.* ברוא, to Hag. 9 a): פ' רצועה כדאמ' (read אבריון) מעיקרא משכא והשתא או בריון (אבריון) later, however, the quotation מעיקרא פ' was cancelled.⁶⁵ A correct explanation was furnished also by RNZB. in העמק שאלה. לא תיכא דקמיט' as above; but RABD., *l. c.*, cites: לא תיכא דקמיט' (אבריון דקמיטין עילוי מויה, וכו', likewise המליצה 'ס, Bacher, *Hebr.-Pers. WB.*, 44, 5: נקרא מיל בי בנדרנ, אבריו דקמיטין עילוי מויה, אבר מו' 'stilus (!) quem super crinem legant' (Bacher). קמט Talm. 'to bind (*vinxi*), Git. 47 a and Sanh. 95 a (with the gloss בפניה, see ר"ם): She., my Fragment, *ƒQR.*, 1914, IV, 420₂₀: וקא קמטין ליה and 421₂ (comp. *ƒQR.*, 1914, V, 97): דאמא ואשכחיה דקמיט: 'to compel'; Syr. קמט, *vinxi* (see *ibid.*, n. 14 and 18); Arab. قَمَطَ 'to bind', and also specially: *to wind a fillet about the head*, דקמיטין or דמיקמטין is therefore probably the correct reading in She. instead of דמיקטרין, which caused דמיקטרין, mentioned before.

Ibid.: ואי אמשיניון מבראי אנב מרויבא ידרו ואולו אנב מקוה לא

⁶⁴ Likewise cited by RABD., *ibid.*: ולא תיכא.

⁶⁵ אבריון really does not belong here. Correctly 'Aruk, *s. v.* אבריון (probably from R. Hananel): והוא מבסה טפיטן של סוס ובלשון פרסי נקרא : אבריון (see Fleischer, Levy, I, 277); Gaon, Kel. XXVI, 7, *s. v.* משכא דשרו עילוי סנא: אבריון with העוצבה,

פסלי, likewise MS. Petersburg (ed. Wilna, III, פתח העמק, p. 12): מאבראי אנב מרזיבא, ואי אמשכינן מבראי אנב מרזיבא: (1) למקוה (1) ואפ' (1) למקוה. but also RABD. and SMG. מאבראי אנב מרזיבא. Nevertheless מאבראי אנב מרזיבא is probably an old error by a copyist (who had also abbreviated the She.), caused by the following: ואי אמשכינן אידי מרזיבא; indeed it is wanting in HG., ed. V., 85 c: ואי אמשכינן מבראי ואם המשיכו לחון ונפלו: 104, ה' ראו (= B. 627) ודרו ואולו למקוה. Besides, our She., as already indicated, is considerably abbreviated; for the מאבראי אנב מרזיבא was originally an independent 'question', בעיא, as it is still preserved in *Geonica*, 371: אינמי אמשיך מיא מארזבא עד אתו למקוה מסלקא. ליה טבילה כו'. As to ברזיבא of the MS. RNZB., it is hopelessly tangled and against all the old witnesses.—ירדו ואולו. Instead of ירדו HG., ed. V., has ודרו,^{65a} read ודרו from ררא 'draw' (of water), 'flow'; Targ. ודרא = נוזלים.

68. No. 100: כגון קליפתא דשגרי ואמגוזי וקשייתא דזיתי אסיר: למשגר ובשוליניהו, קליפתא דרומני דבעי למיצבע בהו וביני דפוס רומני F: אסירי דתנן קליפי רמונים והנן שלו קליפי אגוזים והגרענים כו' קליפתא דשיגרא כו' (ובשולי בהו כו' וביני דפים דרמוני HG., ed. V., 16 a: קליפתא דשיגרי ואמגוזי וקשייתא כו' ובשולי בהו: והזהיר: ובשולי בהו: (= ed. B., 643), RNZB.: דשגרי (דשיגרי): Read: כגון קליפי של שקדים ושל אגוזים II, 222: שגרא = שקדים, Syr. שגרי. כו' ובשולי בהו כו' וביני דפוס רומני כו' 'almond'. The error with ר is very old, and is mentioned already by BB. (see Löw, 374). נזן = 'blossom' פוס רומנא BB.: כופתא דרומנא ה' פומא דילהון (see Löw, 364); pl. בני 'hair, small hair' (as Shab. 67 a).

Ibid., ed. Wilna, II, 117 (from MS. = E and F): ושדי! ושדי להו דפרדסא כו' likewise E: ושדי להו במשקינא דפרדסא כי היכי דניתכרך F: HG., ed. B.

^{65a} RABD. *op. cit.*, fol. 22 a: ודרו.

(probably from the *Hal. Pesuḳot*), 643: במשקיעא; *Temim De'im*, No. 132, in the name of Jehudai: במשקינא; R. Jeruham, XXI, 2: במשקי מיא (!), the Comm. MS. RNZB. had במשקינא: ומשליכן במקום שמשקין הכרם כי היכי שיתברכו פירות הפרדס. On הא מיא בשיקעתא דבנהרא: comp. A. z. 37 b: הא מיא בשיקעתא דבנהרא.⁶⁶

Ibid.: והאי מאן דהוה ליה סוגיא דפרדיסא ואחית ביה גופי: E: סוגיא. The Comm. Cod. Berlin, fol. 223 a: סוגיא בפרדסא. סוגיא: The Comm. Cod. Berlin, fol. 223 a: סוגיא בפרדסא; the latter is also the correct explanation; Targ. סוגיא, Yerushalmi סוגיא and סוגיא (reading of the *Yalkut*, Levy, s. v. סוגיא) 'a fence'.

Ibid.: אינמי האי פרחא אילנא הוא כו' דתניא צלף כו' אלמא כיון: MS. (see the marginal gloss and p. 182) RNZB. and F: דמיתכיל בשתייה E: דקא מיתאכול בשתייה ירק הוא דמיתכיל בשתייה (in F בשתייה is cancelled and בשהייה written over it!); read: דמיתכיל בשתייה (דקא מיתאכול בשתייה) 'since it becomes consumed (dry and faded) within a year' (בלי = מיתכיל), as HG., ed. V., Berakot 7 b (B. 56-7): הרי צלף דיבש לגמרי ופארי: comp. ed. V., 8 d below (= B. 72), in the name of R. *Aḥai* (missing in She.). פרחא is 'caper-plant', Syr. פִּרְחָא (Löw, 265) = צלף; Ber. 40 b: נצפה — פרחא; Responsa, ed. Hark., No. 378 (extracted in 'Aruk, s. v. צלף): הוא צלף והוא נצפה ובלשון ארמי פרחא. The Gaon reads also Ber. 36 a: אמר רנב"י פרחא נאמעי אינאשי אדעתא כו' (comp. in addition Levy, s. v.); HG., ed. V., 7 c above: מירי דהוה; V., 8 b above: עקר פרחא בורא (= ed. B., 57); אשותא דפרחא (ed. B., 57: פרי האדמה).^{67a} Further here below: מימר אמור רבנן פירא דפרחא מחייב בערלה בוטיתא וודאי פירא הוא

⁶⁶ Comp. Aptowitz, *MGWJ.*, 1911, p. 637.

⁶⁷ F has also below: שתייה ודאי כו' (! כשותא over it), likewise the Comm. MS. Berlin, fol. 223 a: שתייה מין תאני' והן רעים! confusing it with שיתין, Ber. 40 b.

^{67a} [See now, J. N. Epstein, *Jahrbuch*, Frankf., XII (1918), 121.]

שׁוּתָא וּדְרֵאֵי לֹא פִירָא הוּא כּו' מִיְהוּן פִּירְחָא פִירָא הוּא וּמַחֲיִיב בְּעֶרְלָה
 'שׁוּתָא and בּוּטִיתָא Concerning see Löw,
l. c.; Responsa, *l. c.*; and Levy, *s. v.*—פִּירְחָא is represented
 in the sequel by קַפְרִיסִין, the 'caper-blossom', Talm. פִּרְחָא,
 Ber. 36 b: וּשְׁקִלוּהּ לִפְרָחָא דְּבוּטִיתָא וְאִיקִיִּים בּוּטִיתָא, according to
 the reading of Rashi ('Aruk, *s. v.* בּוּטִיתָא, פִּרְחָא, 'the blossom of the caper-plant', or 'of the fruit of the
 caper', which is also called פִּרְחָא, Ber. 36 a: צֵלָף דְּנִמְטֵי אִינְשֵׁי
 אֲדַעְתָּא דְּפִרְחָא).

69. No. 102: לְמִנְקָט מַתְקִלִי תְרִיצִי וּכְיִילִי תְרִיצִי, F: לְמִנְקָט
 ; מַתְקִלִי תְרִיצִין וּכְיִילִי תְרִיצִין, E: מַתְנִי וּמַתְקִלִי, margin: מַתְנִי תְרִיצִי;
 Anan, ed. Sch., 12₂₀: מַתְקִילִי וּכְיִילִי. also at the end of
 this No.; Talm. כִּיִּילָא, Arab. كَيْيَل (Pl. كَيْيُول). מַתְנִי pl. of
 מַתְנָא B. b. 89 a (here below) 'line or chain of a scale'.

Ibid., end, read with E and F: וְקָרוּ לִיה קַפְיָא וְקָרוּ לִיה קָבָא
 'קָבָא (או: קָבָא מִיְהוּן, F) וְיִמְנִין כּו'.

Ibid.: אֲמַרְנָא אֲמַרְנָא אֲמַרְנָא, E and F אֲמַרְנָא, likewise
 No. 117: אֲמַרְנָא אֲמַרְנָא, F אֲמַרְנָא. But אֲמַרְנָא is not
 a scribal error: Onkelos and Palestinian Targ. אֲמַרְנָא,
 Yerushalmi אֲמַרְנָא (Dalman, 245); Anan אֲמַרְנָא (Hark., 516,
 158, &c.); *Geonica*, 131₁₄ אֲמַרְנָא, 139₄ אֲמַרְנָא. In She. also
 No. 103 F: מִימְרָא קָא אֲמַרְנָא (see above, *sub* 20).

70. No. 103: אַע"ג דְּלֹא נִפְקַן נִשְׁמַתִּיה מִתְּ הוּא וְהַרְזִיק בְּעֵלְמָא
 מִהַרְזִיק. In Babli also Ned. 91 b: הוּא דְּמַהֲרָקָא בִּיה נִשְׁמַתִּיה
 (מַהֲרָיק), and B. ḥamma 85b, according to the MS. H, R.
 and 'Aruk: דְּהַרְזִיקָא בְּאִינְדְּרוּנָא (ed. דְּהַרְזִיקָא) 'close in, lock up'.
 Mand. הַרְזִיק 'chain', Arab. هَرَزَق and حَرَزَق, corresponding to
 חִזֹּק. That הַרְזִיק is 'Nabatean' is borne out also by Ġawālikī,
Al-Mu'arrab, ed. Sachau, 52: وَالتَّبَطُّ تَسْبِي الْمَحْبُوسِ الْمُهَرَزَقِ :
 (Mu'arīh) قال (بالهاء قال) والمبس يُقال له هَرَزُوقَا
 (هَرَزُوقِي =) بی هَرَزُوقِي Here belongs also

torn away but still suspended from the body', according to the correct explanation of Rashi (comp. *הני ברין קא מדלא* the correct explanation of Rashi (comp. *הני ברין קא מדלא* 'torn out totally', as *Shab. 152 a*: *אבר מן החי נינהו* 'castrated he-goat', comp. above, *sub 50*.

Ibid.: וסרסי להו E, הני תורי דגנבין ארמאי וננחין להו; F margin: פ' מסרסין: בזוחן יתהו F, 205 a = בזע.

73. No. 107 end: מהו לשבועיה, read with RNZB, E, and F לשבועיה.

74. No. III: 'וַאִילוּ הִיכָא דְקָא מִסְנֵן לִנְבִי הֲרָדִי בְרִשּׁוֹת כּו' לֵאפִי הֲרָדִי מִסְנֵן לֵאפִי הֲרָדִי כּו' וְרַחְפִּי בְהֲרָדִי, F: וְרַחְפּוֹ הֲרָדִי, nowhere else except Anan, ed. Hark., 83, 88. בְּהֲרָדִי is not substantiated in the Bab. Talmud.

Ibid.: 'מאידנא דאוקה F, דאי אפחת מעידנא דאיתקא כו' (E) איתקא = איתקא (הויקא) מעידנא דהויקא (Hebr.!), RNZB.: אידנא with א in Babli only in הא : HG., ed. B., 107.

75. No. 113: אלתר הוי מחילה. In the Bab. Talmud only לאלתר or מאלתר; HG., ed. V., 6 d: וואלתר דמברך כו'; but also Tamid 32 b, MS. Florence (in Margolis, *Grammatik*, 37*): אלתר תקל.

Ibid. below, F: או דילמא כיון דזבין איניש מאניה לא מזבן אלא
 בדמי יתירי כמפריש דמי אחסנא דלא שוה אלא מנה ולא יהיבנא ליה
 ואמר: אחסנא from אחסנא on cancelled; ed. V. for אחסנא 'is it established'? 'is it true'? ידענא

76. No. 123 end: 'ביון דמשכין ברחמי עד זמן נעילה כו', F
דמשהין, RNZB and E דמנחין (E perhaps דמנהין), 'Aruk, s. v.
נח', from נח = נה 'delay, tarry' (not from נח, Levy,
s. v.). *Mahzor Vitry*, 394, cites ביון דנהי ברחמי; *Siddur
Rashi*, p. 100, No. 215: דמפשי; *Hag. Maim.* נשיאת כפים,
XIV, 2, letter ב: דנהי ברחמי; in TŠBZ., No. 134: דנהין;
Orh. Hayyim No. 1: דמנהיגין; נשיאת כפים read דנהין,
דנהיגין.

דמנהנין. 'Aruk knows also of another passage in b. Nid. 65 b: דמנהנין, Rashi, ed. דמנבי, שאני כתובה דמנהני בה טפי.

77. No. 126: לחוטי דאומיטן כגון דאומיטן לחוטי, E: כגון דשדינן לחוטי ועדיין לא רמו, F: ועדיין לא רמינן כו' דשרינן (!) לחוטי ועדיין לא רמינן, RNZB.: דשדינן כו' רמינן; read דשדינן with E and F (RNZB. probably misread it), from ארדא 'weave, spin' (see Anan, *sub* 1), parallel to עבדה לסוכה, עבדיה להושענא.

78. נקט — לקט. No. 128: לקיט או דשבתא או לקיט, F: פירי כו', F: פירי כו', likewise HG., ed. B., 114: ומאן (דמלקיט) בשבתא או דמנקט פירי = נקט. Bab. נקט ירקא ופסוקי אתרוגא; ed. Hark., 72 above: כי הוה אולינן בתריה דר' יוחנן למיכל: Ber. 44 a: לקט פירות גנוסר כי הוינן בי מאה מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה; ולישדינהו לפירי ונישדי לאבן ונינקטינהו בידים: Shab. 142 a: כו' מנקטא ליה: Pes. 40 b: (ילקטם Rashi) ולישדינהו ולינקטינהו: *ibid.*: 'picked (gathered) it (the wheat) up in troughs'; B. mez. 83 b: נקוטאי (with the variant in 'Aruk לקוטאי) 'snatched together, gathered together' (= Jud. 11, 3, Levy, *s. v.*); Yeb. 42 b: מנקיט ואזיל הלכתא מניה; *Abot di R. Nathan*, XVIII: 'gatherer' מנקט יפה יפה. On the other hand Mand. *Gramm.*, p. 54, n. 1: נקט 'hold, seize, take' (Nöldeke, *Mand. Gramm.*, p. 54, n. 1); likewise in the writings of the Geonim: Responsa, ed. Hark., No. 65, p. 30: מנהאנא דלקיט (= דנקיט); No. 232, p. 110: דמאן דלקיט שטרא (! n. 6); No. 65: והכין לקיט מפומא דרבואתא דעלמא כלשון הזה: (l. c.): No. 241: (= ! n. 6) והדין כללא הוא דלקטינן: No. 386: כללי דלקיט להו רבנן frequently in Bab. Talmud⁶⁸; No. 376, p. 193: דאו (= נקטת) למנין גברי לקטת: Responsa, ed. Cassel, No. 92 end:

⁶⁸ No. 387, p. 202: כו' ונקיטי רבנן בשמועה is probably, as in many other cases, a correction by Harkavy!

חמדה גנוזה, No. Responsa, אלא אחרים דלקטין הקישא מן מימריה; Responsa IV, Porta 4, שער צדק, דלקטין מפום קדמאי: 161; דלקטין ליה רבנן מן רבואתא: No. 31 (fol. 61 b); mostly responsa of Sherira Gaon; in his *Epistle*, Neubauer, *Anecdota*, I, p. 11 (MS. II, n. 19): (ונקט) ר' בהלכתא ארחא דר' מאיר: 15 (MS. II, n. 19); לקטניהו רבנן: 15, משום הכי לקטה ר' והוסיף בה: *ibid.* 12.^{68a}

The change of נקט — לקט corresponds to that of (Mand.) הלן (Mand.), ליגרא (Bab.), נחמא — להמא (Bab.); but both forms have the same meanings, 'take, seize', as well as 'gather'. נקט in She. in the sense of 'holding', No. 96: מי מחייבא למינקט יומי כו'; *Geonica*, 370: ומ[חייבא אית]תא למינקט יומי וסתה כו'; No. 46: דקא נקט כסא: 77, and דלא איפשר למינקט תרי יומי.

Ibid.: מבשל אסור כנון שקיעין לו דלעת ולא היה לו חולה מבעור: (wanting in b. Hul. 15 b) כי חזא בכנייהו חזא: in b. Ber. 57 b: 'at their stem', and *ibid.*, 48 a: בוצין מכניה ידיע, accord. to the reading of the Geonim (Responsa, ed. Hark., No. 395).⁶⁹ Syr. c. g. *Anecd. Syr.*, III, 352: באיך ורדא דחייא דמתלקט מן כנה: *Geop.*, 974 (see Nöldeke, *Mand. Gramm.*, p. xxviii, n. 1).

79. No. 129: מיבעי כו' מיכשיל נפשיה לפרהווי נפשיה ליה ופרהווי נפשיה מיניה, Pers. گزین, Mand. and Syr. 'be careful', 'heedful' (see Levy, IV, 103, and Fleischer, 228 b; Nöldeke, *Mand. Gramm.*, p. 272; PSm. 3241). In HG. also פרהודי with ד; HG., ed. V., 85 c: וצריכה: *ed. B.*, 627: לפרהודי נפשא משובנא⁷⁰ דאמ' כו' אשה לא תטבול בנמל:

^{68a} See *Addenda*, No. 24.

⁶⁹ 'Aruk has also Ker, 3 b: תנא יתהון בכניהון, ed. from MSS. בבונכיהון.

⁷⁰ [r. משובנא, with המליצה (s. Horowitz, *MGWJ.*, 45, p. 86, No. 98) 'slime', Mand. שִׁכְנָא, Assy. šiknu, s. Lidzbarski, *Das Johannesbuch*, II, 52, n. 4.]

(נמור) וצריכה להרחיק עצמה מן הנמור: 104, ה' ראו, (!) לפרהוקי (נמל).

80. No. 130: דאילו מאן דאית ליה מילתא דדינא בהדי חבריה: יהבי ליה בי דינא זימנא E, יהיב ליה זימנא לבית דין ושמע דינא בהדיה יהיב (יהיב. also RNZB.), F: (similarly RNZB.) ושמע דינא בהדיה (the ד of דלשמע over the line). Similarly in the 'Gaonic Decrees and Documents' by Aptowitz (FQR., N. S., IV, 32 ff.), I₄, II₇, IX₁₀.

81. No. 137, read with E and F: והאי כפא נמי צריך למישרייה בנו דודא.

82. No. 139: וסוף. וסוף בא להן אח ממדינת הים כו' = וסוף; similarly Ker. 6 b: וסוף נכתוב נטף כו'; and 8 a: דמייתי כולהן וסוף מכפר ליה.

83. No. 143: ואסיר לרמוזיה בעייניה ולאחוויה באצבעתיה ולמיעסק בשפתותיה בעידנא דקא קרי ק"ש דאמר כו' ואל יקרוין בשפתותיה, E likewise: ומיעסק בשפתי כו' ומיעסק בשיפתיה; F: ומיעקן בשפתותיה כו' ולא יקרוין בשפתותיה; ed. V., 2 a: ומיעקן. Accordingly we should probably read here: עקן = עקס) ולמיעקס (see 'Aruk, s. v.) 'bite the lips'; comp. Mik., VIII. 5: קרצה שפתותיה. If מיעקס were correct we would have to compare it with עמקי שפתים in Isa. 33. 19, but this is hardly certain.

Ibid.: למינא (E wanting), F: ולא מיבעי ליה למינא במילתיה; RNZB. למינא (misread from למינא); HG., ed. B., 24: למינא (= למינא), ed. V., 1 d: ולא ליגמנא מיליה; the Comm. MS. RNZB.: למינא (see העמק שאלה) ולא מיבעי ליה לגמנא בק"ש: נגמנא, גם, נגמנא.

84. No. 152: וכן הלכתא דברא דישאל (likewise in the manuscripts); in the She. MS. St. Petersburg (ed. Wilna, III, fol. קי"ד): וכן הלכתא דברא בישראל בעניינא הרין: (ק"ד. see העמק 70a פוק חזי מאי עמא דבר. b. Ber. 45 a, &c.: That *ibid.*) שאלה.

^{70a} [See now *MGWJ.*, 1919, 257 f.]

closing sentence is preserved once more in Hebrew in II, והוהיר (surely from She., but is wanting here) end, p. 164: וכן הלכתא דבְּרָא בישראל = וכן הלכה נְהַגְתָּ בישראל.

85. No. 165: א"ר חייא בר אבי' אנא מרישי כלי זוטרי דרב (מרישאי כלי זוטראי, F מראשי זוטרי, E) הונא והו כו' is wanting in Ket. 106 a. Comp. especially Hūl. 49 a: א"ר שמואל בריה דר' אבהו (Sabora!) אבא מרישי כלי דרפרם הוה כו'. In Gaonic literature we find the pl. in addition שְׁעָרֵי הָדָא מִלְתָּא בְּעִי לָהּ כִּמְהָ בְּלִי (= כְּלִי) מִן: 7: fol. 17 b, No. 7: צדק, *Ittur*, I, קידושין, ed. V., 108 d correctly: לרישי כלי: יקום פורקן; בעו כמה כלי: רבי שמואל ראש כלה refers no doubt to כלי 'small Kallas' (not 'small Reshe-kalle'). A 'great' כלה is mentioned in HG. גיטין, ed. V., 79 a (ed. B., 325): בעו רבנן קמי מר רב חנינאי נאון בבלה רבתי כו' correctly in *Ittur*, שליחות, ed. V., 29 b, *Or Zarua'*, I, No. 724, and שְׁעָרֵי צדק, Porta 2, No. 6. For this כלה רבתי, however, R. Samuel b. Hofni Gaon gives בחדש כלא, Adar or Elul: Responsa, ed. Hark., No. 312: ששאלו כו' בשאלתא דכלה אילו פירושי דפריש מר רב חנינאי ריש מתיבתא נאון בחדש כלא (see above *sub* I, comp. above, p. 301). [On the other hand this כלה רבתי is found also *without* the Metiba. R. Sherira in his *Epistle*: ואיתרמו בבי כנישתא דבר נאשלא בכלה רבתי, 'probably, as suggested Mann, *JQR.*, 1917, 466, they held this gathering in the presence of the Exilarch (! רגלא דריש גלותא) who must have had his residence in Bagdad'.] Here then it becomes absolutely necessary to ascertain the real (etymological) meaning of the word (כלא), about which so many attempts have been made (see recently Halper in *JQR.*, 1914, 546), but all of them hardly satisfactory. The meaning is demonstrated

clearly and surely in a passage of the Gaonic literature, which, as usually, has avenged itself fearfully for the neglect in which it was placed. Responsa, ed. Hark., No. 212, has אותבה בכלא דנשי instead of the Talm. (Ket. 60 a) אותבה בדרי דנשי! Accordingly כלא (כלה) = דרא 'row', בעו לה כמה בלי שערי צדק in בלי שורה, which also fits exclusively בלי 'several rows'. Now the כלה ריש, in accordance with his name ('head of a row'), was actually the leader of a 'row' (שורה) of ten men, see Nathan ha-Babli; Ber. 57 a: ראש כלה parallel to ראש ישיבה. Etymologically it belongs, as was already suggested heretofore, to כָּלִילָא⁷¹; hence כָּלִילָא literally 'something round, a circle' (comp. סנהדרין היתה), then the 'rows of scholars' in the Metiba and the months of the כלה, i. e. the months Adar and Elul during which the scholars filled up the rows and occupied their definite places (otherwise they were not so exact in the order of seats, see Nathan ha-Babli), hence Talm., בני כלה בכלה (B. k. 113 a), יומי דכלה (M. k. 16 a), פרשייתא דכלה (Ber. 8 b), במסכת כלה (Taan. 10 b), Gaon. כלה דאלול, כלה דאדר, כלה דירחי, כלה דירחא, כלה. Then כלה is also used for the more restricted Metiba, in opposition to בתרביצא אמרי וכי וכי: b. Men. 82 b: בתרביצא כלה (so Aruch, s. v. תרביץ, edit. בכללא); further for the single lecture (see below) of the Resh Metiba at which at least one 'row' of ten men had to be present, b. B. b. 12 a: בין דמלו בי עשרה פתח הוא ותנא לפי שאין פותחין בכלה פחות

⁷¹ Possibly the common Arabic كَلَّة, pl. كَلَل 'ball' (properly 'something round'), Dozy, II, 480 a below, should come in here, and not, as the lexicographers maintain (see Fleischer, *Kl. Schriften*, II, 769 ff.), a corruption of كَلَّة, which had migrated into Turkish and come back again to the Arabic (Fleischer, *l. c.*). It should rather be compared with our כלה and placed on a par with כלילא, כליל 'wreath', 'hoop' (see Fränkel, 62).

אייתי לי בי עשרה (similarly Yeb. 67 a and Zeb. 92 a; מעשרה כרטעים בר בי רב ועייל לכלה : Suk. 26 a), (ואימא לך קמיהו וכו' ראש שורה is therefore, as stated above, as much as *great* row, a title which was given by Rab Sherira Gaon to Rab Shemarya b. Elhanan : ^{72a} *ראש שורת נהרדעאי* (*JQR.*, VI, 223), which would correspond to Aram. *דנהרדעאי*. Now Rab Sherira states further that the 'row' alluded to is a '*great* row among the three rows of the Yeshibah' (ולולי כן לא שמנוהו) ; (לנו למשנה ולא שמנוהו לראש בשורה גדולה משלש השורות של ישיבה) ; a '*great* row' רבא is mentioned by R. Sherira also in his *Epistle* : סמכיה בדרא רבא במתיבתא (Neub. I, 41), and by Rab Zemah b. Solomon in his responsum (*Ben Chananja*, IV, 141) : *רבנן קשישאי דדרא רבא* (= in חכמים הסמוכים שהם כו' =) שהם במקום סנהדרין גדולה Amram, Responsa, ed. Lyck, No. 56, see Eppenstein, *Beiträge*, &c., p. 15, and appendix, *ibid.*). In the Mishnah Sanh. 37 a we read : *סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כו' ושלש שורות של ת"ח יושבין לפנייהם* (סנהדרין) (כל אחד ואחד מכיר את מקומו הוצרכו לסמוך סומכין מן הראשונה וכן היה ר' יהודה אומר כל עיר שיש בה כרי ג' שורות של : III, 5) (ed. Zuckermandel : *עשרים עשרים ושלשה כו' ראויין* (ראויה) לעשות סנהדרין עשרים ושלשה : *ibid.*, b. 17 b), (של עשרים ושלשה) כנגד סנהדרין קטנה ושלש שורות של עשרים ושלשה הרי תשעים ותרתין. They are mentioned also at a later date : Gen. r., 70. 8 : והנה באר בשדה זו סנהדרין, והנה שם שלשה עררי צאן אלו שלשה שורות פרי עץ : Lev. r., 30. 11 : של תלמידי חכמים שהם יושבים לפנייהם כו'

⁷² *שיעור שיטעום* : p. 26 : *ה' ראו* renders the Talm. כלה often by *ישיבה* : *לא נתן זמן לבני כלה בימי ישיבה* : 64, חכם וילך ל*ישיבה* (ועייל לכלה) *מספידין אותו* : 69 ; likewise R. Natronai, Ibn Giyath, II, p. 69 : *כלה דאלול וכלה דאדר* = *בישיבה של אלול ובישיבה של אדר*.

^{72a} [*נהרדעאי*, with Mann, *JQR.*, 1918, 352.]

הדר זו סנהדרי גדולה כו' וענף עץ אבות אלו שלשה שורות של תלמידים כך הן ג' שורות של תלמידי : Cant. r., I, 15. 2; שיושבין לפניהם כו' : *ibid.*, IV, 4. 6; חכמים כשהן יושבין לפניהם כל אחד ואחד מכיר כו' הריקן שבשלש שורות רצוף תורה כרמון הזה ואין צריך לומר מבעד and were probably an essential in every great Yeshibah in Palestine as well as in Babylonia. These are then no doubt^{72b} the 'three rows' mentioned by Sherira (שלוש השורות של ישיבה), one of which was a 'great row' (שורה גדולה). They consisted (according to Tosefta and b. Sanh. 17 b, see above) of *each* twenty-three members. The first row, of *ten* members in *Sura*, but of twenty-three in *Palestine* and probably also in *Pumbedita*,⁷³ was called שורה גדולה, דרא רבא. In contrast to this the next two, or six (which in the Yeshibah of R. Huna probably were followed by several others) must have been called כלי זוטרי 'small rows'. However, the order of seats and rows in the Gaonic Yeshibot still requires a thorough investigation.

A further nuance of this meaning of כלא 'circle' is credited to Sherira Gaon in his *Epistle*, ed. Lewin, 94 (see his note): דהכי תקינו רבנן לתנויי בכל כלה תרתי סרי : מתביאתא חסר ויתר והאדר תלמודיה כוליה בתלתין שנין comp.

^{72b} See also Ginzberg, *Geonica*, I, Additions, 207, and Marx, *ZfHB.*, XIII, 72.

⁷³ b. B. k. 117 a speaks of seven rows in the Yeshiba of R. Yoḥanan (Tiberias), the same is told by Nathan ha-Babli (of Sura !), seven rows with ten in each, which were followed, as Nathan expressly states (ועם שאר), (וכל התלמידים יושבין אחריהם, further התלמידים שהם כו' מאות איש), by more benches, an assumption rightly made by Frumkin, in his introduction to סדר רב עמרם, I, 10, from the phrase אנחתיה אחורי שבע דרי. In Palestine, however, the rows seem to have had twenty-three each, together therefore sixty-nine and including the seventy (originally, it is true, the three rows were not included in the seventy). It is not impossible that Pumbeditha likewise had the same arrangement.

to that *S. ha-Ittim*, 248: ואמר מר רב שרירא בפירושה: חצי השנה רנילין רבנן (in the explanation of דכלא) דקרו לי' כלה והשנה תרי כלה והמנהג שקורין חצי התורה בכלה דסיתוא וחצי בכלה דקיימי כו'. Properly 'a cycle' of twenty-five weeks, 'a semester'.

86. No. 168: מי שרי ליה למיפק בנורבא; and below: מיסם גורבי; HG., ed. V., 30 d: שרי למיפק בנורבא; Anan, ed. Hark., 117: דאי סים גורבי. נורבא, Syr. from the Pers. گورب Arab., جَوْرَب 'stocking, sock', see 'Aruk, s. v. גרב, II, and Fleischer in Levy, I, 436 a.

Ibid.: מאן דקא בעי למיעל לדוכת' דאיכא עקרבא מי שרי ליה למיעל; HG., ed. V., 30 d: דאיכא חברא; E and F למיסם מסני חברא לדוכתא דחברא, ed. B., 153: דוכתא דחורבא, cited by R. Isak Ibn Giyat. חברא, Syr. (1) 'darkness', b. הברא, Mand. הבארא (Nöldeke, *Gram.*, p. 61), and (2) דוכא איכא רלית זהרא למחר ה"א דבנינשא כאמת פחתא ואנמא ונובא וחפרא בארעא, PSm. 1185 [see now Löw, 'Lex. Miscellen' in *Hoffmann's Festschrift*, p. 124, No. 8. The ח is—against Löw—no scribal error, but stands to the Talm. הברא,^{73a} Mand. הבארא, in the same relation as Gaonic לחמא to the Talm. נהמא, Mand. להמא, see above, *sub* 18]. For למישרי מסאניה (E מסאניה), HG., ed. V.: וקא דחיל למיעל בלא מסאנא מן עקרבא או מן ריחשא, ed. B., 154: מסאנא, (not סיאנא = סיאמא inf. Pael), בלא סיאמא כו', likewise Neo-Jud.-Aram. סִימְתָה, *Hashiloah*, XXIX, 319, l. 8 from below.

מסאנא in Babylonian frequently in connexion with סיים, once even מסאנא בעא למסיימא, Git. 56 b: למסיימא

^{73a} But also חברא, Hor. 12 a, likewise Ker. 5 b Fragment Schechter (526): בביתא די חברא; also 'Aruk s. v. הבר old Edd. and מועד, אהל מועד, *sub* חשך. Anan. Hark. 77: חברא (הבארא).

לֵאחֲרֵינָא. It is equivalent to סִיין (denom. of סִינָא 'shoe'), Syr. סִינ, Hebr. סָאן (Isa. 9. 5: סוּאן). סִיין was changed in Babylonia to סִים with ם through assimilation with the immediately following מִסְאנָא (but has nothing whatever in common with סִים, שִים), and this latter form had almost crowded out completely the original form with ן, so that people even said מִסִּימִי אִפְנַתָא (Taan. 12 b), מִסִּם גּוֹרְבִי, סִים, מִסִּם גּוֹרְבִי (HG. and Anan, see above). Nay, it even reacted on the substantive סִיאנָא, remodelling it to סִיאמָא (see above). A trace, however, has remained: the ן is preserved once in the part. pl., in M. k. 24 b, where R. Solomon b. ha-Yatom has in his comm. (p. 112): דִּמְסָאנִי מִסְאֲנִיָּהוּ, with the explanation שְׁנוּעֵלִין מְנַעֲלִיהֶן (see the note of the editor), R. Ḥananel מִסְנִי (= מִסְנִי), HG., ed. V., 43 a: דִּסִּימִי מִסְאנָא.

87. Finally let me state some peculiarities of the manuscripts E and F:

(a) E has מִצִּי instead of מִצִּי throughout, likewise the Comm. MS. Berlin, oct. 333. The ם indicates, it is true, a half vowel, which is especially frequent in Gaonic writings, like אִמִּירָא (= אִמִּירָא, Responsa, ed. Cassel, No. 91, fol. 32 a *bis*), אִסִּיר (= אִסִּיר, Anan, ed. Hark., 11 *bis*), and the infinitives מִשִּׁיקְלִיה, מִיחִיבֵיה, &c. (see Anan, *sub* 2); comp. in addition *Geonica*, 34 *bis*: מִיחִילָא וּפִירְכִיסָא (= מִיחִילָא וּפִירְכִיסָא). [Here we expect, however, a long vowel, \bar{a} : מִצִּי. But the ם is no doubt a sort of *Imāle* (\bar{e} or \bar{i} instead of the long \bar{a}): so also Responsa, ed. Cassel, No. 91, fol. 31 b: קָא חִינִי (in accordance with the MS.^{73b}); Responsa שְׁע"צ, III, Porta IV, No. 2: קָאחִינִין; and frequently in R. Ḥefeṣ: חִינִי, חִינָא, instead of חִינִי פֶל', see *FQR.*, 1915, p. 355, l. 17 (חִינָא), p. 402, l. 24 (חִינִי), p. 405, l. 6, 7

^{73b} [Hence my remark in the *Festschrift*, Ad. Schwarz, p. 321, is to be corrected.]

(ditto), p. 406, l. 8 (ditto), p. 423, l. 17 (רב חניי) (on the side of חונא, Schwarz *Festschrift*, p. 320 ff.); furthermore בעיי for בעיי (they read probably בַּעֲיִי, comp. Syr., not בַּעֲיִי), R. Sherira's *Epistle*, ed. Lewin, p. 66 b and 68 b *bis*, likewise Giyath, I, 70 (on the side of בוּעִי, see my 'Rechtsgutachten' in *Jahrbuch*, IX, 283); further H.G., ed. B., 346: מיחי (fr. Kāl), comp. also above *sub* 19 אַמַּר = אימא.]

(b) F has מִיחַת instead of מִיחַת *throughout*, but also מִיחַת on the side of it.

No. 55: קתני מִיחַת : 74, ואמא מִיחַת הא קא מסהדי תרי : 77, למול שלפניו מִיחַת משתמר : 97, דבעירנא דקא נקיט כסא מִיחַת : 77, (התם שלפניו מִיחַת : E) קתני מִיחַת : 120, ושטרא מִיחַת מנלן : 115, (התם שלפניו מִיחַת : E) margin (ואמרין) מִיחַת אין הבעל כו' : 135, על בעל כו' : 135, (התם שלפניו מִיחַת : E) זרעיהו מִיחַת בקרושה : 104. The etymology of the word is disputed, 'Aruk : מִיחַת = הכא = מן, מן התם = מִיחַת ; Levy : מִיחַת = מן ית (!) ; Margolis : מִיחַת from היה, הוה 'be'. But none of these is satisfactory. At all events we must not confuse it with מִיחַת which is merely written plene and stands for מִיחַת (מִיחַת) 'from this', 'from here', so the frequent פִּשִּׁט מִיחַת, as proved by a comparison with Naz. 13 b: פִּשִּׁט מִיחַת קרמייתא. Likewise in She., No. 32: מִיחַת ; וכמאן דמסלקא מִיחַת דמי : 118 F, (so also 54¹), 118 F, in Git. 34 a and B. kamma 107 a מִיחַת is nothing else but מִיחַת (against Levy). Otherwise מִיחַת = מִיחַת (on which see above, *sub* 50), the one being neut. and fem., the other masc. מִיחַת could then be a constr. of מִיחַת (considered as a fem. substantive) like בִּינִת. The writing with ח in F could thus be due to a soft pronunciation of ח (somewhat like ח).

(c) For אורחא F writes אֶרְחָא *throughout*. In the Masorah to Targ. Onkelos אֶרְחָא is designated as peculiar

to Sura and אִירְחָא as characteristic of Nehardea, ed. Sabbionetta has אִורְחָא, but vocalized אִירְחָא (e.g. Deut. 9. 12, 16; 11. 19, 28, &c.)^{73c}, see in addition below to וְנִי.

88. Of the linguistic material still preserved in *fragments of Sheeltot* the following deserve mention :

(a) In my Vienna fragment (*ƳQR.*, IV, 420) *r.*, l. 20 : קמטין, l. 2 : דקמיט (so in the MS., see *ƳQR.*, V, 97) 'compel' (*l. c.*, IV, n. 14 and 18), see also above *sub* 67.

(b) From the Genizah fragment published by Ginzberg the וְנִי (= סני) in the Derasha to No. 43, *Geonica*, 358, must be emphasized. Likewise וְנִי, HG., ed. B., 638 (in the הַלְכוֹת פִּיאָה which are probably derived from the She.) : לוֹ וְנִי (ed. V., 14 b : סני).^{73d} In the Masorah to Onkelos there is a similar difference between the men of Nehardea and those of Sura : the *former* have : אִיסְנָרִין, the *latter* : אִיסְנָרִין with ז (see Berliner, *Massora*), comp. also Syr. מַסְרִיקָא, Bab. מִזְרָקָא (above, *sub* 59). Accordingly the pronunciation with ז would have been peculiar to the Babylonian dialect of Sura.

89. There are furthermore a series of words which are contained in the HG. *in extracts from Sheeltot* which we no longer possess but which no doubt belonged originally to the Sheeltot collection. Such are שְׁלֵאבָא (= שְׁלֵאבָא 'tap', Shab. 112 b according to 'Aruk), בָּלִים (HG., ed. V., 9 b; ed. B., 67 : בָּלִיב ; אִשְׁבּוּל, ed. Albeck, 55 : בָּלִים, from She., No. 90!), אִוְמָא (HG., ed. B., 135 : אִוְמָא—according to Pes. 42 a, but here אִוְמָא is more correct—from She. No. 74, of which traces are still contained in F : חֲמִין בַּפֶּסֶח

^{73c} For אִירְחָא, e. g. Gen. 33. 16; 38. 16 and Deut. 31. 29.

^{73d} In the הַמְלִיצָה ס', Bacher, *Hebr.-Pers. WB.*, 56 : וְנִי בַסְנֵדְהַסְתָּ כְּמוֹ סְנִי (*sufficiens est*).

ADDENDA

(To ANAN)

1. To the introduction. As an Arabism in Anan Harkavy considers also קבליתא (as I was still able to note in an additional note), Hark., 20: ברכה דסופא נמי מברכינן ברכה: קבליתא דאמיר בה ואמר כל העם אמן דומיא דברכה קבליתא. Hark. translates דומיא דברכה שלפניה with the remark that it is formed after Arab. قبل 'before'. But the Aram. קבל 'before' in a local sense (in Anan, Sch. 27, 14: קבל עינן 'before our eyes') could very well (as the Hebr. לפני!) be used also in a temporal sense, comp. Targ. מן קבל, Syr. מן קבול with Arab. من قبل 'before'. From this קבל in the temporal sense must have subsequently been formed the adj. קבליתא 'the previous'.

On the other hand, צלק in the sense of שלק is probably an Arabism. Hark., 67 (= Sch. 23, 4): ומטוי להו או דצליק להו או דמאלח להו ולבאתר⁷⁴ דנפקא נפשיהו אכיל להו. Hark. renders יבקע like the Talm. צלק. But this does not fit in between מטוי and מלח. It rather equals صلقى, which stands frequently for سلق, in the sense of 'cuire' (Dozy, I, 843 b), *calore ussit* (Freitag); صَلِيَقَةٌ *caro ad molitiem assata* = שלק (Talm. and Aram. Papyri, see my 'Glossen', ZAW., 1913); likewise HG., ed. B., 59 above: אהיני צליקי, for שליקי, ed. B., 55 (V., 7 c). [Mand. סלק, SR., I, 227, 12: במיא סלקילה, 226, 5: בנורא סלקילון = سلق (Pognon, *Une Incantation*, p. 211, n. 2).]

⁷⁴ Likewise באתר with א, p. 62, No. 16: באתר עידן קרבן דילה: 'after' (therefore אחר, not with Hark. במקום), as Ba. באתר, Dan. 7. 7.

2. To No. 1, p. 236, l. 2. Read שרינן instead of שרינא, see above, *sub* 77.

3. [To No. 5 (p. 237). Furthermore, in a Palmyrene text תירא = tayyaru, see Lidzbarski, *Ephemeris*, I, 80, where חינא is suggested. In the same way Nöldeke, in a letter to me dated December 10, 1914, suggests ותבת for וותר in Land *ibid.* The verb, however, in this sense occurs also in Mandaic, SR., I, 134: כִּינְיָאוּס אַרְקָא תִּתְאִיתָא רְהִשׁוּכָא 'came back, returned', against Brandt, *Schriften*, p. 138, n. 2.]

4. To אברא, *sub* 8. אברא in the sense of 'arm' occurs also Ber., 60 a.

[5. To No. 9, p. 238, l. 2 from below. Strike out '=κέ'; see also Fleischer, *Kleine Schriften*, I, 381.—*Ibid.*, p. 239. כִּי in Talmud also Erub. 69 a, in accordance with Meïri to Shab. 57 a, *s. v.* וסוף: כִּי כִפִּיָּה נְשִׂיָּאָה לִר' יְהוּדָה נְשִׂיָּאָה כִּי כִפִּיָּה; B. m. 30 b, after 'Aruk (MS. Kohut): כִּי דִינִי אִטּוּ דִּינָא דְּמִנִּיסְתָּא כִּי דִינִי; MS. Hamburg בו, r. כִּי, comp. J. N. Epstein, 'Rechts-gutachten' 303; B. b. 87 a after Ibn Gedalya מְסוּרַת הַתְּלֻמוֹד: כִּי תִנָּא, אִיכָא כִּי תִנָּא, in Hul. 110 a the same has: אִיכָא כִּי תִנָּא (MS. M. and H.: אִיכָּו); further in p. Hal., III, 59 c: וְלֹא ר' יוֹחָנָן; p. Ber. 6 c: פִּירְקִיָּה (Venice) כִּי אָמַר, r. כִּי.]

6. To No. 12. Maybe כְּבִיָּצִי is after all to be identified with כְּבִישִׁי, a process followed by Harkavy, comp. צִלְקִי = שלקי (*sub* Addenda, 1), and if so, there must have been a vulgar כִּמְסִי on the side of Arabic كَيْس.

7. To No. 13. Responsa שַׁע"ת ed. Livorno exhibit למירמא on No. 171, like HG., ed. V., comp. also Responsa שַׁע"ת, No. 167.

8. To No. 18. Anan, Hark. 65: בָּם. דָּקָא מִפְּאֲרִישׁ הִנָּה הוּא הֵם נֵם. Read בָּם, Neo-Syriac בָּם 'thereupon, then', Pers. پَسْ, Nöldeke, *Neusyr. Gram.*

p. 166, Mand. פאם, as SR., I, 390, l. 4 from below, Johannesbuch, p. 109, l. 6: גימטרה מן גימטרה: 'if a carpenter joined God together, who *then* joined the carpenter together?', and האפּיס, Nöldeke, *Mand. Gram.*, p. 205, which corresponds to our הא בם! Gaonic in addition: Gaon הקדם, II, 83: ויוציא בהן בם ידי חובתו, r. בם; Hark., p. 198, No. 380: ואף בם מאי דצריך כו'; Responsa ש"ת, No. 23: ואף בהון מאי וכו'; probably a bad emendation. In Anan and in the responsum in הקדם this word was vocalized with a pathah so as not to confound it with the Hebrew כם and misread it accordingly. Yet it did not escape its fate to be miswritten and misread! Also פש occurs, HG., ed. B., 392 (from B. m. 93 b!): [איבעי פש לך לעבורי וכו':]

9. To No. 20. To בני איטפי in A. z. 35 b, comp. p. A. z., II, 41 d: מפני האירס הנתון בין הנקבים.

[10. To No. 21. איקין for איקרין occurs also in Sherira's Epistle, ed. Lewin, p. 4: ואיקין קדמנא (see note 'ו'). — וי, likewise Neo-Syr. ܘܝ 'go', Nöldeke, *Grammatik*, p. 53.]

11. To ער[ו]רא (sub 24). I abandon now my explanation offered in agreement with Hark. The passage, Anan, Sch., p. 3, l. 4 reads as follows: ואף על גב דלא מודרע דכל ער[א]רי ער[א]רי, to be read no doubt ער[א]רי ער[א]רי, pl. of ער[א]רא, Syr. عَرَّار, also ער[א]רא 'sponge, truffle', Talm. אררא. Anan's decision is against the halakah, Nid. 50 a: עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נורע יצאו כמהין ופטריות ונדרולו מן הארץ למעוטי כמהים ופטריות, p. Maasr., I, 48 d: עשר תעשר את כל תבואת זרעך דבר שהוא נורע יצאו כמהין ופטריות כו', comp. also Anan, Hark., 131 and 135. Hark. 3 also is to be read likewise: וכונן עורדא דלא אשתני מבריתו שרי: (עורדא inst. of מ[נ]ימשקל). Comp. ארדי A. z. 38 a; HG., ed. V., 8 c above: אין בהם משום ה' ברכות; בישולי גוים שלא; according to Anan, however, only 'raw', נשתנה מבריתו, see A. z., *ibid.*, and p. 41 d.

12. מיפרדס. Anan, Hark. 25: אסיר ליה לאדכורי מילי דאוריתא: כד מיפרדס מן עסיקות טומאה בהיה שעתא דקא[ים] בטומאה אבל כד מיפרדס מן עסיקות טומאה 'שאמף ידיה במיא ומברך כו' מיפרד or מיפרש; the word, however, is explained properly by Rabbi Samuel of Gurgang in his המליצה ס' מיפרדס, Bacher, *Ein Hebräisch-Persisches Wörterbuch*, Hebrew division, p. 62 b: מיפרדס פרדס פרדאכתן מיפרדס; *ibid.* 70 b: מיפרדס מי פרדאור ל' (conficit); *ibid.* 70 b: מיפרדס פרדאכתן מיפרדס. Bacher, German division, p. 87: 'Present of פרדאכתן (پرداختن). The מי is either the retained prefix of the pers. verb or else מיפרדס is an Aramaic infinitive.' To judge from the context (מן), however, מיפרדס is certainly a participle of the ithpa'al: מיפרדס, naturally in imitation of the Persian present. ל' signifies in the המליצה ס' the 'rabbinic literature', including also the Hal. Ged. (Bacher, 37) and the ספר רפואות by Asaph (e.g. Hebr. div., 53 b below). It is very striking, however, that the author included in his dictionary also Anan's המצות ס', citing it under the same designation as the rabbinic literature.

13. סכא. סכא עליהון מים: 7: l. 49, Anan, Harkavy, 49, l. 7: סכא is the Arabic سكب 'pour', the כ being apocopated, as in נשב — נשא and others, see J. N. Epstein, *Der Gaonäische Kommentar*, &c., p. 150.

In the *Journal of Jewish Lore and Philosophy*, I, 348–53, Mann published a fragment of Anan's המצות ס' which contains some new lexicographical data. Here I would like to note only the following:

14. צפא. P. 350, ll. 2–4, read: ... [צפי] (3) כד קי[מו]נן בתרין (4) [צפא] לשמאל דארון קימין [כה]ני וליואי (4) ובצפא לימין דארון קימין [צפא] is not 'mat' (Mann, *l.c.*, n. 2), but 'row', Nid. 61 a Aruk (after *RH.*, see Tos. and Tos. RAS.): רישא והוא שעומדין בצף של 140 ה' ראו 'in a row'; דנגיין בצפא וכו' בררא דאוני for אונים, Hül. 47 a and HG.; Arab. صف 'row'

(see J. N. Epstein in *Fahrbuch d. jüd. lit. Ges.*, XII, 99).⁷⁵

15. תַּכְתֵּיא, תַּכְתֵּקָא. P. 352, l. 7 (= Schechter, p. 29, l. 17) ; וְקִימִין בֵּין הָאוּלָם לַתַּכְתֵּיא רַבְהִנִּי : *Schechter* : תַּכְתֵּקָא, which is more correct. תַּכְתֵּקָא in the Talmud means 'chair', from Persian-Arabic تَخْتَة, تَخْتَج ; תַּכְתֵּיא, on the other hand, might be the pl. from תַּכְתָּא, from Pers.-Arab. تَخْت 'bench', probably in the sense of דְּיוֹנָן.]

ADDENDA

(To SHEELTOT)

16. אֲשֶׁר, שֶׁ, דִּ. To No. 2. The particle דִּ occurs in Gaonic literature also as follows : HG., ed. V., עריות 53 b : וּמִפְרֹשׁ תֵּנָא דְּמָאִי נִינְהוּ שְׂאִין לָהּ עָלֵי קִידוּשִׁין וְכוּ' ; HG., ed. B., 337 : מִשְׁתַּבֵּעַ אִיהוּ דְּלֹא הוּהוּ ; *ibid.*, 374 : וְעַבְדִּי תִנְאָה דְּאִי לֹא אֲתִית וְכוּ' ; *ibid.*, 412 : לְדִידִי אָמַר לִי גוּי דְּאָנָא זִבְנָתִיה מִינִיה ; *ibid.*, 414 : לְדִידִי אָמַר לִי גוּי דְּמִינִיה זִבְנָתָא ; Responsa Hark., No. 313 : אֲמַר לִיה שׁוֹתְפִיָּה דְּאֵת לֹא אֲתִנִּית עֲלָאִי וְכוּ' ; Responsa No. 16 : וּשְׁשָׁאֲלָתֶם דְּכַתֵּב מִנּוּי לְשֹׁלֵם כּוּ' ; 4, III, No. 33 : שְׁעָרֵי צֶדֶק וּשְׁשָׁאֲלָתֶם דְּרַחֵל אִמְיָה דְּיוֹסָף כּוּ'.

The particle occurs already in the Aramaic of the Mishna ; Ket., IV, 4 : לֹא כָתַב לָהּ דָּאֵם תְּשַׁחֲבִין ; so ed. Lowe, MS. M. (תַּשְׁחַבְאִי), HG., ed. V., 67 c (תַּשְׁחַבְאִי) and in the Piska in p. IV, 29 a (דְּאִין תְּשַׁחֲבִין).

Moreover, that particle is already rendered by שֶׁ in Mishnic Hebrew : Yeb., XV, 3 : שְׁהוּא כּוֹתֵב לָהּ שְׁאֵם תְּנִשְׂאִי וְכוּ' ; Ket. V, 1 *bis* : וְהוּא כּוֹתֵב לָהּ שְׁנַחֲקַבְלִי מִמֶּךְ ; so ed. Lowe and

⁷⁵ צַף in the רָאוּ ה' might therefore be rather an Aramaism, the author having derived it perhaps from the Hal. Pes., which may have had בְּצַפָּא דְּאוּנִי.

Yerushalmi (29 d, also in the Baraita); Abot, IV, 13: ואל' סדר אליהו רבא ed. Friedmann, XV, 72; B. b. 154 b: לי או שנתתה לי, and Ber. 28 b: אומר. שלא יראני אדם. Indeed, already late Biblic., Eccles. 8. 14: הבל' שגם זה הבל, and older as אֶשֶׁר (= די), 1 Sam. 15. 20: ויאמר שאול אל שמואל אֶשֶׁר שמעתי וגו'; 2 Sam. i. 4: ויאמר אֶשֶׁר נם העם וגו'!

17. To No. 19. b. Ber. 23a, ed. V., 1520: רב אשי ואיתימר (= ואיתימא) רב חנינא כו'; Midr. Prov. 30. 33: רבא רבא ואיתימר כו'; in שערי ברכות X (*Bet Talmud*, II, 381): ועוד אמרו איתימא נמי אמ' רבה וכו' אמר; HG. ed. B, also 112: רב כהנא ואיתימא רב יהודה; likewise יראים, ed Wilna, II, No. 47 (p. 8): אמר רב חונא ואיתימא רב יהודה; old ed., No 144: רב כהנא ואיתימא כו'; Ibn Giyat, I, 95: ואיתימר עלה; *ibid.*, II, 97: ואיתימ' עלה; *ibid.*, 16, in a responsum by Hai: ובתלמוד איתימר.

18. To No. 29. As to לְתֵא, comp. in addition Neo-Syriac טְלֵא 'for', in mountain dialects: טללוק, טללי, in Bothan: ללי, תתוק, תתי: near Mosul: ללוק, ללי, Nöldeke, *Gram.*, p. 172.

19. To No. 47. בדר in the sense of 'set' (of plants) occurs also in the Babylonian Talmud, in accordance with a reading by the Geonim: Responsa שלמה, p. 72, has in the index of the responsa as No. 12: בְּתֵרָא מִימֵר אִמֵּר: דבאדר ליבדר דלא באדר, by which B. b. 102 b is meant, where editions have: הוּא מִינִיּוּהוּ דְּשִׁפִּיר שְׁפִיר וְדִלָּא שְׁפִיר לִיהוּ לְצִיבִי MS. הנטיעה: רִשְׁבִּימֵר לִישְׁפִּיר וְדִלָּא שְׁבִימֵר כו'. M. and H.: קלט בדר in the sense of 'set'. To this category belongs also the reading of ס' המליצה, Bacher, *Hebr.-Pers. Wörterbuch*, Hebrew division, p. 4, s.v. כבד, and כבדור 1. 526: כבדור שבקרו, Nid., II, 7, and b. 19 a כבדור.

In the first sense of 'spread (of fire), burn brightly, light', also in Geonic Hebrew, Responsa ed. Cassel, fol. 41 b: בדירת המאור . פצוהי עינא . so MS. (see my 'Rechtsgutachten', p. 241).

21. בִּרְךְ, בָּרוּ. To No. 55. בָּרוּ in Talmudic and Gaonic literature belongs to Syr. בִּרְךְ 'bore through, pierce (a barrel of wine) draw off the wine', BB. 427 : אוֹרֵנָה אוֹרֵמָם; בִּרְךְ 'בצ' אוֹרֵנָה אוֹרֵמָם; Arab. ابْرَجَ; the substantive בְּרוּא, Geonic בְּרֹאוּ, Responsa נְמוּ"מ (see above), is identical with Syr. בִּרְצָא (and בִּרְצָא) : בּוּעָא (BB. 433) 'hole, opening'. But also the form with צ occurs once in the Bab. Talmud, A. z. 59 b : וּבִירְצוּהָ עַד שֶׁיֵּשׁ 'and pierces it until the wine flows off', in accordance with the right explanation of the 'Aruk : עֵשׂוּ 'בִּירְצָא', נִקָּב בְּצֵד הַחֲבִית וְהוֹצִיאוּ אֶת הַיַּיִן וְכוּ' (A. z. 74 b : וְהָיוּ לָהּ אֲבוּרְצִייהָ (var. in 'Aruk : אֲשׁוּלִייהָ) 'the hole (below) in the wine casket, (נֹלֵפִי)', Syr. בּוּרְצָא n. act.

⁷⁶ However, the *מִלִּיצָה* 'ס, *ibid.*, p. 8, explains קרן by מִלִּיצָה, *lame ou écaille d'une plante bulbeuse*.

⁷⁷ Responsa ש"ת, No. 39: מיהו (מיהא) כו' : *ממאי שמעתא בהדיא כו' אלא מיהו (מיהא) כו' : ש"ת, Responsa No. 39.* but MS. ודאי שמעתא : ed. Lyck 46 : *איי הים.*

22. To No. 66. מֵאָן for מאי, also in HG., B., 346: א"ל : מֵאָן כלין עד באצבע כו' ; 538: מֵאָן איזיל וכו' ; p. Yoma 38 c : מֵאָן דא"ר יוחנן כו'.

23. עֵקְבָא. To No. 17. In the Bab. Talmud, also B. b. 54 a MS. H. : אתא ההוא גברא רפיק בעיקבא ; in Anan, also Anan Sch. 24 : עד דשחיט קניא ומאטי לעיקבא דלישנא כו' אשתכח דבעי מישחט ; עד עֵקְבָא דלישנא אבל בקר וצאן שחיט ליה מצוריה בין עֵקְבָא דלישנא עֵקְבָא דשמעתא איתמר וכו' ; Responsa ed. Cassel, 40 b : עֵקְבָא דלישנא (so MS., see my 'Rechtsgutachten', 238) ; HG., שבת ה' quoted by R. Nissim in his מפתח to Shab. 12 (ed. Wien, 28 b) : עֵקְבָא דלישנא ; לא אשכחנן לה עֵקְבָא אלא מן האי ; ed V., 21 c has עיקרא ; HG., B. 365 : התם מַעֲקֵבָא אדעתא דבי תלמא נחיתו ; 425 : מַעֲקֵבָא איזיש מיאש ; Responsa Hark., No. 215 : מַעֲקֵבָא איתיה מעידנא דאיזיל ; עֵקְבָא in Syriac as it occurs in the writings of the grammarians, PSm. 2961 : עֵקְבָא מן גרם אלף i.e. עֵקְבָא מן שרשא ! Mand., as in b. B. b. (see above), SR., II, 8₁₃ : (גופנא) דעֵקְבָא מיא ושירשה ; עֵקְבָא, *ibid.*, 37₁₉ : עֵקְבָא מיא ואופה עותריא ; כאנא דנישמאתא אופה עותריא וכו' ; here is in opposition to שירשא, like גזע, B. b. V, 4, &c., 'the foot (lower part) of the trunk'.

24. לקט. To No. 78. לקט in the sense of מִנְקִיט occurs also in *Geonica*, 153 : בשבתא מִנְקִיט ליה גוי בחד בשבתא ; 153 : מִנְקִיט ליה ישר' ; edit. A. z. 22 a : דנכרי לקיט כו' ; II, 299 : דהוה נקיט גוי בשבת וישראל נקיט חר בשבת ; Responsa No. 140 (= Responsa שע"ת with הים, fol. 96 b) : מִנְקִיט 'are collected', wrongly translated by Lewin מתקימות ; read : מִנְקִיט (מתאספות) !

25. מִיחָה. To No. 86. מִיחָה occurs a number of times in Yeb. ed. Pesaro 97 b : קתני מִיחָה אין חייבין ; 98 a : קתני מִיחָה מותר ; 98 b : קתני מִיחָה גר ; in MS. Hamburg (ed.

Goldschmidt), B. m. 30 b : בשדה מִיחַת חייבי מחייב, B. b. 27 b : קתני מִיחַת בחיוב חייב ; in the fragment to Ker., ed Schechter, 21 b (Sch., p. 12, l. 25) : במשא מחמה : מחת, read מחת. Midr. ha-Gad., ed. Schechter, p. 346 : קא תאנא מִיחַת.

[ADDITIONAL NOTES

a. To אומר, *sub* 35. אומ' (= אומר) instead of אמור is found also in *The Sword of Moses*, ed. Gaster, XIV, 23 : אמור (אמר, אמ', אימא) על אומ' instead of the current אומ' על, and so we must read also *ibid.*, l. 9 : אומ' על מִיא, instead of אומ' על מִיא. Pl. אומרן, Hil. Re'u 121.

In the Responsa ed. Cassel, No. 53, fol. 12 a, below, the MS. has (see my 'Rechtsgutachten', p. 271, which escaped me at that time) : עדיפין מן מאי דאיתמר בדוכתא : דאומר, instead of דאומר !

b. To אומצא, *sub* 56. As to אומצא לכלבא (p. 351, n. 56), comp. Yelamdenu in 'Aruk, s. v. אלם (Grünhut, הליקוט'ים, V, 90 b) : מה טיבו של כלב זה כשאדם משליך לו פרוסה (= אומצא) סוכר : את פיו, therefore a 'piece of bread', פרוסה ; comp. also *The Sword of Moses*, XVII, No. 83 : אם בעית דתישחון (בלבא r. אימ' על אומצא וכו' ושדי ליה ויכול, yet Nid. 31 a : פון מילחא ושדי בשרא לכלבא : Doubtful is further Shab. 140 a : אלא מעתה שרה אומצא במיא ה"נ דמחייב : Rashi חי בשר, but 'bread' would be more suitable here.

c. To איתווס (אוס), No. 61. I believe now that the Talmudic איתווס is like the Syr. אַתְמוּשׁ, with assimilation of the ט to ת : איתמוש > איתווס, from מְטֹשׁ, Syr. 'make dirty, unclean', from which אוס (מווסי, מוסא) and אוש (Syr. אִתְמוּשׁ) could be formed again from the Ethp. אִתְמוּשׁ.

In favour of טוש stands also the reading of E in No. 35: ואיטפיש, F: ואטוויס (see *sub* 35).

d. To No. 84. With reference to the 'rows' in the Yeshibot of Palestine, see also H. Hul. 137 b: י"ז שורן אחורי: דרב קמיה דרבי; on special occasions even 400 new benches were instituted, comp. Ber. 28 b: ד' מאה ספסלי.

e. To חברא, *sub* 86. The Mandaeans write their הבארא with ח, which however, as usual, is read like ה. Pseudo-Saadya to Ber. 59 b (ed. Wertheimer, 21 b) has בתי מחברי instead of בית אפל (דריירי ב), with the explanation: ביות מטלמה: 'dark houses', so likewise with ח.

f. To סלק 'cook', Addenda to Anan, No. 1, סליק, סליקין also in *The Sword of Moses*, XIII, 14; *ibid.*, 1. 9; XIV, 9 (margin: مسْلُوق, משלוק); XIV, 17: XVIII, 4.]

INDEX

- אדכרתא, No. 48.
 אוינקא, No. 23.
 אומא, No. 89.
 אומצא, No. 56, and Add. Notes, sub *b*.
 אומר (= אימור, אימור), No. 35, and Add. Notes, sub *a*.
 אום, see וום.
 אזרא, No. 27.
 אחסנא (?), No. 75.
 אידנא, No. 74.
 איכא, לא איכא, No. 14.
 אילו, No. 3.
 אימור, אימר, Nos. 7 and 35.
 אינון, No. 13.
 איצטבתא, No. 65.
 וום, No. 61, see וום.
 איתשיר, see אשר.
 אלף, אלפא, No. 6.
 אמתא, איתמא, איתמא, No. 19, and Add. No. 17.
 אמאי, No. 30.
 אמין, No. 66.
 אומצא, see אומצא.
 אמר, מימר, No. 10.
 אמרנן, אמרנא, No. 69.
 ארבא, No. 66 (Talm.).
 ארזא, No. 87 c.
 אישתדא, איתשיר, (אשר), No. 25.
 ברר (בררא), No. 47, and Add., No. 19.
 בוא, No. 72.
 ביני, No. 68.
 בסדיא (= בי סדיא), No. 66.
 מיתבעי, מיבעי, איתבעי, (בעא), No. 12.
 ברן, No. 55, and Add. No. 21.
 ברזאא (ברזא), No. 55.
 ברזי, ברזא, No. 67.
 ברם צריך, ברם, No. 5.
 (שמיה) בריך, No. 6.
 גבל, No. 59.
 איגנדר, איגנדר, No. 39.
 גודא, No. 39.
 גונדריסא, גונדריזא, *ibid*.
 גורבא, No. 86.
 גינסי, גינסי, No. 64.
 מיננס, מיננס, (נמננס) גם, No. 83.
 (לאמר =) ר, No. 2, and Add. No. 16.
 (דמים), דעם, דאומי, No. 38.
 דברא, No. 84.
 דנתקי, דותקא, No. 39.
 דיאסקא, דיסקא, No. 53.
 דכיר, דכיר, No. 39.
 בהרדי, לאפי הרדי, הרדי, No. 74.
 לבהדי, see הרדי.
 הדר הודרנא, No. 44.
 הידין, הידי, הידא, הידין, No. 13.
 היכא, No. 3.
 הלולא, No. 21.
 הניך, הלך, הלך, No. 13.
 האייך, האייך, *ibid*. note.
 הן (הכי), הם (הכי), No. 34.
 ודאי, No. 4.

- מְוֹסָא, מְוֹס, (אמְוִיס) איתוּס, וּוּס,
 מְאֹס, Nos. 61 and 35, and
 Add. Notes, sub c.
 זוגי, (סני =) זוגי, No. 88 b.
 זיפתא, No. 40.
 זרע (see בדר), No. 47.
 חזא, אחזי (= אחוי), No. 41.
 חֲבָא, No. 86, and Add. Notes,
 sub e.
 חצד, No. 54.
 חשל, No. 72.
 י for י (Imāle).
 חופנא, זיפתא, חופא, No. 40.
 יתקרא, No. 48.
 כדי, כריב, No. 52.
 כדרא, see בדרא.
 כוכא, כוכי, כוכי, No. 18 note.
 כילי (pl.), No. 69.
 [כוסקבאנא], No. 28, see כוסקבאנא.
 כותא, (כוחת), No. 58.
 כנא, No. 78.
 כלא, כלי, (כלה), No. 85.
 לא איכא, לא אית, see איכא.
 להדיא, להדיא, No. 33.
 לחמא, No. 18.
 למימרא, No. 8.
 לקט (= נקט), No. 78.
 לתא, No. 29, and Add., No. 18.
 מאן (= מאי), No. 66, and Add.
 No. 22.
 מאסין, No. 46.
 מידעם, מידעי, מירי, pl.
 מירי, מיראני, No. 16.
 מופנא, see חופנא.
 מיטבעי, see בעא.
 מהו, מיהו, מי הוא, (מאי),
 and Add. No. 20.
 מיהא, מיהא, No. 87 b.
 מוחת, מוחת, *ibid.*, and Add.
 No. 25.
 מיצי (= מצי), No. 87 a.
 מורקי, מזירקא, מוזירקא (Syr.
 מאסריקא), No. 51.
 כוסקבאנא, see כוסקבאנא.
 מסקינן, מסקינן, מסקנא, No. 22.
 מסורקא, מסורקא, No. 67.
 מר (אמר), No. 9.
 משקיעא, משקיעא, No. 68.
 מתני, מתנא, No. 69.
 מתניתא, No. 7.
 מנחין, (ננה = ננח), No. 76.
 נהר, אנהר, No. 45.
 נסח, No. 55.
 נקט (= לקט), No. 78, and Add.
 No. 24.
 נושטא, נושטא, No. 57.
 מיתן, מיתן, No. 17.
 סאן, see סיים.
 סוינא (= סוינא), No. 68.
 סוף, וסוף, No. 82.
 סיכתא, (בגורא), No. 31.
 סיאמא, (מסאני) סיים, No. 83.
 סמס, (סמסם) סמס, No. 26.
 סבת = ספת, No. 42.
 כוסקבאנא, see כוסקבאנא (סקב).
 סריקי, No. 49.
 עומצא (Syr.), see אומצא.
 על (= א), No. 15.
 עמא דבית ישראל, No. 2.
 עמין, No. 66.
 עסק (?), No. 83.
 עקבא, עקבא, No. 71, and Add.
 No. 23.
 עקס (= עקץ), No. 83.

עקרא, עיקרא, No. 71.
 ערבא, No. 66.
 פום (רומנא), No. 68.
 פומי (קנינא), No. 72.
 פטרווא, No. 39 (Talm.).
 פאדר, *ibid.*
 פידרא, *ibid.* (Talm.).
 פריסותא, פירוסתא, No. 50.
 פרהז, פרהד, No. 79.
 פרחא, פירחא, No. 68.
 צבת, No. 21.
 צדרא, No. 27.
 (צות), אצתיה, No. 20.
 צוציתא, (1) No. 24, (2) No. 67.
 צרדא (= צדרא), No. 27.
 צרואתא (pl.), No. 50.
 קמט, No. 67.
 קצר, No. 54 (קצירא).
 קנוקנייתא, No. 32.

קנינא, No. 72.
 קתני, No. 11.
 רדא, No. 67.
 רוזינקא, No. 23 (Talm.).
 ריש כלה, No. 85.
 רך, אריך, No. 61.
 שאילתא, No. 1.
 שיגרי (שיגרי), No. 68.
 שדא, No. 77.
 (שוכנא =) שובנא, No. 79 note.
 שכשך, שך, No. 63.
 שלף, No. 50 and 72.
 (דינא) שמע, No. 80.
 (שרא =) מישרא, שרא, No. 67.
 שתא, No. 68.
 תיכתי, תיכתי, No. 67.
 (תני =) תיני, No. 87.
 תנא, No. 43.
 תנא, תנן, No. 7.

INDEX TO ADDENDA

אברא, No. 2 (Anan).
 איקין (= איקירין), No. 10.
 איתמא, איתמא, No. 17.
 עראדא, see ארדא.
 ברד, No. 19.
 בורצא, No. 21.
 בם, הא בם, (נם, בם) No. 8
 (Anan and Geonim).
 ברץ, ברץ, No. 21.
 ד, No. 16.
 כי, No. 5.
 כביש (= כביץ), No. 6 (Anan).
 לקט — נקט, No. 24.
 לתא, No. 18.
 מאי, מאי הוא, No. 20.
 מאן (= מאי), No. 22.

מחת, מחת, No. 25.
 לקט — נקט, No. 24.
 סכא (סכב), No. 13 (Anan).
 סלק, No. 1, and Add. Notes,
 sub. f.
 מעיקבא, עיקבא, No. 23.
 (ארדא, ערדא =) ערודא, עראדא,
 No. 11 (Anan).
 (פרדס) מיפרדס, No. 12 (Anan).
 פש, see בם.
 (שליק =) צליק, No. 1 (Anan).
 צפא, No. 14 (Anan).
 קבליתא, No. 1 (Anan).
 שד, אשר, No. 16.
 תור, No. 3 (Anan).
 תכחקא, תכתיא, No. 15 (Anan).